

**VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ
KARŞISINDAKİ TUTUM VE
DAVRANIŞLARI (ERZURUM ALT BÖLGESİ)**

Abdulkadir ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR
2016**

**T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİMDALI**

**VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ KARŞISINDAKİ TUTUM VE
DAVRANIŞLARI (ERZURUM ALT BÖLGESİ)**

Abdulkadir ATEŞ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI

Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR

ERZURUM-2016

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Abdulkadir ATEŞ
25.01.2016

T.C.
ERZURUM TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
ORTAK RAPORU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

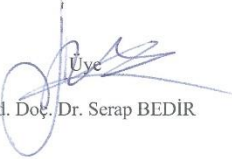
Enstitü Yönetim Kurulu tarafından İktisat Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Abdulkadir ATEŞ'in tez savunma sınavını yapmakla görevlendirilen jürimiz söz konusu sınavı, 25/01/2016 tarihinde İİBF toplantı salonunda dinleyicilere açık olarak yapmış ve aşağıdaki sonuca varmıştır.

Jüri üyelerinin münferit tez inceleme raporlarına göre, tezin savunulabileceğine karar verilmiştir. Aday sözlü sınava alınmış ve sınav dakika sürmüştür. Tez savunma sınavı sonunda yapılan değerlendirmede adayın sunduğu tezin BAŞARILI / ~~BAŞARISIZ~~ olduğuna oy birliği / ~~oy çelişmesi~~ ile karar verilmiştir.

Jüri üyelerinin münferit tez inceleme raporları değerlendirilmiş, Adaya tezini düzeltmek üzere ay (...../...../20..... tarihine kadar) süre verilmiştir. (Bu süre 3 aydan uzun olamaz.)

Başkan
Yrd. Doç. Dr. Dilek ÖZDEMİR

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN

Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR

Yüksek Lisans tezimin sonuçlandırılması ile ilgili olarak yukarıda tarafıma tebliğ edilen sonucu ve yerine getirmekle yükümlü olduğum aşağıdaki şartları (*) okudum.

Öğrencinin ;
Adı Soyadı : Abdulkadir ATEŞ İmza:

- * Tez savunmasında başarılı öğrenci tezini, Enstitüde kontrol ettirerek, en geç 1 ay içinde ciltlenmiş olarak Enstitüye teslim etmek zorundadır.
* Tezindeki eksiklikleri gidermek üzere süre verilen öğrenci, en geç verilen tarihe kadar gereklerini yerine getirerek tezini aynı jüri önünde savunmak zorundadır.

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu ve tezimin erişim sürecine ilişkin aşağıdaki beyanımı kabul ediyorum.

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Erzurum Teknik Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Teziminsüreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma başvurusunda bulunmadığım takdirde tezimin tamamının her yerden erişime açılmasında sakınca yoktur.

Abdulkadir ATEŞ

05.02.2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
KISALTMALAR	VIII
TABLoların LİSTESİ	IX
ÖNSÖZ	IV

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI, VERGIYE İLİŞKİN KAVRAMLAR VE VERGİ PSİKOLOJİSİ

1.1. Verginin Tanımı ve Vergiye İlişkin Kavramlar	3
1.1.1. Verginin Tanımı	3
1.1.2. Vergiye İlişkin Kavramlar	5
1.1.2.1. Vergi Yüğü	5
1.1.2.2. Vergilemenin Amaçları	7
1.1.2.2.1. Vergilemenin Mali Amacı	7
1.1.2.2.2. Vergilemenin Mali Olmayan Amaçları	8
1.1.2.3. Vergi Adaleti	9
1.1.2.4. Vergi Ödeme Gücü	10
1.1.2.5. Vergi Ahlakı	11
1.1.3. Vergi Kapasitesi ve Vergilemenin Sınırı	13
1.1.3.1. Vergilemenin Hukuki Sınırı	14
1.1.3.2. Vergilemenin Siyasal Sınırı	15
1.1.3.3. Vergilemenin Toplumsal ve Kültürel Sınırı	16
1.1.3.4. Vergilemenin Ekonomik Sınırı	17
1.1.3.5. Vergilemenin Mali Sınırı	18
1.1.3.6. Vergilemenin Psikolojik Sınırı	19
1.1.4. Mali Sosyoloji ve Vergi Psikolojisi Kavramı	20
1.1.4.1. Mali Sosyoloji Kavramı	21
1.1.4.2. Mali Psikoloji	21
1.1.4.3. Vergi Psikolojisi	22
1.1.4.4. Algı-Tutum- Davranış Kavramları	24

İKİNCİ BÖLÜM

MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

2.1. Mükelleflerin Vergiye Karşı Davranışlarını Etkileyen Faktörler	25
2.1.1. Kişisel (Subjektif) Faktörler	25
2.1.1.1. Subjektif Vergi Yüğü	25
2.1.1.2. Vergi Bilinci	26
2.1.1.3. Vergi Ahlakı	27
2.1.1.4. Demografik Faktörler	28
2.1.1.5. Mükellefin Devlete Olan Bağlılığı	30
2.1.1.6. Mükellefin Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceleri	31
2.1.1.7. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Görüşleri	32
2.1.1.8. Mükellefin Kamu Harcamalarına Bakış Açısı	33
2.1.2. Kişisel Olmayan (Objektif) Faktörler	35
2.1.2.2. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler	35
2.1.2.2.1. Vergi Adaleti	35
2.1.2.2.2. Vergi Afları ve Vergi Kanunu	35
2.1.2.2.3. Vergi Sisteminin Uygulanabilirliği	37
2.1.2.2.4. Vergi Oranları	39
2.1.2.4. Vergi İdaresinden Kaynaklanan Faktörler	40
2.1.2.4.1. Personel Yapısı ve Vergi Dairelerinde Halkla İlişkiler	40
2.1.2.4.2. Cezalar, Denetimler ve Vergi İncelemeleri	42
2.1.2.5. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler	45
2.1.2.6. Siyasi Yapıdan Kaynaklanan Faktörler	46
2.2. Mükellefin Vergiye Karşı Davranış Biçimleri	47
2.2.1. Vergiye Gönüllü Uyum	47
2.2.2. Verginin Ödenmesi Halindeki Tepki Türleri	50
2.2.3. Karar Alma Birimlerini Harekete Geçirme	52
2.2.4. Vergiden Kaçınma	54
2.2.5. Vergi Kaçakçılığı	55
2.2.6. Vergi Cennetlerine Yönelim	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ VE VERGİYE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI

3.1. Literatür Özeti	58
3.2. Araştırmanın Örnek Kitle Analizi	63
3.3. Veri Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler	65

3.3.1. Ki-Kare Testi	65
3.3.2. Varyans Analizi (ANOVA).....	66
3.4. Ampirik Bulgular.....	66
3.4.1. Demografik Özellikler ve Vergiyi Tanımlama-Algılama Biçimleri	66
3.4.1.1. Demografik Özellikler.....	67
3.4.1.2. Yükümlülerin Vergiyi Tanımlaması ve Algılama Biçimleri.....	68
3.4.1.2.1. Hissedilen Ağırlığa Göre Vergiler	68
3.4.1.2.2. Verginin Tanımlanması	68
3.4.1.2.3. Vergilerin Tam Olarak Ödenmesi.....	69
3.4.2. Frekans (Sıklık) Analizi	71
3.4.2.1. Verginin Toplumun Gelişimine Etkisi	71
3.4.2.2. Vergi Sistemindeki Adalete Bakış	72
3.4.2.3. Vergi Affı Hakkındaki Düşünceler	72
3.4.2.4. Vergi Oranlarına Göre Siyasi Tercih Değişimi.....	73
3.4.2.5. Vergi Cezalarının Etkinliği	74
3.4.2.6. Vergi Denetimlerinin Etkinliği.....	74
3.4.2.7. Vergi Ödemeye Bakış Açısı (Vergiye Gönüllü Uyum)	75
3.4.2.8. Vergi Kaçakçılığı ve Vergi Kaçırma Hakkındaki Görüşler	75
3.4.3. Çapraz Tablolar Analizi.....	77
3.4.3.1. Eğitim Düzeylerine Göre Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler.....	77
3.4.3.2. Eğitimin Vergi Ödeme İsteğini Artırıp Artırmadığı Hakkındaki Görüşler	78
3.4.3.3. Eğitim Düzeylerine Göre Kamu Hizmetleri Hakkındaki Görüşler ...	79
3.4.3.4. Eğitim Düzeylerine Göre Vergi Oranlarında Meydana Gelen Artışların Vergi Kaçırma Teşvik Ettiği Hakkındaki Görüşler.....	79
3.4.3.5. Eğitim Düzeylerine Göre Verginin Artan Oranlı Alınıp Alınmaması Konusundaki Görüşler	80
3.4.3.6. Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükünün Fazla Olmasının Kayıt Dışı İlgâ Etkisi Hakkındaki Görüşler	81
3.4.3.7. Gelir Düzeyine Göre Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler	82
3.4.3.8. Gelir Düzeyine Göre Vergi Sistemimizin Adil Olduğunu Düşünüyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler.....	84
3.4.3.9. Gelir Düzeyine Göre Herhangi Bir Ortamda Vergi Kaçırıldığına Tanık Olursam Bunu İlgili Makamlara Aktarırım Sorusu Hakkındaki Görüşler	85
3.4.3.10. Medeni Duruma Göre Devlete Güveniyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	86

3.4.3.11. Medeni Duruma Göre Mükelleflerin Vergi Afları Vergi Adaletini Bozmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşleri	86
3.4.3.12. Yaşa Göre Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	87
3.4.3.13. Yaşa Göre Vergi Afları Çok Yararlıdır Sorusu Hakkındaki Görüşleri	88
3.4.3.14. Yaşa Göre Vergi Afları Devlete Güveni Sarsar Sorusu Hakkındaki Görüşler	89
3.4.3.15. Yaşa Göre Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler	90
3.4.3.16. Yaşa Göre Vergi Kaçıranların Yakalanmaları Halinde Ceza Alma Olasılıkları Düşüktür Sorusu Hakkındaki Görüşler	91
3.4.4. Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova Tabloları)	92
3.4.4.1. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler	92
3.4.4.2. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler	94
3.4.4.3. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusu Hakkındaki Görüşler	95
3.4.4.4. Vergi Kaçırarak Hırsızlık Olarak Düşünülebilir Sorusu Hakkındaki Görüşler	96
3.4.4.5. Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler	97
3.4.4.6. Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	98
3.4.4.7. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusu Hakkındaki Görüşler	99
3.4.4.8. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	100
3.4.4.9. Gelecek Endişesi Vergi Kaçırarak İçin Geçerli Bir Nedendir Sorusu Hakkındaki Görüşler	102
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	103
KAYNAKÇA	110
EK. 1 Anket Çalışması	120

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VERGİ MÜKELLEFLERİNİN VERGİ KARŞISINDAKİ TUTUM VE DAVRANIŞLARI (ERZURUM ALTBÖLGESİ)

Abdulkadir ATEŞ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR

2016, 143 sayfa

Jüri: Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR

Yrd. Doç. Dr. Dilek ÖZDEMİR

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN

Geçmişten günümüze devletin en önemli gelir kaynağı olan vergiler toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçasıdır. Vergi, devlet için en önemli gelir kaynağı iken mükellefler açısından çoğu zaman katlanılması güç bir yük olarak algılanmaktadır. Bu nedenle mükelleflerin vergi uygulamaları karşısında sergiledikleri tutum ve davranışlar vergi gelirleri açısından önem arz etmektedir.

Mükellefin vergiyi bir yük olarak algılaması vergi ödevini tam olarak yerine getirmemesine neden olacaktır. Gelir kaybına uğradığını düşünen mükellefler sosyal, siyasal, ekonomik ve mali durumlara bağlı olarak farklı tepkiler göstereceklerdir. Bu tepkiler, verginin sosyo-psikolojik açıdan incelenmesini zorunlu kılmaktadır. Bu araştırma, mükelleflerin ödedikleri vergiyi psikolojik ve sosyal yönden nasıl algıladıklarını ve vergilendirme karşısında tutumlarının ne olduğunu tespit edebilmek amacıyla yapılmıştır.

Toplumun vergiye gönüllü uyumunun arttırılması için örnek kitleyi teşkil eden Erzurum alt bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) için 943 mükellefe uygulanan anket çalışması ile vergi mükelleflerinin vergilemeye ilişkin düşünce ve davranışları tespit edilmiş ve vergiye gönüllü uyum konusunda olumlu düşüncelerinin olduğu görülmüştür. Yapılan ankete göre, mükelleflerin herhangi bir zorlama olmadan vergilerini ödedikleri düşüncesinin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Ancak mükelleflerde özellikle vergi cezaları, denetimleri ve afları konusunda yapılacak düzenlemelerin vergi adaleti ile ilgili bakış açılarını olumsuz etkileyebileceği bu nedenle mevzuatta vergi aflarına mümkün olduğunca yer verilmemesi ve denetim ve cezaların etkin uygulanmasının vergiye uyumu arttıracacağı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: Vergi Uyumunu, Vergi Ahlakı, Vergi Bilinci, Vergi Psikolojisi, Mükellef Davranışları.

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

ATTITUDES AND BEHAVIORS OF TAXPAYERS TOWARD TAXES (ERZURUM SUBREGION)

Abdulkadir ATEŞ

Advisor: Assist. Prof. Dr. Serap BEDİR

2016, Page: 143

Jury: Assist. Prof. Dr. Serap BEDİR

Assist. Prof. Dr. Dilek ÖZDEMİR

Assist. Prof. Dr. Hüseyin DAŞTAN

From past to present, taxes which are the most important source of income for governments have been an irreplaceable part of the social life. Taxes are mostly considered as an unbearable burden for citizens while they are the most essential government revenue. Hence, the attitudes and behaviors of taxpayers toward tax policies become critical for tax income.

The fact that taxpayers regard taxes as a burden results in which they do not fulfill the obligation to pay taxes. A taxpayer who believes that their revenue declines due to taxes reacts differently depending upon social, political, economic and financial conditions. These reactions require taxes to be analyzed in a socio-psychological perspective. This study is conducted in order to determine how taxpayers understand taxes that they pay psychologically and socially, and what kind of attitudes they have against taxation.

Thoughts and behaviors of taxpayers are determined by a survey conducted with 943 participants of taxpayers in Erzurum sub-region (including Erzurum, Erzincan and Bayburt) that represents the area for the model crowd of people for improving voluntary adaptation of the society to taxes, and it is observed that they have positive opinions about voluntary adaptation to taxes. According to the survey, it is suggested that taxpayers' idea of paying taxes without any force dominates. It may, however, be stated that the arrangements to be made for tax penalties, tax auditing as well as tax amnesties may affect the opinions of taxpayers about justice in taxation negatively; therefore, tax amnesties are recommended not to be included in tax regulations as much as possible, and the fact that auditing and amnesties are effectively put into place might increase the adaptation to taxes.

Key Words: Tax Adaptation, Tax Ethics, Tax Awareness, Tax Psychology, Taxpayers Behaviors.

KISALTMALAR

A.g.e	: Adı Geçen Eser
GİB	: Gelir İdaresi Başkanlığı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GVY	: Gerçek Vergi Yüğü
İ.B.S.S	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
KDV	: Katma Değer Vergisi
KVY	: Kişisel Vergi Yüğü
NVY	: Net Vergi Yüğü
S	: Sayfa
SPSS	: Statistical Packade For Social Sciences
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TRA1	: Erzurum Alt Bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt)
TVS	: Türk Vergi Sistemi
TVY	: Toplam Vergi Yüğü
Vd.	: Ve Diğerleri

TABLULARIN LİSTESİ

Tablo 3.1. Mükellef Türlerinin İllere Göre Dağılımı	64
Tablo 3.2. İllere Göre Örneklem Planı	65
Tablo 3.3. Demografik Özellikler	67
Tablo 3.4. Hissedilen Ağırlığa Göre Vergi Hakkındaki Görüşler	68
Tablo 3.5. Verginin Ne Anlama Geldiği Hakkındaki Görüşler	69
Tablo 3.6. Verginin Ödenmesi Konusunda Görüşler	69
Tablo 3.7. Ülkemizde Vergilerin Tam Olarak Ödenmemesinin En Önemli Nedeni	70
Tablo 3.8. Eğer Ülkemizde Herkesin Vergisini Tam Olarak Ödemediği İncincadaysanız, Bu Durum Sizce Daha Çok Hangi Sonucu Doğurmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşler .	71
Tablo 3.9. Ödenen Vergilerin Toplumun Gelişmesi İçin Önemli Bir Katkı Sağladığı Düşüncesine Bakış	72
Tablo 3.10. Ülkemizde Vergi Sistemi Adaletlidir Düşüncesine Bakış	72
Tablo 3.11. Yakın Zamanda Vergi Affı Yapılacağını Bilen Mükellefin Vergisel Yükümlülüklerini Daha Az Yerine Getireceği Düşüncesine Bakış	73
Tablo 3.12. Sadece Vergi Oranlarını Arttırması Nedeniyle Desteklemiş Olsam Dahı Bir Sonraki Seçimde Desteğimi Çekerim Düşüncesine Bakış	74
Tablo 3.13. Ceza Ödemeyeceğimi Bilsem Daha Az Vergi Öderim Düşüncesine Bakış	74
Tablo 3.14. Ülkemizde Vergi Denetimleri Yeterlidir Düşüncesine Bakış	75
Tablo 3.15. Vergiyi Kendi Rızamla ve Gönüllü Olarak Öderim Düşüncesine Bakış	75
Tablo 3.16. Türkiye’de Vergi Kaçırarak Diğer Ülkelere Kıyasla Daha Kolaydır, Çünkü Cezalar Uzlaşma ve Benzeri Yöntemlerle İndirilebilir veya Kaldırılabilir Düşüncesine Bakış	76
Tablo 3.17. Fırsatını Bulsam Vergi Kaçırırım Düşüncesine Bakış	76
Tablo 3.18. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Düşüncesi Hakkındaki Görüşler	77
Tablo 3.19. Eğitim Düzeylerine Göre Eğitimin Vergi Ödeme İsteğine Etkisi Hakkındaki Görüşler	78
Tablo 3.20. Eğitim Düzeyine Göre Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç Duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	79
Tablo 3.21. Eğitim Düzeylerine Göre Vergi Oranlarında Meydana Gelen Artışların Vergi Kaçırılmayı Teşvik Ettiği Sorusu Hakkındaki Görüşler	80

Tablo 3.22. Eğitim Düzeylerine Göre Verginin Artan Oranlı Alınıp Alınmaması Konusundaki Görüşler	81
Tablo 3.23. Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükünün Fazla Olmasının Kayıt Dışılığa Etkisi Hakkındaki Görüşler	82
Tablo 3.24. Gelir Düzeyine Göre Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler	83
Tablo 3.25. Gelir Düzeyine Göre Vergi Sistemimizin Adil Olduğunu Düşünüyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	84
Tablo 3.26. Gelir Düzeyine Göre Herhangi Bir Ortamda Vergi Kaçırıldığına Tanık Olursam Bunu İlgili Makamlara Aktarırım Sorusu Hakkındaki Görüşler	85
Tablo 3.27. Medeni Duruma Göre Devlete Güveniyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler ...	86
Tablo 3. 28. Medeni Duruma Göre Mükelleflerin Vergi Afları Vergi Adaletini Bozmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşleri.....	87
Tablo 3. 29. Yaşa Göre Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	88
Tablo 3.30. Yaşa Göre Vergi Afları Çok Yararlıdır Sorusu Hakkındaki Görüşler	89
Tablo 3.31. Yaşa Göre Vergi Afları Devlete Güveni Sarsar Sorusu Hakkındaki Görüşler	90
Tablo 3.32. Yaşa Göre Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler	91
Tablo 3.33. Yaşa Göre Vergi Kaçıranların Yakalanmaları Halinde Ceza Alma Olasılıkları Düşüktür Sorusu Hakkındaki Görüşler	92
Tablo 3.34. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler	93
Tablo 3.35. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusunun İllere Göre Dağılımı	94
Tablo 3.36. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler	94
Tablo 3.37. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusunun İllere Göre Dağılımı.....	95
Tablo 3.38. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusu Hakkındaki Görüşler	96
Tablo 3.39. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusunun İllere Göre Dağılımı	96

Tablo 3.40. Vergi Kaçırarak Hırsızlık Olarak Düşünülebilir Sorusu Hakkındaki Görüşler	97
Tablo 3.41. Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler	98
Tablo 3.42. Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler.....	98
Tablo 3.43. Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	99
Tablo 3.44. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusu Hakkındaki Görüşler	100
Tablo 3.45. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı.....	100
Tablo 3.46. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler	101
Tablo 3.47. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı	101
Tablo 3. 48. Gelecek Endişesi Vergi Kaçırarak İçin Geçerli Bir Nedendir Sorusu Hakkındaki Görüşler	102

ÖNSÖZ

Devletin vergi politikalarını oluşturması sürecinde zorunlu bir ödeme olan vergiye karşı oluşan tepkilerden dolayı mükellef psikolojisinin incelenmesi önem arz etmektedir. Mükelleflerin davranış, tutum ve beklentileri gözlemlenmeden uygulanan vergi politikaları amacına ulaşmamakta ve her geçen gün vergi kayıp ve kaçakları artmaktadır.

Vergi uyumu konusunda devletin vergi politikalarına katkı sağlayacağını düşündüğüm bu çalışma boyunca yardım ve desteğini esirgemeyen sürekli bilgisine başvurduğum değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Serap BEDİR'e, tezi dikkatle inceleyen ve önemli katkılarda bulunarak tezimin daha iyi bir hale gelmesini sağlayan değerli hocalarım Yrd. Doç. Dr. Dilek ÖZDEMİR'e ve Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DAŞTAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bugünlere gelmemde en büyük paya sahip olan yaşamım boyunca hiçbir desteği esirgemeyen ve her daim yanımda olan çok değerli aileme en içten teşekkürlerimi sunarım. Varlıkları ve destekleriyle her şeyin üstesinden geleceğime inandıran sevgili dostlarım Uğur, Ümit, Muammer, Mustafa ve Nurullah'a sevgi ve şükranlarımı sunuyorum.

GİRİŞ

Vergi bir ülkede devletin en önemli gelir kaynağıdır. Dolayısıyla kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasında en önemli belirleyici konumunda olan devlet toplumun ihtiyaçlarının karşılayabilmek için finansman kaynağı olarak öncelikle vergiyi kullanmaktadır. Bu nedenle, ulusal ekonominin gelişim sürecinde, vergi ile ilgili sorunların ve nedenlerinin tespit edilmesi oldukça önem arz etmektedir. Bu araştırma, mükelleflerin ödedikleri vergiyi psikolojik ve sosyal yönden nasıl algıladıklarını ve vergilendirme karşısında tutumlarının ne olduğunu tespit edebilmek amacıyla yapılmıştır. Özellikle kamunun sunması gereken hizmetlerin her geçen gün artmasına paralel olarak finansman ihtiyacının artması sonucu bu etkileşim daha da artmış ve verginin, psikolojik ve sosyolojik yönden ele alınması gerekliliğini beraberinde getirmiştir. Vergi denetim oranlarına ve yakalanma riskine bakılmaksızın birçok mükellefin vergisini gönüllü olarak ödediği düşünüldüğünde eğer varsa vergi sisteminin eksikliği veya vergilemedeki adaletsizlik vergi uyumu ile giderilebilecektir. Bu açıdan Türkiye’de uygulanan vergi sisteminin iyileştirilmesine ilişkin yapılan çalışmalara katkıda bulunarak, toplumun vergiye gönüllü uyumunun artırılması için örnek kitleyi teşkil eden Erzurum alt bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) için yapılan anket çalışması ile vergi mükelleflerinin vergilemeye ilişkin düşünce ve davranışları tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda vergiye gönüllü uyum ile ilgili yapılacak araştırmalar devletin vergi uygulamalarında yararlanabileceği önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu alanda Türkiye’de farklı bölge ve iller için yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Ancak Erzurum alt bölgesi için böyle bir çalışmanın olmaması ve bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişme potansiyeli göz önüne alındığında çalışmaların önemi ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda araştırma, Erzurum, Erzincan ve Bayburt illerinde vergi mükelleflerinin vergiye karşı tutum ve davranışlarının tespiti açısından önem taşımaktadır.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde genel olarak verginin tanımı, vergi psikolojisi, vergi ahlakı, vergilemenin sınırı, vergi bilinci ve vergi bilincini etkileyen faktörler teorik olarak ele alınmıştır.

İkinci bölümde, mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları doğrultusunda vergiyi algılama biçimlerini etkileyen faktörleri subjektif ve objektif faktörler olarak iki ayrı başlık altında incelenmiştir. Vergi ahlakı ve vergi uyumu kavramları üzerinde özellikle durulmuş ve farklı bakış açılarına göre değerlendirmelere yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde mükelleflerin vergi bilinci ve vergiye karşı davranışlarının tespitine yönelik yapılan anket uygulamasından elde edilen veriler frekans, ki-kare testi ve çapraz tablolar yardımıyla analiz edilmiş ve sonrasında varyans analizi yapılarak iki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı tespit edilmek istenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, anket çalışmasıyla elde edilen bulguların sonuçları değerlendirilip bu sonuçlar ışığında Erzurum alt bölgesi için ulaşılan bulgular ve önerilere yer verilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

VERGİNİN TANIMI, VERGIYE İLİŞKİN KAVRAMLAR VE VERGİ PSİKOLOJİSİ

1.1. Verginin Tanımı ve Vergiye İlişkin Kavramlar

1.1.1. Verginin Tanımı

Devletin kamu harcamalarını finanse etmek amacıyla anayasal sınırlar içerisinde başvurduğu kaynaklardan elde ettiği gelir toplamına kamu geliri denir. Devlet, elde ettiği bu gelirler ile topluma sunulan kamu hizmetlerini finanse etmektedir. Günümüzde devletin egemenlik hakkını kullanarak elde ettiği veya egemenlik hakkını kullanmaksızın elde ettiği farklı gelir kaynakları vardır ve bunların en önemlisi vergilerdir.

Vergi de diğer kamu kaynakları gibi devletin kamu hizmeti sunmak için toplumun üyelerinden almış olduğu bir gelir türüdür. Vergi kelimesinin kökeni Türkçe olup, hediye edilen, karşılıksız verilen anlamını içermektedir (Akdoğan, 2006: 115). Vergi, tarihi ve sosyal boyutu olduğu için tarih boyunca sürekli değişimler göstermiş ve yeni anlamlar kazanmıştır. Dolayısıyla, vergiye yüklenen bu anlamlar içinde bulunulan zaman ve şartlara göre farklılıklar göstermiştir. Vergilerin algılanışı, mükelleflerin gösterdiği tepkisel davranışların farklı oluşu ve vergilemenin etki alanının çok geniş olması sebebiyle, vergi kavramı için birçok tanım yapılmıştır. Bu tanımların içeriği, tanımı yapanın vergiye atfettiği göreve ve beklentisine göre farklılaşmaktadır.

Vergiyle ilgili yapılan her bir tanım verginin farklı bir özelliğini veya amacını içermektedir. Örneğin Adam Smith, Milletlerin Zenginliği adlı eserinde çeşitli ilkelere dayanarak vergiyi açıklamaya çalışmıştır. Adam Smith'e göre: Bir devletin uyruğunda bulunan kişiler, mümkün merteye kendi güçleriyle orantılı olarak, yani devletin himayesi altında kazandıkları gelir oranında hükümetin masraflarına katılmalıdır. Her kişinin ödemek zorunda olduğu vergi, kesin olmalı, indi olmamalıdır. Ödeme zamanı, ödeme biçimi, ödenecek miktar hepsi gerek mükellef gerekse diğer kişiler için belli ve açık olmalıdır. Her vergi mükellef için en uygun zamanda ve biçimde tahsil edilmelidir. Her vergi halkın cebinden çıkan parayla, devlet hazinesine giren kısım arasındaki farkı mümkün olduğu kadar az, paranın halkın cebi dışında kaldığı süreyi mümkün olduğu kadar kısa tutacak biçimde düzenlemelidir (Uluatam, 1991: 211).

Nadaroğlu'na göre vergi, devletin veya devletten aldığı yetkiye dayanan kamu tüzel kişilerin geniş anlamdaki kamusal faaliyetlerinin gerektirdiği harcamaları karşılamak ya da kamusal görevlerinin gereklerini yerine getirmek amacıyla ve yasal esaslara uymak kaydıyla hukuki cebir altında, özel bir karşılık vaadi olmaksızın geri verilmemek üzere gerçek kişilerle gerçek olmayan kişilerden aldıkları para tutarlarıdır (Nadaroğlu, 1998: 215).

Akdoğan'a göre vergi, devletin yetkili diğer kamu kuruluşlarının yüklendikleri fiskal ve ekstra fiskal görevleri gerçekleştirmek üzere, gerçek veya tüzel kişilerden, cebren, karşılıksız ve egemenlik gücüne dayanarak aldığı para şeklindeki iktisadi değerlerdir (Akdoğan, 2006: 115).

Pehlivan'a göre ise vergi, devletin kamu harcamalarının finansmanını karşılamak amacıyla toplumu meydana getiren fert ve kurumlardan ödeme gçleri ölçüsünde, karşılıksız olarak ve hukuki zorunluluk altında aldığı ekonomik değerlerdir (Pehlivan, 2011: 93).

Yukarıdaki her bir tanım verginin farklı bir özelliğini vurgulamaktadır. Tüm bu tanımlar dikkate alınarak tanımlanacak olursa vergi, devletin veya vergilendirme yetkisine sahip kamu kurumlarının kamu hizmetlerini finanse etmek veya içinde bulunan sosyo-ekonomik ortamın gerektirdiği tedbirleri alabilmek amacıyla ödeme gücü olanlardan, onların güçleriyle orantılı olarak alınan karşılıksız, zorunlu ve nihai ödemelerdir şeklinde tanımlanabilir. Devletin egemenlik hakkını kullanarak elde ettiği en önemli gelir kaynaklarından biri olan verginin temel özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Vergi devlet tarafından alınır. Vergiler yasama organı tarafından kanunlarla konulan, değerıştirilen veya kaldırılan anayasal bir yükümlülüktür.
- Kamu harcamalarını karşılamak için alınır. Bu amaç verginin mali (fiskal) amacı olarak isimlendirilir. Günümüzde vergilerin fiskal amacı yanında, iktisadi ve sosyal amaçların gerçekleştirilmesi için kullanılabilecek bir araç olması (ekstra fiskal) fonksiyonları da bulunmaktadır.
- Vergi, vergiyi ödeyenin mali gücü ile orantılı olarak alınır. Verginin toplumu oluşturan bireylerden ödeme güçlerine göre alınması vergi adaletinin doğal bir sonucudur. Bu zellik, devletin ödeme gücü yüksek olandan daha fazla vergi alırken, düşük olandan daha az vergi almasını ifade eder.

- Vergi zorunlu (cebri) bir ödemedir. Bu özellik devletin egemenlik hakkını kullanarak yasalarla belirtmiş olduğu vergi ödevini ifa etmeyenlerden mevcut yetkileri dahilinde vergiyi zorla almasıdır.
- Vergi para ile ödenen ekonomik bir değerdir. Ekonomik mübadelenin henüz gelişmediği dönemlerde vergi, aynı olarak yani beden gücü, mal veya hizmet şeklinde ödenen bir yükümlüktü. Ancak günümüzde vergiler genellikle nakdi (parasal) yükümlülüktür.
- Vergi karşılıksız bir ödemedir. Vergi mükellefleri yapmış oldukları vergi ödemelerinden dolayı kendilerine yönelik bir mal ya da hizmet talebinde bulunamazlar. Devlet kamu hizmetlerini sadece vergi ödeyen mükelleflerine yönelik olarak sunmaz. Dolayısıyla herkes kamu hizmetlerinin faydasından ödediği vergi miktarına göre değil eşit oranda yararlanma hakkına sahiptir.

1.1.2. Vergiye İlişkin Kavramlar

1.1.2.1. Vergi Yüğü

Vergi yüğü kavramı vergileme ve onun ekonomik, sosyal ve ahlaki tüm etkinlikleri üzerinde çok büyük sorunlar yaratan ve bu nedenle çok tartışılan bir kavramdır (Çiçek, 2006: 24). Vergi yüğü kavramı hesaplama yöntemlerine göre farklılaşan ve farklı algılanan bir kavram olduğu için genel bir tanımlama yapılması oldukça zordur. Kişilerin ödedikleri verginin onların gelir, harcama ve servetlerinde meydana getirdiği azalma, matematiksel bir değerle bir oran ilişkisi içinde veya bir yük olarak ifade edilmesine vergi yüğü denilmektedir (Devrim, 1995: 153).

Verginin karşılıksız bir ödeme oluşu, onun bir yük olarak algılanması sonucunu doğurur. Vergi sadece onu ödemek zorunda olan kişiler üzerinde değil aynı zamanda toplum açısından da bir yük olarak kabul edilir. Çünkü devlet her yıl gayrisafi milli hasıladan belirli bir miktar vergiler yoluyla özel kesimden kamu kesimine aktarmaktadır (Pehlivan, 2011: 160).

Devlet vergi tahsili yaparken mükellefler tarafından verginin bir yük olarak algılanmaması için ekonominin yapısını da dikkate alarak farklı yöntemler kullanır. Aktan (200)'e göre, "Ekonominin içinde bulunduğu durumun iyi analiz edilerek dolaylı veya dolaysız vergi tercihi ile oluşacak olan vergi yüklerinin iyi belirlenmesi gerekir. Kişiler vergi yüklerini, dolaysız vergi ödemelerinde daha çok hissederken; dolaylı vergilerde mali

anestezi (verginin fiyat içine gizlenmesi) etkisiyle daha az hissetmektedirler. Bu nedenle hükümetler dolaylı vergilere ağırlık vermektedirler” (Aktan, 2000: 125).

Vergi yükü farklı şekillerde hesaplanabilir. En genel olarak kullanılan hesaplama yöntemleri şunlardır:

- **Toplam Vergi Yükü (TVY):** Bir ekonomide toplanan tüm vergilerin o ekonomi üzerinde yarattığı yüke toplam vergi yükü denilmektedir. TVY, belirli bir devre süresince bir ekonomide devlet ve diğer kamu tüzel kişilerine ödenen vergiler toplamının milli gelire oranlanması suretiyle hesaplanır. Toplam vergi yükünde ekonominin içinde bulunduğu durum ve vergilenebilir kapasite önem taşır (Edizdoğan, 1991: 99–100). Başka bir ifadeyle TVY, toplumun kamu harcamalarından kaynaklanan zorunlu finansman yükünü gösterir.
- **Kişisel Vergi Yükü (KVY):** Mükelleflerin belirli bir dönemde ödedikleri vergilerin elde ettikleri gelire oranı kişisel vergi yükü olarak ifade edilir (Orhaner, 2007: 183). KVY, subjektif ve objektif olmak üzere iki şekilde ele alınabilir. Subjektif vergi yükü, ödenen verginin yükümlüsünün çeşitli özel durumlarına bağlı olarak yarattığı psikolojik baskı veya memnuniyetsizliktir. Objektif vergi yükü ise, vergi gelirlerinin gelir miktarına bölünmesiyle bulunan sayısal bir oranı ifade eder (Şenyüz, 2011: 136).

Subjektif vergi yükü mükelleflerin ödedikleri vergiden dolayı, hissettikleri psikolojik baskıyı ifade ederken, objektif vergi yükü matematiksel bir oranı ifade etmektedir. Bu nedenle objektif vergi yükünün bireyler üzerindeki etkisi oransal olarak ölçülebildiğinden sabit bir değerle ifade edilmesi mümkündür. Ancak subjektif vergi yükünde, bu etki bireyin psikolojik özelliklerine göre farklılaşabildiği için ölçülemez. Örneğin, gelir vergisi ödeyen mükelleflerin objektif vergi yükü aynı olsa da subjektif vergi yükleri farklı olacağından bireysel vergi yükleri farklı olacaktır. Subjektif vergi yükünden dolayı oluşan psikolojik baskı bireylerin davranışlarına olumsuz olarak yansıtacaktır.

- **Net Vergi Yükü (NVY):** Ekonominin tümü bakımından alınan vergilerden, mali yardım ve transfer harcamaları düşüldükten sonra milli hasıla ile ilişki kurulması, kişiler bakımından da ödenen vergiler ile sağlanan faydanın karşılaştırılarak, gelire birlikte değerlendirilmesidir. Diğer bir ifadeyle, vergi ve vergi benzeri gelirlerden kişilere sağlanan fayda çıkarıldıktan sonra kalan kısmın milli gelire oranıdır (Savaş, 2008: 5).
- **Gerçek Vergi Yükü (GVY):** Net vergi yükü kavramına yansıyan ve yansıtılan vergilerin de dahil edilerek hesaplanmasıyla gerçek vergi yüküne ulaşılır. Buna göre gerçek

vergi yükü, kişi veya ekonomi üzerindeki kayıp ve kazançların toplu olarak değerlendirilmesine olanak sağlayan bir yöntemdir. Objektif vergi yükü olarak ele alınan gerçek vergi yükü, mükellefin ödediği vergi ile geliri arasındaki oransal ilişkiyi esas aldığından teorik olarak hesaplanmaya uygundur (vergidunyasi.com.tr, 2015)

1.1.2.2. Vergilemenin Amaçları

Vergiler de diğer ekonomik araçlar gibi belirli amaçlar için kullanılmaktadır. Hiçbir amaca hizmet etmeyen vergiler, mükellefler tarafından hoş karşılanmayacak ve vergiye gönüllü uyumu zorlaştıracaktır (Demir, 2008: 10–11). Dolayısıyla amacına uygun olarak alınmayan vergilerin mükelleflerde oluşturduğu hoşnutsuzluk vergi kayıp ve kaçaklarının artmasına sebep olabilir. Bu bağlamda vergilemenin asıl amacı kamu harcamalarının finansmanı olmakla birlikte zamanla vergilemenin amaçları da çeşitlenmiştir.

Vergi literatürüne bakıldığında, vergilemenin amaçları devlet görevlerinin gelişimine paralel bir seyir izlemiştir. Klasik iktisatçılar devletin ekonomiye müdahale etmemesini dolayısıyla vergilerin tarafsız ve sadece kamu giderlerini karşılama amacına yönelik olması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak 1929 Ekonomik Buhranı ile birlikte, devletin ekonomiye müdahale etmesinin yerinde olduğu görüşü egemen olmaya başlamıştır. Dolayısıyla vergilerin kamu harcamalarının finansmanı yanında, fiyat istikrarı ve tam istihdamın sağlanması gibi amaçlarla da kullanılması gündeme gelmiştir. Günümüzde vergilerin amaçları çeşitlenmiş ve yukarıda belirtilen amaçlara ilaveten gelir-gider dağılımını düzenleme, kalkınmada araç olma, bölgesel eşitsizliklerin giderilmesi gibi amaçlarda vergilerin amaçları arasına girmiştir (Erdem, 1996: 949).

Verginin en temel amacı kamu hizmeti finansmanını sağlamak olduğu için, verginin amaçlarını mali (fiskal) ve mali olmayan (ekstra fiskal) amaçlar olmak üzere iki grupta inceleyebiliriz.

1.1.2.2.1. Vergilemenin Mali Amacı

Devletlerin yerine getirmek zorunda oldukları birçok hizmet bulunmaktadır. Bu hizmetleri finanse etmenin en doğal aracı hiç kuskusuz vergilerdir. Verginin asıl amacı, kamu giderlerini karşılamaktır. Verginin bu geleneksel amacına, verginin mali (fiskal) amacı denilir (Karatoy, 2009: 8).

Vergilemenin mali amacı, toplumu meydana getiren bireylere bir fiyat karşılığı sunulamayan toplumsal nitelikteki mal ve hizmetler için gerekli olan finansman kaynağını

oluşturmaktır. Özellikle bölünemez olarak tanımlanan kamusal mal ve hizmetleri, vergi dışında bir kaynaktan finanse etmek mümkün değildir. Bu nedenle toplumsal ihtiyaçların sürekli arttığı ve genişleme gösterdiği günümüz devletlerinde bu amaç daha fazla önem kazanmaktadır. Ancak vergilemeden beklenen mali amaçların yerine getirilebilmesi için vergi tabanının genişletilmesi, pazar ekonomisinin yaygınlaşması, vergi kayıp ve kaçaklarının asgari düzeye indirilmesi gibi faktörlerin yanında, ülke genelinde vergi ahlakının ve vergi bilincinin tesis edilmesi gerekmektedir (Devrim, 1998: 202). Bu yüzden verginin mali fonksiyonu, devletin asli görevlerini yerine getirebilmek için ihtiyaç duyulan finansman kaynağını teşkil etmesidir. Mali amacın eksiksiz bir şekilde yerine getirilebilmesi için vergilemede en yüksek hasılanın sağlanması gerekmektedir. Aksi takdirde kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı için en doğal araç olan vergiler dışında kaynak arama ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Bu ise modern devlet yönetimi açısından pek arzulanmayan bir durumdur (Biyar, 2004: 18–23).

1.1.2.2. Vergilemenin Mali Olmayan Amaçları

Esasen vergiler mali amaçla toplanıyor olsalar da ekonomi üzerinde tamamen tarafsız sonuçlar doğurmaları beklenemez. Çünkü ekonomik ve sosyal yaşamın yönlendirilmesinde vergiler önemli bir araç olarak kullanılabilir. Bu nedenle verginin mali amaçları yanında iktisadi ve sosyal birtakım mali olmayan amaçları da vardır. Mali olmayan amaçlar aşağıdaki gibi özetlenebilir.

- **İktisadi Amaç**

Verginin iktisadi fonksiyonu, verginin temel iktisadi hedeflere ulaşmada bir araç olarak kullanılmasını ifade eder. Başka bir ifadeyle, ekonomide büyüme ve istikrarın sağlanmasında vergilerden yararlanmak verginin iktisadi fonksiyonunu oluşturur. Bu nedenle devlete gelir sağlama fonksiyonunun yanında, ekonomiyi düzenleme aracı olarak kullanılabilmesi, vergiye iktisadi bir fonksiyon kazandırmaktadır (Pehlivan, 2011:98). Verginin ekonomik fonksiyonu gereği verginin yatırım kararları üzerindeki olumsuz etkilerini kaldırmak, tasarrufları teşvik etmek ve tasarrufların çeşitli araçlar arasında en iyi tahsisini sağlamak yanında vergi sistemi çalışmayı ve risk üstlenmeye teşvik edici olmalıdır (Devrim, 1995: 157). Vergi politikasıyla yatırım maliyetini ucuzlatmak yatırıma harcanacak fonların oluşturulmasına yardımcı olmak, yatırımdan sağlanacak kar olanaklarını artırmak, yatırımla üretilecek malları dış rekabete karşı korumak, çalışmayı olumlu yönde etkilemek

suretiyle yatırımlar teşvik edilebilir ve geliştirilebilir (Edizdoğan, vd., 2011: 150–151). Dolayısıyla vergi gelirleriyle devlet kamu giderlerini karşılamanın yanında ekonomik gelişme, fiyat istikrarının sağlanması, tam istihdama ulaşılarak işsizliğin azaltılması gibi amaçlarda gütmemektedir.

- **Sosyal Amaç**

Verginin sosyal fonksiyonu, verginin gelir dağılımında adaletin sağlanmasında bir araç olarak kullanılmasını ifade eder. Gelir grupları arasında çok büyük farklar bulunabilir. Dolayısıyla toplumun bir kesimi asgari geçimini sağlayacak bir gelire sahip olmayabilir. Bu durumda devletin gelir dağılımında adaletin sağlanması için kullanacağı en önemli araç vergilerdir. Devletin, toplumun yüksek gelirli gruplardan vergi yoluyla elde edeceği gelirler, transfer harcaması yoluyla toplumun fakir kesimine aktarmak suretiyle gelir dağılımındaki adaletsizliği giderebilir (Pehlivan, 2011: 99). Sosyal devlet anlayışının hakim olduğu ülkelerde, verginin sosyal amacı çok önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle verginin sosyal fonksiyonunun uygulanabilirlik seviyesi de, ülkelerin gelişmişlik seviyesi ve sosyal adalete verdikleri önemle doğru orantılı olarak değişmektedir (Kapusuzoğlu, 2007: 5). Adaletsizliğin giderilmesiyle vergilendirilmede sosyal amaç sağlanmış ve toplumdaki gelir adaletsizliği de giderilmiş olur. Vergilemede sosyal adaletin sağlanması ile vergi uyumunun artması ve vergi kaçakçılığının azalması beklenebilir.

1.1.2.3. Vergi Adaleti

Adalet kavramının zamana, kişiye ve topluma göre değişebilir nitelikte olması net ve kesin bir tanımın yapılmasını olanaksız hale getirmektedir. Bu yargı vergi adaleti için de geçerlidir. Bu yüzden vergi adaletinin net bir şekilde tanımlanması zordur. Fakat adil bir vergi sisteminin oluşturulması mükellefler tarafından istenilen bir durumdur. Çünkü mükelleflerin vergileri ödeyip ödememe yönündeki tutum ve davranışlarına etki eden en önemli faktörlerden birisi de, bireylerin vergi adaleti ile ilgili algılarıdır.

Vergilemede adalet, verginin tarafsız veya düzenleyici olması bakış açılarına göre değişik şekillerde değerlendirilebilmektedir. Dolayısıyla vergi adaleti, kişilerin vergi ödeme güçlerine göre vergilendirilmesi şeklinde ele alınabileceği gibi, başka, bireylerin sosyal ve ekonomik yaşantıları dikkate alınarak oluşturulacak düzenlemelerin hayata geçirilmesi şeklinde de ele alınabilir (Akdoğan, 2006: 195–196). Bu bağlamda vergilemede adalet ödeme gücüyle birlikte mükelleflerin sosyal, psikolojik ve demografik özellikleri göz önünde bulundurularak gerçekleştirilebilir.

Vergilerin teoride ve uygulamada, adaletli olup olmamaları veya mükellefler tarafından adaletli olarak algılanıp algılanmamaları, mükelleflerin vergi ödeme tutumları üzerinde oldukça etkilidir. Yükümlü, kamusal hizmetlerin finansmanına katılması gereken, fakat vergi sisteminin adaletsiz olduğunu düşündüğü için katılmayan kişilerin de ilgili hizmetlerden kendisiyle aynı miktarlarda yararlandığını düşünerek, vergiye karşı oluşacak tüm olumsuz tutumların haklı olduğu kanısına varacaktır. Böylece bazı yükümlüler adil olmadığına inandıkları vergi idaresinin belirlediği miktarların dışında, daha adil olduğuna düşündükleri bir başka adalet anlayışına uygun eşitliği sağlamak için, çeşitli davranış tarzlarını sergileyerek vergiden kurtulmaya ya da adaletsiz olarak alındığını düşündüğü verginin yükünü hafifletmeye çalışacaktır (Önder, 1992: 50–52).

Vergiler, bazen siyasi nedenlerle, bazen de uygulamadan kaynaklanan birçok sebeple mükellefler üzerinde eşit ve adil bir şekilde dağıtılmayıp bazı mükelleflerin tepkisine yol açmaktadır. Bu tür sorunları minimize etmek ve mükelleflerin katlanabilecekleri bir düzeye indirmek gerekir. Çünkü vergi yükünün adil bir şekilde dağıtıldığına ve dolayısıyla mükelleflerin de paylarına düşen yükün adil ve makul düzeyde olduğuna inanmaları vergi ödemesi için önemlidir (Akdeniz, 1969). Ayrıca, vergilemede bazı kişi ve gruplara imtiyaz verilmesi (istisna ve muafiyetlerinin, afların vb. uygulanması) toplumsal açıdan bazı istenmeyen durumlar ortaya çıkarmakta ve kendilerine haksızlık yapıldığına inanan mükelleflerin vergilemeye karşı tepkisini çekmektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 51). Vergi adaleti ve vergiye gönüllü uyum arasındaki ilişki incelendiğinde vergiye karşı olumsuz tepkilerin en büyük gerekçesinin mükellefler tarafından adil bulunmayan vergi algısı olduğu için vergi adaletinin sağlanması özellikle önemli bir konudur.

1.1.2.4. Vergi Ödeme Gücü

Mükelleflerin adil bir şekilde vergilendirilebilmesi için öne sürülen iki yaklaşım vardır. Bunlardan birincisi “yararlanma ilkesi” diğeri ise “ödeme gücü” ilkesidir. Yararlanma ilkesi, mükelleflerin devlet faaliyetlerinden yararlanma derecelerine göre vergilendirilmesi gerektiğini savunurken, ödeme gücü ilkesi ise mükelleflerin ödeme güçlerini dikkate alarak, ödeme gücü yüksek olanlardan daha yüksek, düşük olanlardan ise daha düşük vergi geliri elde edilmesini savunmaktadır (Çiçek, 2006: 46–47). Ödeme gücü ilkesine göre vergide eşitliğin ve adaletin sağlanabilmesi için alınacak vergilerin herkesin mali gücüne göre toplanması gerekmektedir. Mükelleflerin iktisadi durumları birbirinden

farklı olduğu için vergilendirmede ödeme gücünün göstergeleri olarak gelir, servet ve harcamalar dikkate alınmaktadır.

Gelir, vergi ödeme gücünü yansıtan en önemli kriterlerden biridir. Fakat en az geçim indirimi nedeniyle gelirin tamamı vergilendirilemez (Nadaroğlu, 1998: 315). Çünkü bireylerin gelirlerinde belirli bir miktar azalmaya neden olan vergilere yükümlüler ya bir miktar tasarruflarını ya da tüketimlerini kısarak tepki verirler. Bunu da gerçekleştirirken herhangi bir refah kaybına uğramamak için, öncelikle tasarruflarından veya faydası en az olan tüketimlerinden vazgeçerler (Çataloluk, 2008: 217).

Gelir grupları açısından değerlendirildiğinde vergiler, yüksek gelir gruplarında lüks tüketim ve tasarruflardan sağlanırken, düşük gelir gruplarında ise zorunlu tüketimi oluşturan bölümden sağlanmaktadır. Bundan dolayı düşük gelirli mükelleflerden alınan vergiler, yüksek gelirli mükelleflerden alınan vergilere göre daha fazla subjektif yüke yol açmaktadır. Vergiye karşı tepkilerin minimum düzeyde tutulması için mükelleflerin ödeme gücüne uygun vergilendirilmeleri çok fazla önem arz etmektedir (Çiçek, 2006: 46–47).

Ödeme gücünün diğer bir göstergesi servettir. Servet gelirin birikmiş halidir ve bu nedenle bir kimsenin veya ailenin vergi ödeme gücü sadece bir yıl içinde elde ettiği gelire değil, aynı zamanda sahip olduğu servete de bağlıdır. Tüketim harcamaları ise, gelirin elde edilmesi ve servetin mülkiyetine sahip olunması kadar, gelirin ya da servetin elden çıkartılması yani harcanması da vergi ödeme gücünün ayrı bir belirtisi olarak kabul edilmektedir (Nadaroğlu, 1998: 309).

Ödeme gücü ilkesinin altında yatan temel hedef vergilerin mükelleflerce adil olarak algılanmasını sağlamaktır. Bu ilkenin uygulanamaması mükelleflerin vergiye karşı bakış açılarını olumsuz yönde etkileyecek, vergi kayıp ve kaçaklarının doğmasına sebep olacaktır (Yenigün, 2012: 30).

1.1.2.5. Vergi Ahlakı

Ahlak toplumu oluşturan bireylerin iyi veya kötü arasındaki farklardan doğan isteklerini, düşüncelerini ve hareketlerini etkileyen davranışsal algıların tümüne verilen isimdir. Vergi ahlakı da benzer şekilde tanımlanabilse de genel ahlaktan önemli farklılıklar içerebilir. Çünkü genel ahlakı yüksek olan bir kişinin, vergi ahlakı düşük olabilir.

Vergi ahlakı ile ilgili birçok tanım yapılmakla birlikte bu tanımlar bazı açılardan farklılıklar gösterebilir. Mükelleflerin vergi kanunlarından doğan yükümlüklerini gerçeğe

uygun bir şekilde yerine getirmeyi isteme düzeyleri konusundaki davranışlarına vergi ahlakı denilmektedir (Akdoğan, 2006: 184). Schmolders (1976)'e göre vergi ahlakı, vergiye ilişkin görev ve sorumlulukların zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirilmesi olarak ifade etmiştir. Song ve Yarbrough 1978'e göre vergi ahlakı, vatandaşların mükellef olarak devletle aralarındaki ilişkiyi belirleyen davranış normları olarak tanımlamaktadır. Seyidoğlu (1992)'na göre ise, gelir kazananların vergilerini yasalara uygun ölçü ve zamanda ödemeleri konusundaki tutum, davranış, inanç ve değer yargılarıdır.

Vergi ahlakı farklı bir açıdan vergi ödeme konusundaki içsel bir motivasyon olarak da ele alınmaktadır. Bu değerlendirmeye göre içsel motivasyon dışsal bir baskı ya da zorlama olmaksızın gönüllü vergi ödemeyi ifade etmektedir. Buna göre, bireylerin vergiyi ya gönüllü olarak ödeyecekleri ya da yakalanma ve cezalandırılma riskini göze alarak ödeyecekleri varsayılmaktadır (Aktan, 2006: 126). Mükelleflerin informel kurallar etrafında meydana getirdiği ahlak türü “ödev ve sorumluluk ahlakı” olarak belirtilmektedir ve kişilerin bireysel mutluluklarını düşünmeyip, toplumsal sorunlara karşı da duyarlı ve sorumlu hissetmeyi gerektirmektedir. Bu nedenle mükelleflerin ödev ve sorumluluk ahlakına sahip olmasının temelinde gönüllülük esası vardır. Bu da vergi ahlakının biçimlendirilmesinde önemli bir konuma sahiptir ve vergiye gönüllü uyumun derecesi de bu ahlakın derecesine göre değişmektedir (Aktan ve Çoban, 2006: 150).

Vergileme konusu incelendiğinde üzerinde önemle durulan sorulardan birisi de “Mükellefler niçin vergi ödemektedirler?” sorusudur. Bu sorunun sorulma nedeni vergilerin sadece devletin egemenlik gücüne dayalı olarak ödendiği düşüncesinin, mükelleflerin tutum ve davranışlarını açıklamakta tam olarak yeterli olmamasıdır. Vergi denetim ve cezaları mükelleflerin vergi ödemelerini zorlayacak yeterlilikte olmasa bile mükelleflerin vergilerini düzenli olarak ödediği görülmektedir. Toplumun vergi ödeme isteklerini etkileyen ekonomik faktörlerin dışında başka faktörlerin olduğu da yadsınamaz bir gerçektir. Yakalanma riski olmamasına rağmen insanların gönüllü bir şekilde vergilerini ödemelerini yani vergiye gönüllü uyumlarını açıklayan en önemli husus vergiye karşı “içsel motivasyon” olarak ifade edilen “vergi ahlakıdır” (Tosuner ve Demir, 2008: 357). Vergi ahlakı, vergiden kaçınmanın zıddı bir tutumu değil, mükelleflerin vergi ödemenin bir ahlaki yükümlülük olduğunu düşündükleri bir tutumu temsil etmektedir (Tuay ve Güvenç, 2007: 23). Vergi ahlakı, her toplumun sosyal ve kültürel yapısının farklı olmasından dolayı değişiklik içerebilir. Uygulanacak vergilerden elde edilen başarının istenilen düzeyde olması, vergi ahlakının

gelişip gelişmediğinin göstergesidir (Çataloluk, 2008: 218). Vergi ahlakı gelişmiş olan bir toplum, vergi ödemenin gereğine inanmış ve verginin kamu harcamalarındaki öneminin farkına varmış mükelleflerden oluşmaktadır. Bu yargıyla birlikte vergi ahlakının toplumdan topluma farklılık arz ettiği söylenebilir.

1.1.3. Vergi Kapasitesi ve Vergilemenin Sınırı

Vergiler devletler için büyük bir öneme sahipken bireyler açısından da maddi bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu sebeple “Ellerinde bulundurduğu tek taraflı emretme ve zorlama gücüne dayanarak devletler acaba ne kadar vergi toplayabilirler?” veya “Vergilemenin sınırları nedir ve aşılsa ne gibi sorunlarla karşılaşılır?” gibi bir takım sorular gündeme gelmektedir. Vergileme ile ilgili bu soruların aşılması neticesinde ortaya çıkan sınırlar bir ülkedeki vergilendirilebilecek toplam potansiyeli yani vergi sınırını (vergi kapasitesi) ortaya koymaktadır (Çelik, 2006: 15).

Devletin egemenlik hakkına dayanarak almış olduğu vergiler hiç şüphesiz ki zorunlu bir yükümlülüktür. Bahsi geçen egemenlik kavramı yasadan kaynaklanan emretme ve yaptırım gücünü ifade etmektedir. Böyle bir durumda vergileme yetkisinin belli bir sınırının olup olmayacağı, olması durumunda hangi düzeyde olacağının belirlenmesi vergilemede optimum hasılanın elde edilmesini sağlarken aynı zamanda vergi mükelleflerin de vergiye karşı minimum düzeyde bir tepki vermesi bakımından önem arz etmektedir (Çiçek, vd., 2008: 10).

Kamu giderlerinin karşılanabilmesi bakımından, ele alındığında toplumun vergiye dayanma gücünün sınırlarını ifade eden; teorik olarak mükelleflerin kendileri ve ailelerinin yaşamlarını asgari düzeyde sürdürmeye yetecek gücün üzerindeki kısmı yansıtan vergi kapasitesi, ülke düzeyinde ele alındığında, tüm mükelleflerin vergi ödeme güçlerinin toplamı olarak ifade edilmektedir (Akdoğan, 2006: 178-179).

Vergi kapasitesi; bir ülkede belirli bir dönemde tahsil edilecek vergi gelirlerinin en üst sınırını oluşturan kuramsal bir sınır olarak da tanımlanabilir. 1960’lardan itibaren uygulamalı ve teorik birçok çalışma yapılmış ve bu çalışmalarda vergi kapasitesi ve vergilemenin sınırı konusunda belirli ölçekler oluşturulmak istenmiştir (Öncel, 2001: 19). Vergi kapasitesini ifade etmek için kullanılan iktisadi ölçekler, vergi kapasitesinin daha net bir şekilde ortaya konulmasını sağlayacaktır. Söz konusu ölçekler temel olarak, kişi başına gelir düzeyi, gelir dağılımı, ekonominin dışa açıklığı ve ekonominin parasallaşmasının GSMH içindeki yeri şeklinde sıralanırsa; bunlar veri kabul edilerek ulaşılabilecek vergilerin

GSMH'ye oranı vergi kapasitesini verecektir (Berksoy, 1984: 6). Dolayısıyla vergi kapasitesi ve vergileme sınırı birbirini tamamlayan iç içe kavramlardır. Devletin egemenlik gücünü kullanarak mükelleflerden almış olduğu vergilerin sınırsız olması düşünülemez. Bu nedenle belli kriterler kullanılarak vergilemede bir sınır oluşturulmaktadır, bu sınıra vergileme kapasitesi adı verilmektedir.

Vergileme algılanış biçimlerine göre farklı yöntemler aracılığıyla hukuki, siyasi, mali, ekonomik ve psikolojik gibi birçok sınır oluşturulmaktadır. Fakat vergilenebilir kapasite sınırının oluşturulmasında hangi yöntem kullanılırsa kullanılsın temel hareket noktası olarak mükellefin tutum ve davranışlarına dayandırılır (Şenyüz, 1995: 19). Daha önce ifade edildiği gibi bu sınırlar mali, siyasi ve psikolojik bazı unsurlara göre belirlenmekte ve toplumların gelişmişlik düzeylerine, geleneklerine ve devlet anlayışındaki farklılıklara bağlı olarak değişmektedir. Bu bağlamda vergilemenin sınırları hukuki, siyasal, toplumsal ve kültürel, ekonomik, mali ve psikolojik sınırlar başlıkları altında incelenecektir.

1.1.3.1. Vergilemenin Hukuki Sınırı

Vergi, cezalandırma gibi devletin en başta gelen egemenlik alanlarından birini oluşturmaktadır. Verginin bu özelliği onun hukuk devleti ile yakın ilişki içinde olmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu sebeple hukuk devleti normlarının belirlenmesinde vergi hukukunun çok önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir. Hukuk devleti anlayışında devletin vergileme yetkisi sınırsız olmayıp, bireylere verilen bazı haklar çerçevesinde sınırlandırılmaktadır (bursasmmmo.org.tr, 2015).

Emretme ve zorlama gücünün hâkimiyetini elinde bulunduran devletin egemenlik kaynağına anayasal sınırlamalar getirilmiş, devletin bu gücü kullanabilmesi için bazı koşulları oluşturması ve belli başlı kurallara uyması istenmiştir. Yani anayasalarda bireyler için oluşturulan hak ve özgürlükler aynı zamanda devletin egemenliğinin de sınırını oluşturmaktadır. Dolayısıyla devletin egemenliğinin güvencesi altında olan temel haklar, kişisel haklar, sosyal ve ekonomik haklar ihlal edilecek ölçüler içinde olamaz ve belli bazı sınırların aşılması yolu ile kullanılması düşünülemez. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 73. maddesine göre "herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür". Bu hüküm vergileme yetkisine anayasal bir sınır getirmekte ve devletin egemenliğinden kaynaklanan vergi salma yetkisinin sınırının herkesin mali gücünü aşmayacak şekilde kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Fakat mali güç kavramı Anayasa'da tanımlanmamış ve nasıl ölçüleceği belirtilmemiştir. Bu nedenle mali güç

kavramının açıklığa kavuşturulması kanunlar ya da içtihatlar yoluyla olacaktır (Nadaroğlu, 1998: 285-286).

Vergilendirme yetkisi, devletin ülkesi üzerinde egemenliğine dayanarak vergi alma konusunda sahip olduğu hukuki ve fiili gücü olarak da tanımlanabilir. Devlet, kamu hizmetlerinin karşılanması konusunda ihtiyaç duyduğu mali kaynakları, vergilendirme yetkisini kullanarak karşılamaktadır. Vergilendirme yetkisinin hukuki niteliği devlet anlayışına ve biçimine göre zaman içinde farklılıklar göstermeye başlamıştır. Örneğin jandarma devlet anlayışında, bu yetki mutlak ve sınırsız olmuştur. Liberal devlet anlayışı vergilendirmeyi, karşılık ilkesine dayanan yararlanma kuramı ile açıklamaya çalışırken, kolektivist devlet anlayışı, fedakârlık ve ulusal görev kavramları ile açıklamıştır. Çağdaş anlayış ise vergilendirme yetkisini, devlet egemenliği temeline dayandırmaktadır (Öncel, vd., 1994: 33).

Vergilemenin hukuki sınırı ile devletin güvencesi altında varlığını sürdüren mükellefler güven duygusu içinde olduğunu hissedecektir. Vergilemenin hukuki sınırına dayalı olarak oluşturulan mükellef haklarına ilişkin yasalar, mükellefler üzerinde güven duygusu yarattığı için gönüllü uyuma katkı sağlayacaktır. Bu yüzden mükellefleri bir yandan koruyan bir yandan onların yükümlülüklerini belirleyen hukuki sınırların iyi belirlenmesi gerekmektedir.

1.1.3.2. Vergilemenin Siyasal Sınırı

Vergilemenin siyasal sınırı mevcut siyasal çevrenin oy kaybetme korkusu olarak ele alınabilir. Siyasi partiler vergileme konusunda stratejik davranmakta, kamu hizmetlerini sunarken kazanacakları oyları dikkate alırken vergilerle ilgili düzenlemeleri yaparken ise kaybedecekleri oyları dikkate almaktadırlar. Demokratik ülkelerde gerek siyasal partilerin gerekse iktidarın mükelleflerin oylarının değişmesi konusundaki endişeleri oldukça büyüktür. Bu bağlamda vergilemenin siyasal sınırının belirlenmesi önemlidir (Şenyüz, 1995: 23-24).

Toplanacak verginin miktarının yanında bunun paylaşımı da önemli bir politik sorundur. Bu nedenle verginin kimden, hangi sektörlerden, hangi sınıfsal ve coğrafi birimlerden ne kadar alınacağına doğru tespit edilmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında, mükelleflerin davranış tarzının politikacıların kararlarını önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Seçmenler kişisel refahlarında ve dolayısıyla kullanılabilir gelirlerinde azalmaya neden olduğu ve “elem verici” bir şey olduğu için vergi yükünü, adil dağıtılıp

dağıtılmadığını ve politikacıların bunlara karşı olan tutumlarını yakından izlemektedirler. Bu sebeple mükellefler yani seçmenler oylama tepkileri ile politikacılara mesaj verirler. Seçmenlerin bu davranış tarzının benimsemelerindeki sebep, devletin sunmuş olduğu hizmetlerin finansmanına katılım paylarını minimize etmektir. Bunun için kamu hizmetlerini kendileri için en düşük maliyette sunacak politikacıyı seçmek isterler (Berksoy ve Demir, 2004: 515).

Seçmenlerin vermiş olduğu politik mesajları dikkate almak zorunda olan siyasi iktidarın vergileme ile ilgili davranışları oy maksimizasyonu ile tutarlı olmak zorunda olduğu için, vergileme yetkilerini sınırsız bir şekilde kullanamazlar. Politikacılar seçmenin hoşnut kalacağı kamu hizmetlerini sunmak, dolayısıyla da kamu harcaması yapmak, hem de bu harcamaların kendisine ve halka en düşük maliyetle yapılmasını sağlamak zorundadırlar. İşte, devlet, bu giderlerin finansmanı için vergi salma yetkisi bakımından tekeldir, fakat bu yetkisini kullanırken bunu sınırlayacak bazı sebepler oluşmaktadır (Berksoy ve Demir, 2004: 515). Bu bağlamda ekonomistler ortaya çıkan vergilendirmenin siyasi sınırını, kamu ekonomisinde karar alma süreci olarak ekonomi bilimi ile siyaset bilimi açısından birlikte ele alarak incelemişlerdir (Öncel, 2001: 25).

Vergilemenin siyasal sınırının belirlenmesinde Laffer eğrisinden elde edilecek ekonomik sonuçlar yol gösterici olabilmektedir. Laffer eğrisi, oy maksimizasyonuna ulaşmak isteyen rasyonel politikacıların vergi oranlarını, vergilemeden doğan refah kayıpları nedeniyle, eğrinin azalan kısmında değil de, artan kısmına tekabül eden bölgelerde tutmak isteyeceklerini, yani aynı vergi gelirini sağlayan biri yüksek diğeri düşük iki orandan düşük olanı tercih edeceklerini, yada vergi oranlarını en çok vergi gelirlerindeki marjinal artışın sıfır olduğu noktaya kadar arttırabilmelerinin kendileri açısından bir sınır teşkil edebileceğini öngörmektedir (Berksoy ve Demir, 2004: 522).

1.1.3.3. Vergilemenin Toplumsal ve Kültürel Sınırı

Özgürlüğün ve vatandaşlığın bir simgesi olarak kabul edilen vergi, vergi kültürünün önemli bir aşaması olarak kabul görmüştür. Kamu harcamalarının bir karşılığı olarak algılanan verginin yardım görünümünden “zorunlu” bir ödemeye dönüşmesi ve devletin egemenlik hakkına dayanarak kişilerin gelirlerine ortak olma durumuna gelmesi sonucunda, devletin vergilendirme yetkisinin sınırlandırılması sorunu önem kazanmıştır (Gökbunar, 1998: 4-5).

Bu açıdan ele alındığında vergilemenin sınırının oluşmasında toplumun iktisadi gelişmişlik düzeyi ile sosyal yapısından kaynaklanan bazı özel durumların etkili olduğu görülmektedir. Örneğin, gelişmiş ülkelerde milli gelir ve kişi başına düşen gelir düzeyi yüksek olduğundan vergi gelirlerinin GSMH içindeki payı gelişmekte olan ülkelere göre daha yüksektir. Bu gibi durumlarda vergilemenin sınırının biraz yukarıya doğru çekilmesi çok büyük tepki oluşturmayabilir. Bununla birlikte gelişmiş ülkelerde gelirin daha düzgün ve adil bir şekilde dağıtılması ve etkin bir vergi idaresinin olması artan vergi oranlarına veya yeni konulan vergilere karşı oluşacak tepkilerin çok daha ılımlı olmasına sebep olacaktır. Gelişmekte olan ülkelerde ise bu durumun tam tersi bir durum söz konusudur. Bu nedenle vergilemenin hem mükelleflerin tüketim imkânlarını olumsuz yönde etkilemeyecek hem de tasarrufu ve sermaye birikimini engellemeyecek sınırlar içinde belirlenmesi gerekmektedir (Nadaroğlu, 1998: 289).

Kültürel ve ırkla ilgili bazı özellikler de vergileme sınırının saptanmasında etkili olduğu ve bazı kültürlerin tutumlarına göre genelleştirilecek olursa örneğin Anglo-Sakson ve İskandinav halklarının vergiyi anlayışla karşıladıkları hakkında yaygın bir kanı bulunmasına rağmen, Latin ırklarında tam tersi bir durum söz konusu olduğu ve vergiye karşı her zaman büyük tepkiler gösterildiği görülmüştür. Yapılan bazı araştırmalarda bu yaygın kanının kısmen de olsa geçerli olduğu görülmüştür. Bu bakımdan oy kaybetme endişesi içinde olan politikacıların, vergilemeye ilişkin kararlar alırken ırksal ve kültürel özellikleri de dikkate almaları gerekmektedir (Nadaroğlu, 1998: 289). Günter Schmolders, Türkiye’de yaptığı bir konuşmada, “vergi” kelimesinin kendiliğinden bağışlanan tutarları, “salma” kelimesinin ise zorlama yoluyla hazineye sağlanan tutarları ifade ettiğini hatırlatarak, Türk kültürünün genelde vergiye sadık ve uygar olduğunu, bunda İslami zekât yükümlülüğünün de etkisi olduğunu ileri sürmüştür (User, 1992: 21).

1.1.3.4. Vergilemenin Ekonomik Sınırı

Vergilemede hukuki bir sınırlandırmanın olmadığını varsayan bir hüküm olsa dahi vergilendirme yetkisinin mutlaka bir sınırı olmalıdır ve bu iktisadi sınırdır (Nadaroğlu, 1998: 287). Vergilenebilir kapasitenin ekonomik sınırı, vergi oranlarının en yüksek düzeye ulaştığı, fakat ekonominin bundan zarar görmediği nokta olarak tanımlanabilir. Vergilerin bu sınırı geçtiği durumlarda, ekonomide üretimin düşmesi, gelir dağılımında bozulmaların oluşması ve fiyatların yükselmesi gibi olumsuz gelişmelerin olacağı varsayılmaktadır (Şenyüz, 1995: 18).

Vergilerin ekonomik sınırı ile ilgili, sayısal bazı veriler verilmiştir. Fakat ekonomik sınırın kesin olarak rakamsal ifadesini vermek oldukça güçtür. Çünkü bu oran ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, ırk özellikleri vb. birçok özeliğine göre farklılık gösterecektir. Vergilemenin ekonomik sınırı ile ilgili ilk yorumu Fizyokratlar yapmış ve toplanacak verginin kesinlikle mükellefin şahsi gelirin %20'sini geçmemesi gerektiğini savunmuşlardır. Koyu bir liberal olan Fransız yazar Paul-Leroy Beaulieu'nun benzer doğrultudaki görüşü ise, söz konusu bu oranın %15'i aşmaması gerektiği görüşünü savunmuştur (Nadaroğlu, 1998: 288).

Amerikalı iktisatçı Colin Clark bu hususta farklı bir yöntem ele almış ve daha öncekilerden farklı olarak, vergi sınırını mükellefin şahsi geliri ile ilişkilendirerek saptamaya çalışmıştır. Clark, vergileme sınırının milli gelirin %25'ini geçmemesi görüşünü savunmuştur. Aksi takdirde, girişimcinin gücünün azalacağı ve enflasyonist bir konjonktürün oluşacağını ileri sürmüştür. Böyle bir durumda borçlular avantajlı hale gelecek, üreticiler hak talebinde bulunacak ve baskı yapmaya başlayacaklardır (User, 1992: 14). Vergilemenin iktisadi sınırı hakkında birçok değerlendirme yapılmış olsa bile standart bir oranın yani sınırın belirlenmesi mümkün değildir. Çünkü bu sınır, ülkelerin gelişmişlik düzeyine, fert başına düşen gelire, ekonomik yapı ve siyasi rejimine, iktidardaki siyasi aktörlerinin hedef ve programına ve toplumun sosyal ve psikolojik yapısına ve diğer birçok faktöre bağlı olarak toplumun ortaya koyduğu vergi direncine göre oluşmaktadır (Çiçek vd., 2008: 14-15). Dolayısıyla belirlenen bu sınırın hedeflenen ekonomik sınır olup olmadığı ancak vergi gelirlerindeki artış, mükelleflerin dolayısıyla toplumun tepkisi ve siyasi secim sonuçları ele alınarak değerlendirilebilir.

1.1.3.5. Vergilemenin Mali Sınırı

Vergileme de iktisadi sınır ile mali sınır iç içe geçmiş kavramlardır. Fakat mali sınır kavramının sayısal bir yönü ve vergi politikasının belirlenmesinde ayrı bir önemi olması itibariyle ayrı bir başlık altında incelenmesi daha doğru bulunmuştur (Karatoy, 2009: 30).

Mali sınır ekonomik sınıra oranla daha esnektir. Fakat bu esneklik, vergi oranlarındaki artışla doğru orantılı olmayabilir. Çünkü yeni bir vergi konulduğunda veya bir verginin oranı artırıldığında, mükellefler bazen o verginin konduğu malın tüketiminden vazgeçebilmekte, bazen ikamesi mümkün olan daha düşük vergili başka bir malın tüketimine yönelmekte, bazen de imkanları dahilinde vergi kaçırma yollarını deneyebilmektedirler. Bu davranışlar vergilemenin mali sınırı kavramıyla açıklanmaktadır. Bu sınır, var olan bir

verginin oranının arttırılmasına rağmen, vergi gelirlerinde artık bir artısın görülmediği veya yeni konulan bir vergiye rağmen vergi hasılatında bir değişikliğin olmadığı nokta olarak ifade edilmektedir (Nadaroğlu, 1998: 297).

Devletin otorite gücünü kullanarak gelir ihtiyacını karşılamak maksadıyla yeni vergiler koyma, var olan vergilerin oranlarını arttırma ya da istisna ve muafiyetlerde daraltmaya gitmek gibi düzenlemeleri yaparken sınırsız bir keyfilikte davranması düşünülemez. Bu vergilendirilebilir kapasitenin mali sınırı ile ilişkilidir (Şenyüz, 1995: 19).

Vergi oranların arttırılması her zaman aynı düzeyde vergi hasılatının da artacağı anlamını gelmez. Vergi oranları arttıkça, oranları yüksek bulan mükellefler vergiden kaçınma veya kaçırma yoluyla azaltma eğilimi içine girerler. Sonuç olarak vergi hasılatı, arttırılan oran kadar artmaz (Edizdoğan, 2004: 13).

T.C Anayasası'nın 73. maddesinin birinci ve ikinci fıkralarında "Herkes kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre vergi ödemekle yükümlüdür. Vergi yükünü adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır." şeklinde ifade edilmiştir. Burada mali gücüne göre ibaresi ile vergilemede eşitlik ve adaletin sağlanması amaçlanmıştır ve vergilemenin mali sınırı belirtilmiştir. Mali sınırın aşılması durumunda yükümlüler üzerinde olumsuz etkiler meydana gelecek vergiden kaçınma ve vergi kaçakçılığı gibi durumlar ortaya çıkacaktır (Çetin, 2010: 49).

1.1.3.6. Vergilemenin Psikolojik Sınırı

Vergilemenin uzun döneme ait etkinliği ve sınırları hakkında bir sonuca varabilmek için ekonomik koşulların yanı sıra psikolojik tutum ve davranışlarında dikkate alınması gereklidir. Bu yüzden, eğer vergilemenin ölçüsü, vergi mükellefinin tutumunda ve vergilemenin mali verimliliğini azaltacak veya vergilemede arzu edilmeyen etkiler meydana getirecek ise psikolojik sınırlara ulaşılmış demektir (Turan, 1998: 49).

Vergilemede psikolojik sınır olgusu, vergilemenin mükelleflerin tutum ve davranışlarında mali verimliliği azaltacak veya istenmeyen sonuçlar meydana getirmeyeceği nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, psikolojik olarak vergilendirilebilir sınır kavramı, mükelleflerin tahammül edebileceği seviyede kamu sektörü için bir üst sınır oluşturmaktadır. Fakat bu sınır, sayısal verilerle ifade edilebilecek bir kavram değildir (Şenyüz, 1995: 21-22).

Vergi psikolojisini ayrıntılı olarak inceleyen yazarlardan biri olan G. Schmolders'e göre "vergilemenin sınırları her şeyden önce psikolojik niteliktedir". Bu düşünceler doğrultusunda, optimal vergi noktasının psikolojik şartlar tarafından belirlenen dar kapsamlı bir sınır içinde kaldığını ileri sürmekte ve bu sınırın bütün ırklarda farklı algılanıp vatandaşın devlete karşı olan tavrına ve fedakarlık duygusuna yani vergi zihniyetine bağlı olduğunu ifade etmektedir (Nadaroğlu, 1998: 289).

Psikolojik sınır ekonomik, mali ve siyasal sınırdan daha geniş bir çerçeveye sahip olup, tüm bu sınırları kapsayan bir noktayı ifade edebilir. Bu nedenle, vergi ödeme bilinci ve alışkanlığı yeterince gelişmemiş özellikle az gelişmiş ülkelerde, vergileme sınırları altında da kalırsa, vergilemeye karşı her zaman olumsuz tutumların var olması anlayışla karşılanmalıdır. 20. yüzyılın başlarında %15 oranındaki toplam vergi yükünün tahammül edilebilir psikolojik bir sınır olarak kabul edilmesine karşılık, bugün Amerikan literatüründe %50'lik bir oran psikolojik sınırın tavanı olarak kabul edilmekte ve vergi yükümlüsünün bu sınıra kadar, maliyeden çok kendisi için çalıştığı paya sahip olduğu ileri sürülmektedir (Şenyüz, 1995: 22).

Bütün bu tanımlamalardan yola çıkılarak, vergileme sınırını kesin bir şekilde ölçmenin mümkün olmadığı görülmektedir. Aynı zamanda bu sınır, dönemin şartlarına ve ekonomisine göre farklılık göstereceği gibi vergiden ne beklendiğine bağlı olarak da değişecektir. Diğer yandan, bu sınır, mükelleflerin tutum ve davranışlarıyla çok yakından ilişkilidir. Mükellef davranışları ile vergilenebilir kapasite sınırı karşılıklı etkileşim içindedir. Vergi gelirlerinde meydana gelen değişimi etkileyen bu davranışlar aynı zamanda vergilemenin sınırını da büyük ölçüde etkilemektedir (Çiçek vd., 2008: 18).

Vergilemede birçok sınır olmasına rağmen uygulanabilirlik açısından psikolojik sınırın çok daha farklı bir konumda olduğu görülmektedir. Çünkü vergilemede elde edilecek mali başarının daha iyi olması mükelleflerin vergi ödeme isteğine ve bu isteğin derecesine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, vergilemenin başarısı mükelleflerin psikolojik tutum ve davranışlarına bağlıdır. Bu bağlamda vergilemede elde edilecek başarının maksimizasyonu için psikolojik sınırın çok iyi belirlenmesi gerekir.

1.1.4. Mali Sosyoloji ve Vergi Psikolojisi Kavramı

Vergileme teorisinde mali sosyolojisi ve vergi psikolojisi, üzerinde önemle durulması ve incelenmesi gereken birer disiplindir. Çünkü vergilerin sınırlandırılmasının

daha iyi anlaşılabilirliği açısından vergilerin sosyo-psikolojik etkilerini analiz etmek büyük önem taşımaktadır.

1.1.4.1. Mali Sosyoloji Kavramı

Maliye biliminin temel amacı, genel anlamda kamusal faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için devletin gelir ve harcamalarının ekonomik faaliyetler üzerindeki etkilerini incelemektir. Sosyoloji kavramı toplumun yapısında, işleyişinde bu yapı ve işleyişe bağlı olarak meydana gelen değişimleri ve bunların sonucunda ortaya çıkan toplumsal sorunları inceleyen bir bilim dalıdır. Mali olayların sosyolojik bakış açısıyla ele alınması, mali sosyoloji denilen bir alanın doğmasına sebep olmuştur (Erdal, 2011: 3-4).

Mali sosyoloji, maliye politikaların oluşturulmasında çok önemli bir yere sahiptir. Çünkü mali olayların toplum üzerindeki etkileri ve toplumun mali olaylara bakış açısı değerlendirilmeden belirlenen bir maliye politikasının tepkilerle karşılaşma olasılığı yüksek olacaktır. Bu nedenle mali sosyoloji, maliyenin toplumsallaşmasına, yani bireyle birlikte toplumu da temel alan düzenlemelerin oluşturulmasına ihtiyaç duyulduğu için ortaya çıkmıştır (Karatoy, 1997: 12).

Mali sosyoloji, toplumun yapısını ve işleyişini inceleyecek ve toplumu oluşturan bireyleri ele alacaktır. İbn-i Haldun'a göre insanları toplum halinde yaşamaya iten üç sebep bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik ihtiyaçlar, can ve mal güvenliği, otorite ve hukuk ilkeleridir (İşçi, 2004: 194). Ekonomik ihtiyaçların toplum üzerindeki etkileri yadsınamaz bir gerçektir. Mali sosyoloji toplumun ekonomik ihtiyaçlarından doğan mali olayları incelemektedir. Mali olaylar incelenirken toplum ele alınmakta dolayısıyla bireyin sosyo-psikolojik tutum ve davranışları incelenmektedir. Sosyal ve ekonomik refahın gerçekleştirilebilmesi, bireylerin belirli bir refah düzeyine ulaşabilmesi için mali araçlar çok iyi belirlenmeli ve kullanılmalıdır. Bu nedenle mali olayların psikolojik etkilerinin sosyal açıdan da ele alınması gerekmektedir.

1.1.4.2. Mali Psikoloji

Mali psikoloji, maliye bilimine daha geniş bir çerçeve oluşturarak mali olayları daha net bir şekilde açıklayabilmek amacıyla ele alınmıştır. Mali olaylar incelenirken ele alınan hukuki, ekonomik ve sosyal verilerle birlikte psikolojik yaklaşımın da incelenmesi mali olaylarda yetersiz kalan kısmın daha kapsamlı olarak açıklanması hedeflenmiştir. Böylece, mali olaylar bütün yönleriyle incelenmiş, toplumu oluşturan bireylerin mali sorunlarının

daha doğru ve daha kolay bir şekilde çözümlenmesine katkı sağlanmıştır (Şenyüz, 1995: 3). Burada bireyin psikolojik tutum ve davranışları dikkate alınmakta dolayısıyla toplumun mali olaylar karşısında ne gibi tepkiler verdiği ölçülmeye çalışılmaktadır.

Psikoloji bilimi ile mali olayların bağlantısı toplum ve birey odaklı irdelendiğinde: Bireylerin iç ve dış uyarılar karşısında gösterdiği ya da gösterebileceği tepkileri inceleyen psikoloji biliminde, birey toplumdan bağımsız olarak düşünülür ve boşluktaymış gibi kabul edilir. Psikologlar, bu yaklaşım dâhilinde bireyin kişilik yapısı üzerinde durarak, bireysel düşünce ve duyguların çevre etkisi olmadan nasıl ve neden değiştiğini incelerler. İnsanın hiçbir zaman yalnız yaşamadığı düşüncesi ile hareket edilerek, toplumun bireyi etkileyip yönlendirdiği gibi, bireyin de toplumu az da olsa etkilediği ileri sürülmektedir (Şenyüz, 1995: 4). Bu bağlamda geçmişten günümüze kadar geçen sürece bakıldığında, toplum halinde yaşayan insanların psikolojik tutumları bir taraftan büyük ölçekli sosyal olay ve süreçleri etkilerken, bir taraftan da bu olay ve süreçler tarafından etkilendiği görülmektedir. Böylece mali olaylara ilişkin davranışlar ele alındığında toplumun ve dolayısıyla toplumu oluşturan bireylerin tutum ve davranışlarının incelenmeye çalışılması daha yararlı olacaktır. Böyle bir incelemenin yapılabilmesi için olaylara sosyo-psikolojik açıdan yaklaşmak gerekir.

Mali psikoloji disiplini, mali olayların bireyler üzerindeki etkisini incelerken aynı zamanda, mali araç ve olaylar karşısında bireylerin tutum ve davranışlarını araştırmayı konu edinen ve yeni sayılabilecek bir alandır. Mali psikolojide amaç; vergileme, vergilerin yapısı, bütçe politikası, harcama değişkenleri ve borçlanmanın bireyler üzerindeki etkilerini irdelerken bu durumlar karşısında bireylerin tutum ve davranışlarını da incelemektedir. Diğer bir ifadeyle, mali psikoloji mali olayların bireyler tarafından nasıl algılandığı ve ne gibi tepkilere yol açtığı hususunu açıklamaya çalışmaktadır (User, 1992: 63). Mali psikoloji, psikolojinin diğer dallarında olduğu gibi fayda odaklı bir disiplindir. Bu bağlamda mali psikoloji de davranışların tam olarak neyi ifade ettiği, uzun yıllar boyu yapılan araştırmalar neticesinde elde edilen bilgi birikimlerini, sistematik bir şekilde toplamakta, düzenlemekte ve değerlendirmektedir (Schmolders, 1968: 11).

1.1.4.3. Vergi Psikolojisi

Vergi psikolojisi, vergi ile direk etkileşim içinde olan psikolojik olayları inceleyen mali psikolojinin bir alt disiplini olarak tanımlanabilir. Mali psikoloji, tüm mali araçların insan davranışları üzerindeki etkilerini incelerken; vergi psikolojisi sadece vergilerin insan

davranışları üzerindeki etkilerine yoğunlaşmaktadır (Sağbaş ve Başoğlu, 2005: 3-4). Vergi psikolojisi mükelleflerin vergi ve vergileme karşısındaki davranışlarını ve tepkilerini incelerken aynı anda vergi ile ilişki içinde bulunan kurum ve kuruluşlarında mükellef üzerindeki etkisini de incelemektedir (Çiçek vd., 2008: 21-22). Çünkü mükellef vergi ödeme konusunda borçlu konumunda iken devlet adına bu yetkiyi kullanan vergi idaresi de alacaklı konumundadır ve vergi psikolojisi bu ikisi arasındaki etkileşimi incelemektedir.

Vergi karşısında mükelleflerin tutum ve davranışları iki şekilde inceleme alanı bulmaktadır. Birinci yaklaşım; vergi mükellefi “homo economicus” olarak ele alınmakta, yani mükellefin her zaman akıllı ve rasyonel davrandığını, tüm ekonomik koşullarda bilgi ve becerisini kullanabilecek bir yapıya sahip olduğunu ve başlıca amacının kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmek olduğunu varsayarak incelemektedir. İkinci yaklaşımda ise, insan davranışları hakkındaki sabit varsayımlara göre değil, insan davranışlarının temelindeki psikolojik etkenlere göre araştırma alanı oluşturmaktadır. Eğer ikinci yol tercih edilirse, psikolojik yöntemlere ihtiyaç duyulacaktır. Bu yaklaşımda amaç, mükelleflerin davranış ve tutumlarının verginin algılanış biçimine göre nasıl bir yol izlediğinin araştırılmasını konu edinmektir. Bu amaca ulaşabilmek için ise, vergi psikolojisi araçlarını kullanmak gerekmektedir (User, 1992: 24-25). Devletin kamu hizmetini sunabilmek için kullanmış olduğu mali araçlar içinde çok önemli bir yere sahip olan vergiler bu niceliksel büyüklüğün yanında, sahip olduğu karşılıksız olma ve zorunlu olma nitelikleri, vergilerin diğer kamu giderleri içinde farklı bir konuma sahip olmasına neden olmaktadır.

Vergilerin devlet açısından niceliksel ve niteliksel olarak böyle bir fonksiyon üstlenmesi, kişilerin gelirleri üzerindeki somut vergi yükü yanında, kişilerin hissettikleri bir vergi baskısına sebep olmaktadır. Kişinin gelir seviyesi, eğitim durumu vb. demografik özellikleri devlete ve kamu hizmetlerine bakış açısına göre değişebilecek olan psikolojik vergi baskısı, mükelleflerin toplumun bir ferdi olması nedeniyle göstereceği tepkilerin yönü ve büyüklüğü açısından oldukça önem arz etmektedir (Çoban, 2004: 28-29). Bu bağlamda devletin vergi politikalarını belirlerken mükelleflerin vergi yükünden dolayı ortaya çıkan davranış ve tutumlarını göz önünde bulundurması gerekmektedir. Vergi sisteminde yapılan düzenlemeler vergilerin sosyo-ekonomik yapılarında değişikliğe sebep olmaktadır. Bu sebeple vergi oranlarının kabul edilebilir seviyelerde ve kontrollü bir şekilde ayarlanması gerekir.

1.1.4.4. Algı-Tutum- Davranış Kavramları

Algı dış dünyamızdaki soyut/somut nesnelere ilişkin olarak aldığımız duyumsal (sensible) bilgi (information) algılamasıdır. Algılama duyumsal bir bilgilenme olarak tanımlandığında, duyma, tatma, görme, koklama, dokunma duyularından oluşan beş duyu organı aracılığı ile ve bunlara ilave olarak hissetme duyusu yardımı ile dış dünyadan bilgi edinme sürecinden bahsedilmektedir. Tutum ise, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve güdülerine (motivation) dayanarak örgütlediği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki olarak tanımlanabilir (İnceoğlu, 2010: 67).

Tutum, inanç ve değerlerinin bir fonksiyonu veya her hangi bir olaya ve objeye yönelik durumun değerlendirilmesi olarak oluşmaktadır. Toplum içinde bireyin tutumu aynı özellikleri gösterirken, oluşumu bakımından bazı farklılıkları da bulunmaktadır. Bireyin tutumu geçmişe dayalı ise, çekirdek bir yapıda olup bunun değişimi genellikle zordur. Eğer tutum çevresel etkilere dayalı oluşuyor ise, bunun değişimi daha kolay olabilmektedir. Tutum bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını düzenli bir biçimde oluşturan bir eğilimdir (Güvenç, 1972: 21).

Davranış kavramı, canlı organizmanın, iç ve dış etkilere karşı gösterdiği bilinçli tepki anlamına gelmektedir. Davranışı hareketten ayıran temel faktör, davranışın bir etkiye karşı “bilinçli tepki” olma özelliğidir (Jennifer, 1999: 532). Kültürel yapılar incelendiğinde paylaşılan değerlerin, inançların, davranış ve tutumların çok önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI DAVRANIŞLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER VE DAVRANIŞ BİÇİMLERİ

2.1. Mükelleflerin Vergiye Karşı Davranışlarını Etkileyen Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışları doğrultusunda vergiyi algılama biçimlerini etkileyen faktörleri sübjektif ve objektif faktörler olarak iki ayrı başlık altında incelenecektir.

2.1.1. Kişisel (Subjektif) Faktörler

2.1.1.1. Subjektif Vergi Yüğü

Verginin gönüllük esasına dayanmıyor oluşu ve cebri bir niteliğe sahip olması, mükelleflerin vergi öderken baskı altında hissetmelerine neden olacaktır. Bu bağlamda mükelleflerin vergiyi ödemek zorunda bırakılmaları sonucu duymuş oldukları psikolojik etkiye sübjektif vergi yüğü, vergi baskısı ya da vergi tazyiki denilmektedir (Pehlivan, 1998: 160-163). Vergi yüğü, ödenen verginin gelire oranını ifade ettiği gibi, vergilerin bireyler üzerinde ortaya çıkarttığı çeşitli etkileri de ifade edebilmektedir. Dolayısıyla vergi yükünün sübjektif bir yapıya sahip olması sayısal olarak hesaplanmasına olanak tanımaz; çünkü vergi ödeme konusunda hissedilen tazyik tamamen psikolojik olarak kabul edilmektedir (Şenyüz, 1995: 14-15).

Sosyal bir devletin, temel varlık sebebi olarak, kendini oluşturan topluma yeterli derecede kamu hizmeti sunması gereği; O'na bu hizmetin bedelini aynı toplumdaki kamusal bir mükellefiyet şeklinde alması hakkını vermektedir. Bu durum her ne kadar devlete vergilendirme yetkisini vermiş olsa da, mükellef açısından kullanılabilir gelir ve servetlerinde karşılıksız olarak önemli bir azalma meydana getiren; bu nedenle sosyal psikolojik bakımdan tepki veya reaksiyon gösterilmesi gereken bir durum gibi algılanmaktadır. Vergi yüğü mükellefin vergiye karşı tutum ve davranışlarını belirleyen bazı etkenlerin belirleyicisi konumundadır (ekodialog.com, 2015).

Bu nedenle vergi yükümlüsünün gelirinde veya sahip olduğu iktisadi kıymetlerde azalmaya sebep olan verginin o birey için sübjektif bir yüğü vardır. Ödenen vergi arttıkça verginin yüğü de artmakta fakat bu vergi yüğü değişik iktisadi ve sosyal şartlar içinde

bulunan mükelleflerde daha farklı hissedilmektedir. Bu nedenle subjektif vergi yükünün ölçülmesine imkân vermemektedir (Arslan, 1956: 42).

Bireylerin gelir seviyelerinin farklı olması nedeniyle gelirlerinden alınan vergi oranları da farklı olmakta buda mükelleflerin vergi sistemini adil olarak algılamasını önemli ölçüde etkilemektedir. Vergi yükünün farklı algılanması mükelleflerin vergi karşısındaki davranışlarının farklı olmasına neden olmaktadır. Adil bir vergi sisteminin olmadığını düşünen bireyler vergiye karşı olumsuz tepkiler verebilmektedir (Çiçek vd., 2008: 29-30). Özellikle vergi yükünü ağır hisseden bir mükellefin vergiye karşı davranışı ve bakışı vergi yükünü normal hisseden bir mükellefe göre daha farklıdır. Vergi yükünde ki bu eşitsizlik vergi bilincinin oluşmasını ve vergiye gönüllü uyumu azaltan bir etkidir (Tunçer, 2002: 99-105). Tüm bu açıklamalar doğrultusunda vergi yükünün ödeme gücüyle orantılı olması mükelleflerinde paylarına düşen vergi oranlarını öderken hissetmiş oldukları baskının minimum düzeyde olmasını sağlayacaktır.

2.1.1.2. Vergi Bilinci

Vergi bilinci, devletin sorumluluğunu üstlendiği kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi için bireylerin elde ettiği gelir ve servet faktörlerinden vergi yasalarında uygulanması gereken usul ve esaslara göre katkıda bulunmaları gerektiğini fark edip bilme ve hatırlama yeteneğini ifade eder (Çetin, 2010: 60).

Vergi bilinci gelişmiş bir mükellef kamu hizmetlerinin gerçekleştirilmesi açısından verginin öneminin farkında olup verginin kamu ihtiyaçları için toplandığına inanır. Böylece vergi bilinci oluşmuş bir toplumda vergi ile ilgili mükellefiyetler tam olarak yerine getirilebilecek ve bu durum gelirlerindeki sürekliliği ve devamlılığı koruyacaktır. Dolayısıyla verginin verimliliğinin ve etkinliğinin artması sadece vergi uygulamaları değiştirilerek değil aynı zamanda vergi bilincine sahip mükellefin vergi farkındalığı içinde olması ile de gerçekleştirilebilir.

Toplumsal ihtiyaçların karşılamasında en önemli gelir kaynaklarından olan verginin farkında olan mükellef, vergi ödevini yerine getirmek için elinden geleni yapması, vergi bilincinin temelini oluşturur. Fakat vergi bilinci sadece mükellefin farkındalığı artırması için değil alacaklısı olan devlet içinde çok önemlidir. Çünkü vergiyi toplayan kurum ve kuruluşların vergi bilinci ve mükellefe karşı olan tutum ve yaklaşımı toplumun tamamında vergi bilincinin oluşmasını sağlayacaktır. Şöyle ki bu kurum ve kuruluşlarda çalışanların bu konuda bilgi sahibi olması mükellefler içinde önem arz etmektedir (Torgler, 2004: 3-24).

Bu bağlamda devletin vergi bilincinin oluşması için öncelikle bu bilinci oluşturacak önlemleri almış olması gerekir. Devletin bu amaç doğrultusunda vergiyle ilgili yasal tabanı anlaşılır, açık ve net bir şekilde mükellefin haklarını koruyabilecek düzeyde oluşturması gerekmektedir. Mükellefler yasal düzenlemelerin açık, anlaşılır ve haklarının korunduğu bir güven ortamında vergi bilinçlerini güçlendirecek ve vergiye gönüllü uyma eğilimleri artacaktır (Çetin, 2010: 60).

2.1.1.3. Vergi Ahlakı

Mükelleflerin vergi kanunlarından doğan yükümlüklerini gerçeğe uygun bir şekilde yerine getirmeyi isteme düzeyleri konusundaki davranışlarına vergi ahlakı denilmektedir (Akdoğan, 2006: 184). Yani mükellefin vergiye ilişkin görev ve sorumluluklarını zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirme isteği, vergi kaçakçılığı ve vergi cezaları karşısında takınmış olduğu tavır vergi ahlak düzeyi hakkında bilgi vermektedir (Demir, 2008: 47).

Vergi ahlakı, ödenen ile ödenmesi gereken vergi ilişkisine dayandığı için oransal bir ilişkidir ve teoride “vergi dürüstlüğü standardı” olarak ifade edilmektedir. Toplumdan topluma farklılık gösteren vergi ahlakı bir toplumda daha yüksek bir standartta iken başka bir toplumda nispeten daha düşük olabilmektedir (Şenyüz, 1995: 33).

Vergiye gönüllü uyumun belirleyicilerinden olan vergi ahlakı mükellef tutum ve davranışlarının temel açıklayıcısıdır. Yani vergi mükelleflerinin davranışı her şeyden önce halkın vergi zihniyeti ve vergi ahlakı tarafından belirlenir (Turhan, 1998: 199). Mükelleflerin vergi ödeme konusundaki tutum ve davranışları incelenerek vergi ahlakını etkileyen faktörler tespit edilmek istenmektedir. Mükelleflerin vergi ahlak düzeyini etkileyen birçok faktör vardır. Devlet için en önemli gelir kaynaklarından olan verginin gönüllük esasına dayanarak ödenmesini sağlamak için vergi ahlakının bir toplumda yerleşmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında vergi ahlakı ve vergiye gönüllü uyum konusunda birçok araştırma yapılmaktadır. Vergi ahlakı sosyal bir olgudur yani toplumsal normlarla belirlenen ve bu yapıdaki ekonomik koşulların değişmesiyle değişebilmektedir. Toplumsal yapı değiştiği zaman mükelleflerin vicdani tutum ve davranışları da o ölçüde değişecek vergi kaçırma eğilimleri ve vergi ahlak düzeyi farklılık gösterecektir. Vergi ahlakına yön veren önemli hususlardan bir diğeri ise vatandaşların devleti, siyasal iktidarı ve vergi yönetimini algılama biçimleridir. İnsanlar, devlete karşı sosyal ve ekonomik birçok konuda ahlaklı davranmalarına rağmen siyasal iktidara, vergi yönetimine veya benzeri merkezi birimlere karşı olumsuz bir tutum ve davranış sergiliyorlarsa vergiler açısından ahlaklı olmayan bir

düşünce tarzı ile hareket ettiği görülür. Bu nedenle, ülkede vergi ahlakının ve vergi bilincinin yerleştirilebilmesi için öncelikle vatandaşlara devletin ve kurumlarının iyi anlatılması ve içsel kabulünün sağlanması gerekmektedir (Demir, 2008: 53).

2.1.1.4. Demografik Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen çeşitli faktörler vardır. Mükelleflerin vergiden kaçınmaya sebep olan tutumlarını belirleyen faktörler yaş, cinsiyet, medeni durum, eğitim ve öğretim düzeyi irksal özellikler ve gelir olarak sıralanabilmektedir (Saraçoğlu, 2008: 16-17).

Yaş

Yapılan araştırmalar sonucu vergiye karşı tutum ve davranışlarda mükellefin yaşının iki farklı etkisi olduğu görülmektedir. Birinci etki yaşın mükelleflerin vergiye karşı tutumunu etkilemekle beraber, genç mükelleflerin yaşlılara kıyasla vergiye daha soğuk baktıkları ve vergi ödeme konusunda daha olumsuz tepkiler verdikleri şeklindedir. İkinci etki ise, yaşlı mükellefler mali konularda daha tutucu bir yapı sergilemekte oldukları ve bu nedenle de harcamalarda bir azalmaya giderken vergi ödemelerinde de bir kısıtlamaya gidilmesini istemeleridir.

Cinsiyet

Cinsiyet faktörü, sosyo-ekonomik alanda birçok araştırmada dikkate alınan demografik değişkenlerden biridir. Vergi ödeme konusunda kadınların vicdani yükümlülüklerini daha fazla hissetmeleri ve erkeklere kıyasla daha itaatkâr bir yapıya sahip olmaları, vergi uyumlarının daha yüksek olması sonucunu doğurmaktadır. Modern çalışma hayatı açısından değerlendirildiğinde ise kadının çalışma hayatında erkeklerle hemen hemen aynı koşullarda olmaları ve her geçen gün çalışan kadınların sayısının ve ekonomik güçlerinin artması gibi nedenlerle kadınlar açısından yapılan bu açıklamaların tam zıttı sonuçların da ortaya çıkabileceği söylenebilir. Sonuç olarak günümüzde kadınların erkeklere kıyasla otorite karşısında daha itaatkâr oldukları ve vicdani anlamda daha ağır sorumluluklar hissettikleri tartışmalı bir konudur (Kaynar, 2007: 30-31).

Medeni Durum

Medeni durum faktörü bireylerin sergilemiş oldukları yasal ve yasal olmayan davranışlar üzerinde farklı etki alanlarına sahiptir. Çünkü bu tür davranışlar bireylerin medeni durum gibi sosyal ağlar tarafından kısıtlanma derecelerine bağlı olarak farklılıklar

göstermektedir. Bu nedenle medeni durum vergi ödeme konusundaki tutum ve davranışlar üzerinde etkisi olan bir değişken olabilir (Kaynar, 2007: 103).

Medeni durumda Clotfelter'in yaptığı anket çalışmasına göre evlilerin bekârlara oranla daha fazla vergi kaçırma eğiliminde olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durumun açıklayıcısı olarak da evli olan bireyin sorumluluğunun daha fazla olması ve gelir kaybına tahammülünün olmaması gösterilmiştir (Clotfelter, 1983: 368).

Eğitim ve Öğretim Düzeyi

Vergi uyumu ile eğitim düzeyi arasındaki ilişki, mükellefin vergi yasalarındaki hak ve sorumluluklarını kavrayabilme yeteneğiyle ilgilidir. Mükellefin eğitim seviyesi ile vergi uyumu arasındaki ilişkide başlıca iki faktör rol oynamaktadır. Bu faktörlerden birincisi mükellefin mali konularla ilgili bilgi düzeyi iken, ikincisi ise mükellefin vergi kaçırma fırsatlarının farkında olmasıdır. Böylece ilk faktör vergi uyumunun artmasına hizmet ederken, ikinci faktör tam tersine vergi kaçakçılığına zemin hazırlayabilmektedir (Jackson ve Milliron, 2002: 63-64).

Avrupa ülkelerinde yapılan bazı çalışmalar sonucunda, vergi mükellefinin eğitim düzeyi yükseldikçe mali konulardaki tutum ve davranışlarının daha da ılımlı olduğu belirlenmiştir. Eğitim seviyesi düşük kişilerin vergilemeye karşı sergiledikleri olumsuz tutumları, esasen mali konulardaki eğitimsizlikleriyle ilgilidir. Bu bağlamda, gelir düzeyi yüksek olan ve devletin yapmış olduğu transfer harcamalarından daha az miktarda pay alan kişiler de vergiler konusunda daha tutucu davranmaktadırlar. Diğer bir ifadeyle gelir düzeyi ile vergiye karşı olan tutuculuk arasındaki etkileşim düzeyinin eğitim ve öğretim düzeyinin yükselmesiyle azalacağı söylenebilir (User, 1992: 43).

İrksal Özellikler

İrk, genetik birleşimler sonucunda oluşan ortak fiziksel yapı özelliklerine sahip olan büyük bir grup olarak ifade edilebilir. Bir ırkı oluşturan kişiler oluşturdukları kültürün özelliklerine göre davranışlar sergilerler. Mükelleflerin vergiye uyum konusunda irksal ve kültürel özelliklerden kaynaklanan direnç ve tepkilerinde önemli bir etken olduğu düşüncesi hâkimdir.

Vergiye karşı duyulan bu tepki ve tutumlardaki farklılıkların, mükelleflerin ait oldukları ırklarla olan bağlantısı açıklanmaya çalışılmıştır. Anglo-Sakson ırkına mensup olan İngiltere, İsviçre gibi Kuzey Avrupa ülkeleri ile Latin ırkına mensup Fransa ve İspanya

gibi ülkeler incelendiğinde Anglo-Sakson ırkının vergilere karşı daha ılımlı tepkiler gösterdiği, Latin ırkının ise vergilere karşı devamlı olarak büyük tepkiler gösterdiği gözlenmiştir. Fakat günümüzde ırk faktörüne dayanan açıklamalar ırksal bozulmanın yaygınlaşmasından dolayı eleştirilere uğramaktadır (Erdal, 2011: 71).

2.1.1.5. Mükellefin Devlete Olan Bağlılığı

Mükelleflerin devlete karşı sorumluluklarını ifa ederken devlet hakkında sahip oldukları olumlu ya da olumsuz tüm düşünceleri çok önemli bir yere sahiptir. Devlet kavramı soyut bir kavram olmasına rağmen yapmış olduğu hizmetlerin somut bir yapıda olması mükelleflerin devleti somut olarak algılamasına ve bu şekilde değerlendirmesine neden olmaktadır. Devlete olan bağlılık, devletin devlet olma niteliklerini yerine getirip getirmemesiyle ilgili olmakta ve bunun seviyesi de kişiden kişiye değişebilmektedir. Böylece mükellef devlet harcamalarından yeterince faydalanamadığı ve fazlaca vergi ödediği düşüncesine kapıldığında devlete olan bağlılığı azalır veya tamamen kaybedilebilir (Şenyüz, 1995: 37).

Mükellefin düşüncelerine göre yarattığı devlet imajı ve devlete yüklemiş olduğu görev ve sorumluluklar sonucunda devletin yapmış olduğu hizmetleri değerlendirmesi sonucunda, vergi vermenin gerekli ya da gereksiz olduğu fikrine kapılabilir. Devletin vergiyi toplayabilmesi için vatandaşa güven vermesi şarttır. Güvenilmeyen bir devlet yapısı vatandaşı haksız ve yanlış uygulamaları ile devletten uzaklaştırdığı için, vatandaşlarından görev ve sorumluluklarını yerine getirmelerini bekleyemez. Vatandaşın devlete güvenmesinin en önemli koşullarından biri de, devletin, vatandaşlarının haklarına sahip çıkması, saygı göstermesi, geleceğe güvenmelerini sağlamalarıdır. Gelecekte yaşanabilir bir hayat sürdüremeyeceği, hastalandığında tedavi edilmeyeceğine, parası olmazsa çocuğunun okula gidemeyeceğine inanan vatandaş, kendince çözümü, devlete vergi vermeme kolaycılığında bulur. Dolayısıyla devletin yapmış olduğu hizmetlerden memnun olunmadığı alınan vergilerin israf edildiği, etkin ve verimli bir şekilde kullanılmadığı şeklinde bir fikir oluşursa, mükellef vergi ödemekten kaçınacaktır. Ayrıca, devletin vergileri etkin kullanmadığı ve vergi konusunda adil davranmadığı, mükelleflerin haksız olarak çok vergi ödediği gibi genel bir kanıya varılırsa, bu durum vergi ödememenin haklılık kazanarak, verginin reddine kadar varacak ölçüde, devlet karşıtlığı ve düşmanlığına yol açabilir (Tosuner ve Demir, 2008: 219; Biberoglu, 2006: 65-66). Kısaca vatandaş devleti zorla vergi alan ve mükellefi sadece vergi ödeyen bireyler olarak gördüğü düşüncesi ile hareket eden

bir yapılanma olarak değerlendirecek; böyle bir durumda ise devlete olan bağıllık seviyesinde bir azalma görülecektir. Mükellefin vergi ve benzeri edimlerini gerçekleştirme derecesi ile devlete olan bağıllık derecesi arasında doğrudan doğruya bir ilişki vardır, diğer bir ifadeyle ikisi arasında doğru bir orantı söz konusudur. Yani devlete olan bağıllık, devlete ve kurumlarına duyulan güven ve vatandaşlık bilinci arttıkça, artacaktır. Mükellef açısından bakıldığında ise, mükellefler vergi ödedikleri otoritenin her zaman ve her şartta kendilerini koruyan, kollayan, refah içinde yaşamaları için çabalayan ve varlığını vatandaşlarının varlığına borçlu sayan bir varlık olarak görmek isterler.

Devlete duyulan bağıllık azaldığı zaman vergiden kaçınmanın ve vergi kaçırmanın artmasıyla devlet gelirlerinde azalmalar oluşur ve devletin itibarının zayıflamasıyla hükümetler zor durumda kalır. Mükelleflerin, devlete bağıllık duygusunun gelişmiş olması ile doğru orantılı olarak vergiye katlanmaları kolaylaşmaktadır (Çataloluk, 2008: 220).

2.1.1.6. Mükellefin Siyasi İktidar Hakkındaki Düşünceleri

İktidar, devlet yapılanması içinde siyasi bir otorite olarak oturtulmuş, hukuki bir organ olarak tanımlanabilir. Parlamenter sistemlerin var olduğu demokrasilerde, iktidarın oluşumu siyasi partilerin rekabetine dayanır. Bu rekabet ortamında siyasi partiler seçim dönemlerinde, seçmene vaat ettikleri programlar dâhilinde, iktidara geldiklerinde sunacakları hizmetleri ve uygulayacakları politikaları anlatıp oy isterler (Tunca, 2011: 30-31). Kuşkusuz, siyasi iktidarların almış olduğu kararların önemli bir kısmı vergilere ve kamu harcamalarına yöneliktir. İktidardaki siyasi otoriteye oy vermiş olan vergi mükelleflerinin vergisel yükümlülüklerle uyumu, oy vermemiş olanlara göre daha kolaydır. Çünkü psikolojik açıdan, desteklenen siyasi partinin politikalarını savunmak doğal bir sonuçtur. Aynı şekilde, iktidardaki siyasi partiyi desteklemeyen mükellefler, muhalefet partilerinin de etkisi ile hükümetin mali kararlarına karşı çıkma eğiliminde olurlar. Bu nedenle, vergi karşısında gösterilecek davranış ve tutumların belirlenmesi açısından siyasi iktidarın kabulü önem arz etmektedir (Demir, 2008: 106-108). Bu doğrultuda seçmenin iktidara gelmesini istediği siyasi partiye olan destekleri, o partinin politikalarını onaylayıp onaylamamalarını büyük ölçüde belirlemektedir. Seçime katılan bir partinin iktidara getirilmesi, o partinin uygulayacağı politikaların kabul edildiği ve toplum tarafından benimsendiği anlamına gelmektedir. Uygulanacak programlar arasında vergi çok önemli bir konuma sahip olduğu için siyasi partiler vergi politikalarını bu doğrultuda belirlemek durumundadırlar.

Uygulanacak vergi politikaları arasında en büyük belirleyici unsur vergi yükleridir. İktidar olan parti, vergi yükünü, yeni vergiler ihdas etmek, var olan bir vergiyi kaldırmak suretiyle, vergi oranlarını arttırarak ya da azaltarak, istisna ve muafiyetlerin miktarını ve kapsamalarını değiştirerek, sıkı olmayan denetimleri tercih ederek ve vergiden kaçınmayı özendirecek tedbirleri benimseyerek etkileyebilmektedirler (Çiçek, 2006: 62).

Sonuç olarak vergi mükellefleri, vergiyi kişisel refah seviyesini azaltan ve “elem verici“ bir şey olarak algıladıkları için politikacıların vergi yüküne karşı tutumlarını yakından takip ederler. Çünkü kamusal finansmana katılım paylarını minimize etme isteğinde olan mükellefler fayda maksimizasyoncusudurlar ve bir kamu hizmetini kendileri için en düşük maliyetle sunacak olan politikacıyı iktidara taşıma eğilimindedirler. Seçmenler ve politikacılar arasındaki mekanizma arz-talep analizi şeklinde örneklendirilirse, fayda maksimizasyoncusu olan seçmenler mekanizmanın talep yönünü oluştururken, politikacıların politik güç, oy ve kişisel çıkar maksimizasyoncusu oldukları ve mekanizmanın arz yönünü oluşturduklarını kabul edilebilir. Böyle bir durumda politikacıların seçim beklentisi içerisindeyken vergi yükünü düşük tutmayı, seçim beklentisinden uzak oldukları dönemlerde (seçimlerden hemen sonraki dönemler) ise yüksek tutmayı tercih ettikleri söylenebilir (Erdal, 2011: 64).

2.1.1.7. Mükelleflerin Diğer Mükellefler Hakkındaki Görüşleri

Vergi ödeme konusunda gösterilen tepkilerde mükelleflerin diğer mükellefler hakkındaki görüşleri de oldukça önemlidir. Mükellef, kendi ödeme gücü ve ödediği vergi ile diğer mükelleflerin ödeme güçlerini ve ödedikleri vergileri karşılaştırarak vergi baskısının yüksekliği hakkında bir kanaat oluşturacaktır (Erdal, 2011: 66). Böyle bir durumda mükellefin diğer mükelleflerin vergi ile ilgili görüşlerine göre, vergiye karşı göstereceği tutum ve davranışlar da değişecektir. Mükellef bu karşılaştırmalar sonucunda vergi konusunda belli bir görüşe sahip olacak ve bu doğrultuda hareket edecektir.

Örneğin toplumda vergi kaçırmanın yaygınlaşması halinde dürüst mükellefler de bu negatif durumdan etkilenebilmekte ve vergi kaçırma konusunda bir eğilimin olması söz konusu olabilmektedir. Vergi sistemine böyle bir bakış açısıyla yaklaşan ve vergisini düzenli olarak ödeyen bir mükellef çevresindeki yükümlülerin vergi kaçırdığını fark ettiğinde veya bu yönde bir düşünceye kapıldığında, kendisinin de vergi kaçırması daha yüksek bir olasılık kazanabilmektedir (Kaynar, 2007: 36).

Vergi uygulamalarında mükelleflerin yükümlülüklerini kanunlar doğrultusunda yerine getirmesi gerekmektedir, fakat tüm mükellefler aynı duyarlılıkta hareket etmemektedirler. Vergilerini beyan usulüne göre ödeyen mükellefler, vergileri kaynaktan kesinti yoluyla ödeyen mükelleflere kıyasla yasalara karşı daha esnek davranabilmektedirler. Böyle bir durumda, kaynaktan kesinti yoluyla vergi ödeyen mükelleflerin ödemeleri gereken vergilerin tutarı ile ödedikleri vergilerin tutarı birbirine eşit olmakta ama beyan usulünde mükellef, gelirini daha az beyan ederek, daha az vergi ödeyebilmektedir. Bu durum ise, kaynak usulüne göre vergi ödeyen mükellef açısından pek de adil olmayan bir durumu ortaya çıkarmaktadır. Yükümlülüklerini tam olarak yerine getiren mükellefler, yasalar kapsamında hareket etmeyip eksik vergi ödeyen ve takibata da maruz kalmayan mükellefleri gördükçe, haksızlığa uğradığı hissine kapılarak, ödedikleri vergilerin yükünü daha da ağır hissederler (Şenyüz, 1995: 40).

Sonuç olarak vergi ödevini yerine getirmekle yükümlü olan mükelleflerden bazılarının vergi ödevlerinin yerine getirilmesinde sergiledikleri eksik tutum ve davranışlar, diğer mükelleflerin tutum ve davranışlarına da etki edebilmektedir (Çataloluk, 2008: 19). Yükümlü, gerek kendi ödeme gücüne ve gerekse diğer vergi yükümlüleriyle karşılaştırmayla vergi baskısının yüksekliği hakkında belirli bir subjektif görüşe sahip olur. Subjektif görüş, yükümlünün çevresindeki meslektaşlarının ve komsularının ödeme güçlerine uygun vergi ödeyip ödememesi hakkında elde edilen bilgi ile yakından ilgilidir (Şenyüz, 1995: 40-41).

2.1.1.8. Mükellefin Kamu Harcamalarına Bakış Açısı

Toplumun bazı ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için devlet müdahalesine ihtiyaç duyulmaktadır. Devletin bu toplumsal ihtiyaçları karşılarken finansman kaynağı olarak kullandığı ödemelerin başında vergi gelmektedir. Bu nedenle devlet, kamusal mal ve hizmetlerin sunulmasında en önemli belirleyici konumundadır. Toplumun ihtiyacı olan bu kamusal mal ve hizmetlerin sağlanabilmesi için devlet vergilerini cebri icra yoluyla toplama yetkisine sahiptir. Devletin sahip olduğu bu iki durum, vatandaş ile aralarında sürekli bir etkileşim olmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte devlet zorla vergi toplama yetkisine sahip iken, vatandaş devlete kamusal mal ve hizmetlerin finansmanı olarak ödediği vergiler ile devletten sağladığı mal ve hizmet arasında bir ilişki kurarak doğrudan devlete hesap sorma yetkisine veya gücüne sahip değildir (Aktan ve Çoban, 2008). Mükellefler bu kamu mal ve hizmetlerinin nasıl, nerede ve hangi biçimde yapıldığını doğrudan sorgulama hakkına sahip olmasa da devletin, yapılan harcamaların boyutu hakkında mükellefleri

bilgilendirmesi devlete olan güveni artıracaktır. Devletin sunmuş olduğu bu hizmetler verimli ve etkin bir şekilde uygulanıyorsa vergi bilinci ve vergi uyumu da artacaktır.

Temelde sınırsız insan ihtiyaçları, özel ve kamusal ihtiyaçlar olmak üzere ikiye ayrılır. Özel ihtiyaçlar fiyat mekanizmasına uygun olarak piyasada üretilirken; kamusal ihtiyaçlar bütçe mekanizması aracılığıyla siyasi yapı içinde üretilir (Demir, 1999: 15). Devletin kamu mal ve hizmetlerini sunuş biçimi özel sektör ile karşılaştırıldığında hangi malın, ne kadar, ne zaman ve kim için üretileceği gibi bazı farklılıklar görülmektedir. Özel sektör için durum değerlendirildiğinde arz ve talebin dengeye geldiği noktada oluşan fiyat ele alınmakta ve bu fiyat piyasaya açık olarak sunulmaktadır. Kamu sektöründe ise hizmetlerin sunulmasında siyasal iktidarın belirlenen süreci ile gerçekleşir. Siyasal iktidarı elinde bulunduran hükümet kamusal mal ve hizmetleri ve bu mal ve hizmetlerin karşılığı olarak alınacak olan vergiyi, belli bir dönem için belirlediği bütçe ile belirlemektedir. Bütçe süreci içerisinde hükümet önceliklerini kendi siyasi görüşü doğrultusunda belirleyecek ve kamu hizmetlerinin dağılımı ve bunların karşılığı olarak alınan vergilerin mükellefler arasındaki paylaşımı siyasi iktidarın tutum ve davranışına göre uygulanacaktır (Çoban, 2004: 56). Kamusal mal ve hizmetlerin sunulması maksadıyla mükelleflere düşen vergi payı kamu hizmetlerinden elde edilen faydadan az ya da çok olabilmektedir. Mükellefler ödedikleri vergi payının faydasının yararlandıkları kamu hizmetlerinin faydasından daha az olması durumunda net bir kazanç sağlayacaklardır. Bu durumda sağlanan net kazanç mali terminolojide “mali rant“ olarak adlandırılırken; mükelleflerin yararlandıkları hizmetin faydasının, ödemiş oldukları vergi payının faydasından düşük olması durumunda ise mükellef net bir zarara uğrayacaktır. Bu net zarar da mali terminolojide “mali sömürü“ olarak ifade edilmektedir (Şenyüz, 1995: 40-41).

Mükelleflerde ödemiş oldukları vergiden dolayı zarara uğradıkları düşüncesinin oluşması onları bu zararı azaltma hatta tamamen ortadan kaldırmaya yönelik faaliyetler de bulunmaya yöneltebilecektir. Şöyle ki gelir düzeyi düşük olan bir mükellef ödediği vergi ile sağlık, eğitim, altyapı gibi ihtiyacı olan yatırımlarının finanse edildiğine inanıyorsa vergiye karşı olumlu bir düşünce yapısı oluşurken, beklemediği veya desteklemediği hizmetlerin üretilmesi durumunda ödenen vergilerin boşa gittiğini düşünerek olumsuz eylemlerde bulunacaktır. Yani vergi mükelleflerinin mali rant ve mali sömürü konusundaki algılamaları ve düşünceleri vergiye karşı tutum ve davranışları üzerinde etkili olacaktır (Erdal, 2011: 69). Mükelleflerin istekleri dâhilinde ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetlerin yeterli miktarda

üretilmesi halinde, kamu hizmetleri ile mükellef tercihleri uyumlu hale gelecektir. Mükellef tercihlerinin kamu hizmetleri ile uyumu ne kadar artarsa vergiye uyumu da o ölçüde artacaktır. Fakat devlet mükelleflerin desteklemediği, yani istemediği bir hizmet üretirse, mükellefler ödedikleri vergilerin boşa gittiği düşüncesinde olacağı için vergiye karşı olumsuz tutum ve davranışlarda bulunacaklardır (Gerçek ve Yüce, 1998: 24).

2.1.2. Kişisel Olmayan (Objektif) Faktörler

Mükelleflerin vergiye karşı davranışlarını etkileyen kişisel olmayan objektif faktörler; vergi sisteminden kaynaklanan faktörler, vergi idaresinden kaynaklanan faktörler, ekonomik yapıdan kaynaklanan faktörler ve siyasi yapıdan kaynaklanan faktörler olmak üzere dört ana başlık altında incelenir.

2.1.2.1. Vergi Sisteminden Kaynaklanan Faktörler

2.1.2.1.1. Vergi Adaleti

Vergi adaleti konusu yukarıda ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Vergi sisteminin alt başlığı olduğu için bu bölümde de ayrıca değinilmiştir. Ancak şu husus unutulmamalıdır ki çağdaş toplumlarda adalet anlayışı eşitliğe dayanmakta ve vergileme içinde böyle kabul edilmektedir. Vergi adaletinin ilkeleri, var olan ekonomik eşitsizliklerin en aza indirilmesi ve daha fazla büyümesinin önlenmesi olarak ortaya çıkar. Makro düzeyde adalet bu şekilde tanımlanmakla beraber, mükelleflerin bu konudaki düşünceleri farklılıklar gösterir. Mükellefler vergilerin adaleti hakkında karar verirken, kendi vergi yüklerinden hareket ederler. Buna göre, en az vergi yüküne neden olan verginin, en adil vergi olarak değerlendirilmesi eğilimine girerler (Demir, 1999: 23).

2.1.2.1.2. Vergi Afları ve Vergi Kanunu

Müdahaleci devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte devletin gelir ihtiyacının gittikçe artması ve bu ihtiyacın da büyük oranda vergi gelirleriyle sağlanması vergi ile ilgili incelemelerin daha ayrıntılı yapılmasını gerektirmiştir. Devletin kamu harcamalarını gerçekleştirmek için elde etmiş olduğu vergi gelirlerinin azalması mükelleflerin adalet duygusunun zedelenmesi gibi olumsuz durumların vergi uyumsuzluğuna olan etkisini azaltarak vergi uyumunu artırabilmek amacıyla zaman zaman vergi aflarından da yararlanmak istemiştir (deu.edu.tr, 2015).

Vergi affı, devletin egemenlik yetkisini kullanarak kamu hizmetlerinin finansmanı için mükelleflerden toplamış olduğu vergi, resim ve harçların tahsilinden ve vergi

ödevlerinin zamanında yerine getirilmemesi veya eksik yerine getirilmesi nedeniyle uyguladığı yaptırımlardan vazgeçmesidir (Edizdoğan ve Gümüş, 2013: 99-100).

Aflar, yönetim değişikliklerinin, devrimlerin, iç karışıklıkların yaşandığı zamanlarda, bu olumsuz durumun iyileştirilebilmesi için devletin yapmış olduğu politikalarıdır. Aflar sadece siyasi bunalımlar için değil ekonomik ve mali bunalımlardan sonra da uygulanabilecek bir vergi politikasıdır. Ekonomik ve mali bunalım dönemlerinde, normal dönemler temel alınarak hazırlanmış yasalarla değil, içinde bulunulan duruma daha uygun yasalarla bunalım dönemi iyileştirilebilir. Böyle dönemlerde vergi affının uygulanması, kaçınılmaz olarak yol açılmış adaletsizlikleri ve hataları tam manasıyla olmasa da kısmen telafi ederek toplumsal barışa katkı sağlayabilir (Çetin, 2007: 174).

Vergi aflarının kısa vadede hazineye gelir sağladığı düşünülebilir. Çünkü idarenin ve yargının dosya yükünü ve kırtasiyeciliği hafifletmesi gibi bazı olumlu yönleri vardır. Fakat özellikle vergi alanında af kanunlarının süreklilik göstermesi, mükelleflerin af beklentilerinin artırmasına sebep olacak bu durumun da kayıt dışılığı özendirilmesi, af sonrası vergiye uyumu azaltması ve vergisini ödeyen mükellefle ödemeyen mükellef arasında adaletsizliğe yol açması gibi olumsuz yönleri ortaya çıkacaktır. Bu nedenle bir affın başarıya ulaşabilmesi ve olumlu sonuçlar doğurabilmesi için, affın uygulanmasından sonra yeni bir affın olabileceği beklentisinin ortadan kaldırılması ve vergisel uyuma yönelik tedbirlerin alınması gerekmektedir (Yaraşır, 2013: 176).

Vergi afları vergi ödevini icra etmeyen mükellefler açısından değerlendirildiğinde vergi ödemeleri adına daha temiz bir sayfa açtığı, kendilerini toparlamaları ve devletle daha barışık bir durum içinde olmalarını sağlamaktadır. Fakat aynı durum vergi ödevini yerine getiren mükellefler adına değerlendirildiğinde olumsuz birçok durumla karşı karşıya kalındığı gözlemlenmektedir.

Vergi afları vergi ödevini tüm olumsuzluklara rağmen büyük bir fedakârlıkla yerine getiren mükellefler açısından büyük bir haksızlık oluşturmaktadır. Hangi açıdan ele alınırsa alınsın verginin mükellefler için bir maliyet oluşturduğu düşünüldüğünde aflardan yararlanan mükellefler üzerindeki maliyetin kaldırılması veya azaltılması nispi olarak ödevlerini yerine getiren mükelleflerin aleyhine olacaktır. Bir hukuk devletinde böylesi dönemlere ilişkin ödevlerini eksiksiz yerine getirenlere karşı haksızlık yaratılması düşünülemez. Böyle bir durumda vergi ödevlerini zamanında ve eksiksiz olarak yerine getirenleri cezalandıran ve kanunu uyguladıkları için pişman eden, kanuna aykırı

davrananları ise ödüllendiren bir sistemin adillüğinden ve haklılığından bahsedilemez. Vergisini vaktinde ödemeyenler ödeyenlere kıyasla devlet eliyle ekonomik olarak daha avantajlı hale getirilmiş olurlar. Neticede hukuka aykırılığın her şekilde mutlaka bir yaptırımının olması gerekir. Hukuk devletinin amacı haksızlık yapmak değil, tam aksine adaleti yaratan düzenlemeler yapmaktır (Şenyüz, 2011: 92).

Bir ülkede vergi affı uygulanacaksa bu aftan mükelleflerin olumsuz yönde etkilenmemeleri için; devletin af sonrası denetime ağırlık vererek vergi kaçırınları daha sert cezalandırması ve gelir idaresini etkin hale getirebilmek için çalışmalar yaparak politik nedenlerle sık sık af çıkartmayıp bu yöndeki beklentileri minimum düzeye indirmesi beklenir (Erdal, 2011: 104).

Uygulanmakta olan vergi kanunlarının sürekli değişmesi ve yeni vergilerin yürürlüğe konulması, mükellefler açısından her defasında yeni hükümlerin öğrenilmesine ve yeni düzenlemelere alışılmasını gerektirmektedir. Böyle bir durumda yeterince karışık olan vergi tekniğini fazlasıyla karışık hale getirilerek vergilemedeki güven ilkesi zedelenir. Üstelik vergi kanunlarının sık sık değişmesi, mükelleflerde yeni vergilerin daha da ağır olacağı hissini uyandırarak mükelleflerin vergiye karşı bir direnç oluşturmalarına neden olacaktır (Yenigün, 2012: 42).

Mükelleflerin vergi yasalarına daha uygun bir şekilde hareket edebilmeleri için vergi yasalarının yalın olması yani anlaşılabilir ve uygulanabilir olması gerekmektedir. Çünkü mükellefler yasaların karışık ve anlaşılmaz olması nedeniyle gönüllü ya da gönüllü olmadan vergi kaçakçılığı yapabilirler. Vergi yasalarının karmaşık olması ve yasalardaki biçimsel sorumlulukların fazlalığı vergilere karşı tepki gösterilmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla vergi yasalarının açık ve net olmaması, bazı mükelleflerin vergiye karşı olumsuz tavır takınmasına neden olacaktır (Çiçek vd., 2008: 44).

2.1.2.1.3. Vergi Sisteminin Uygulanabilirliği

Bir ülkedeki ekonomik, sosyo-politik tüm faaliyetlerin en önemli finans kaynağını oluşturan vergi sistemi sosyal dönüşümler sonucunda, yapısı zamanla değişebilmekte ve yeni bir şekil alabilmektedir. Kamu mal ve hizmetlerinin sunulabilmesi için topluma yüklenen yükün hangi vergi karması ile dağıtılacağı çok önemli bir konudur. Sürekli artış gösteren kamu harcamalarına kıyasla belirli gelir kaynaklarının önemini kaybetmesi ile birlikte yaşanan değişim neticesinde yeni vergi olanakları arayışına gidilmektedir. Böyle bir

durum da ise eski vergiler ile yeni vergiler arasında tamamlayıcı ya da tahrip edici yönde çelişkili etkiler görülebilir (canaktan.org, 2015).

Vergi Sistemi belirli amaçlara doğrultusunda bilimsel kurallara göre düzenlenmiş vergiler topluğu olarak adlandırılabilir. Tüm vergi sistemleri bilimsel kurallara dayalıdır. Kurlsız bir vergi sistemi düşünülemez. Sadece bazı vergi sistemlerinde amaçlar farklılık gösterebilir, ancak kurallar evrensel boyut taşımaktadır.

Bilindiği üzere 1950 yılında oluşturulan Türk Vergi Sistemi (TVS) bu dönemde Türkiye'den çok ilerde bulunan sanayileşmiş ülkelerde bile böyle çağdaş bir vergi sistemi bulunmamasına rağmen oluşturulmuş bir sistemdir. TVS'nin temel özellikleri en fazla vergi gelirinin sağlanması, vergi yükünün adil dağılımı, ekonomik kalkınmanın ve sosyal adaletin sağlanması" gibi amaçları barındırmaktadır (ismmmo.org.tr, 2015). "TVS kurulurken o günkü koşullarda ülke gerçeklerini göz önüne almış mıdır?" sorusunun yanıtını evet olarak vermek mümkün değildir. Zira içe kapalı karma bir ekonomik yapı içinde yer alan "vergi yükümlüleri" henüz "beyana dayalı" vergi sistemine ne fikren nede maddeten hazırlıklı değillerdi. Zaman içinde "vergiden kaçınmanın yollarını aradılar ve boşluklardan yararlanmasını bildiler. Vergiden kaçınmanın önlenmesinde kesin başarı sağlayan bir sistem dünyada henüz oluşturulamamıştır (Çamlıca,1998: 30).

Vergilemede açıklık ilkesi ile ifade edilmek istenen, vergi kanunlarının acık, sade, anlaşılır ve herkesin anlayabileceği bir şekilde düzenlenmiş olmasıdır. Fakat vergi yasalarımız herkesin anlayabilmesi bir tarafa, konuya hâkim olanların dahi zaman zaman güçlük çektiği bir yapı arz etmektedir. Bu durum ise vergi sistemindeki düzenlemelerin gündeme geldiği her dönem, vergi reformunu gerekli kılan nedenler sıralanırken belirtilmiş, ancak uygulamanın düzenlenmesi yönünde olumlu adımlar atılsa da, vergilemenin ve harcamanın temel ilkelerini kimden vergi alınacağını belirleyen yine siyasi irade olmuştur. Dolayısıyla, mevzuattaki karışıklık bu şekilde süregelen bir yapıda devam etmekte olup, kişiler vergiyle ilgili işleri için mali danışmanlardan yararlanmak zorunda kalmaktadırlar (Saraçoğlu, 2002: 5-6).

Hukuki açıdan vergi sistemine bakıldığında, devletle fertlerin karşılıklı ilişkilerine dayandığı için vergileme ile ilgili hukuki ilkelerin de anayasa ve anayasa hukukundan kaynaklanması gerekmektedir. Bu durumda, vergi idaresi ile denetimini, vergi yasalarını ve vergi yargısını kapsayan vergi sistemi, sistemi oluşturan vergi hukuku ilkeleriyle birlikte, anayasal dayanakları yönünden incelemeye tabi tutulmuştur (Can, 2003: 89).

Vergileme sisteminde kullanılan yöntemlerden beyan esasına göre yükümlüklerin beyan ettikleri bilgilerin denetimi gerekmektedir. Bu uygulamada verginin tam olarak beyan edilmesi ve adaletin sağlanabilmesi için belge düzeninin, sistemin işleyişinde önemli bir yeri vardır. Çünkü belge düzeninin yerleşmemiş olması, kayıt dışı ekonominin yaygınlaşmasına neden olabilecektir. Bu kadar önemli bir yere sahip olan bu sistemin uygulanabilmesi için yazar kasa ve vergi iadesi uygulamasının yanı sıra işyeri kapatma veya teşhir cezası gibi yaptırımların uygulanması gerekebilmektedir. Beyan usulü vergilemede belge düzeninin yerleşmemiş olması ve sıkı denetim faaliyetlerinin yetersiz kalması vergi sisteminden beklenen faydanın görülmemesine ve mükelleflerin vergi kaçırmaya daha yatkın bir psikolojik tutumla hareket etmesine sebep olabilecektir. Vergi sistemindeki bu uygulamalar mükellefler açısından ele alındığında birer maliyet olarak düşünülmektedir. Beyan esasında ödenecek olan vergilerin belirlenmesi için mükellefler defter tutma, fatura kesme, beyanname verme gibi biçimsel uygulamalar mükelleflerce vergi sistemine uyumun birer maliyeti olarak ifade edilmektedir. Ödeme sırasında kaybedilen zaman ise bu uygulamalar kapsamında olmayan ancak mükellefin vergiye karşı bakış ve düşüncesini önemli ölçüde etkileyen bir durumdur. Bu tür uyum maliyetleri vergiye karşı bir takım reaksiyonları belirlemek açısından oldukça önemlidir (Yenigün, 2012: 44).

2.1.2.1.4. Vergi Oranları

Mevcut vergi oranları vergi uygulamalarında mükellefi ve devleti ilgilendiren önemli konulardan biridir. Devlet açısından bakıldığında vergi gelirlerine ihtiyaç oldukça mevcut vergi oranların artırılması düşünülmektedir. Böyle bir durum ise mükelleflerde verginin doğru olmamakla birlikte daha fazla alınacağı algısını oluştururken, gerçekleşmesi halinde ise mükelleflerin harcanabilir gelirinde azalmaya neden olacaktır.

Vergi yükünün en önemli belirleyicisi konumunda olan vergi oranları mükellefin psikolojik tutum ve davranışlarını belirlemede de çok önemli bir işleve sahip olduğu söylenebilir. Vergi oranları değiştikçe mükelleflerin vergileme karşısındaki davranışları da sürekli bir etkileşim içinde olacaktır. Vergi oranlarında bir artış olduğunda mükellef davranışları da olumsuz yönde değişme görülecektir. Çünkü vergi oranlarında meydana gelen bir artış mükelleflerin ödeyeceği vergi miktarında bir artışa sebep olacak böylece üstlenilen vergi yükü artacaktır. Vergi yükünde görülen artış öncelikle mükelleflerin kullanılabilir gelir seviyesini azaltacak yani tüketim ve tasarrufu kısmasına neden olacaktır. Mükellef ise tüketim ve tasarrufu nedeniyle oluşan azalmayı telafi edebilmek için daha fazla

çalışmak zorunda kalacak ve bu durum psikolojik açıdan mükellefin daha kötü hissetmesine neden olacaktır (Biberoğlu, 2006: 67).

Mükelleflerin satın alma gücünü doğrudan etkileyen yüksek vergi oranları vergiyi ödememe konusunda bireylerde bir direnç oluşmasına neden olabilecektir. Vergi oranları ile mükelleflerin vergiye karşı oluşturdukları tutumlar arasında doğru bir orantı olduğu söylenebilir.

Yüksek vergi oranları ile birlikte ağır vergi yükü ekonomik birimlerin tasarruf, yatırım ve çalışma gayretleri üzerinde olumsuz etki oluşturacaktır. Yüksek vergiler nedeniyle vergi baskısını fazlası ile hisseden mükellefler ya yasal yollardan vergiden kaçınma ya da yasa dışı yollardan vergi kaçırma yoluna yönelerek vergi kayıp ve kaçaklarının artmasına neden olabileceklerdir. Bu durumda, vergilerde (özellikle gelir, kurumlar ve katma değer vergilerinde) oran indirimine gidilerek vergi tabanını genişletilebilecek mükellef üzerindeki baskı hissi azaltılmaya çalışılarak söz konusu vergi kayıplarının önüne geçilebilecektir (Erdal, 2011: 103).

Yapılan araştırmalar incelendiğinde, vergi oranları ile vergiye gönüllü uyum arasında yakın bir ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Arthur Laffer tarafından ortaya konulan arz yönlü iktisatta önemli bir yeri olan Laffer eğrisi vergi oranları ile vergi gelirleri arasındaki ilişkiyi gösteren önemli araştırmalardan biridir. Bu çalışmada, vergi oranlarının belli bir orandan sonra vergi gelirlerini azaltacağını göstermiştir. Vergi oranları en uygun noktanın üzerine çıktığı dönemlerde vergi gelirleri azalmaya başlayacaktır. Çünkü bireyler çalışmak yerine vergisiz para kazanma yollarını aramaktadırlar. Vergi oranlarında görülen artış nedeniyle, ekonomik faaliyetlerde rakamlarla ifade edildiği gibi bir azalma olmamakta sadece yüksek vergi oranları sebebiyle kayıtlı ekonomiden kayıt dışı ekonomiye yönelim söz konusu olmaktadır. Bu durum ülkeler bazında değerlendirilecek olursa vergi oranları ve kayıt dışı ekonomi arasındaki doğru yönlü bir ilişki söz konusudur. Dolayısıyla vergi oranlarının gelişmekte olan ülkelere gelişmiş ülkelere kıyasla daha yüksek olduğu ve kayıt dışı ekonominin boyutlarının genişlediği görülmüştür (canaktan.org, 2008).

2.1.2.2. Vergi İdaresinden Kaynaklanan Faktörler

2.1.2.2.1. Personel Yapısı ve Vergi Dairelerinde Halkla İlişkiler

Vergi kanunlarında ne kadar düzenleme yapılırsa yapılsın etkin bir vergi idaresi oluşturulmadığı sürece vergi kanunları hiçbir zaman tek başına yeterli olmayacaktır. Bu

nedenle vergi kanunlarının uygulanacağı kurum ve kuruluşlarda etkin ve rasyonel bir yapılanma gereklidir.

Oluşturulan bu yapılanmada mükelleflerle doğrudan veya dolaylı olarak sürekli iletişim halinde olan idari personelin, mükelleflerin vergiden dolayı hissetmiş olduğu psikolojiyi anlayan ve bu doğrultuda hareket eden personelin olması gerekmektedir. Aksi halde, mükellefi vergisini kolaylıkla ödeyebileceği bir psikolojiye hazırlayamayan bir vergi yönetimi vergiye karşı direncinin artmasına neden olacaktır (Ünsal, 1987: 51). Çünkü vergi idaresinin mükellef odaklı bir çalışma prensibine sahip olması vergiye karşı gönüllü uyumunu artıracaktır. Mükellef odaklı çalışan vergi idaresi özellikle işlerin seri bir şekilde gerçekleşmesine, tarafsız davranılmasına, mükelleflerin sorunlarına çözüm bulunması için gereken tüm çabayı göstermesi gibi durumlara özen göstermelidir (Çataloluk, 2008: 51). Vergi dairesi aynı zamanda mükellefleri düzenli ve kontrollü bir şekilde takip ederek ulaşılmak istenen etkinliğe erişilebilecektir. Vergi dairesi vergi oranlarının yüksek olmasından dolayı vergi yükünün ağırlığı bahanesiyle vergi kaçırdığını iddia eden mükellefi ne kadar yakından izlerse vergi kaybının o kadar önüne geçmiş olur. Mükelleflerin bu şekilde takip edilmesi sağlam bir denetimle gerçekleşecektir (İzzettin, 2001: 2). Vergi idaresi işlevine uygun bir biçimde teşkilatlanırken bununla birlikte personelin bilgi, beceri ve çalışma şartları önemli bir sorun olarak karşımıza çıkabilmektedir. Personelin yaptığı işe uygun bilgi ve donanıma sahip olması çok önemlidir. Vergi mevzuatını uygulayacak idari personelin nitelik ve niceliksel vasıflarının yanı sıra, gelir ve çalışma şartları da etkin bir vergi idaresi için önemli olmaktadır. Vergi dairesinin sunmuş olduğu çalışma şartlarından verim alamayan bir personelin vergi mükellefine karşı iyi davranması beklenemez. Tabi ki tüm bunlarla birlikte vergi kanunlarıyla ilgili kendisinin inanmadığı ve uygulamasında yaşayarak öğrendiği bir konuyu başarı ile takip ederek uygulamasını beklemek fazla iyimserlik olur. Toplanmasında aracı konumunda olan personel vergi gelirlerinin heba edildiğini ve devletin bazı kesimlere bunları haksızca aktararak koruduğu hissine kapılıyorsa verimli çalışması gerçekte bağdaşmaz (Samadova, 2009: 62).

Aynı zamanda devlet etkili bir denetim gerçekleştirebilmek için yeterli sayıda personele gereksinim duymaktadır. Aksi durumda personel eksikliği nedeniyle birçok aksaklık yaşanabilir. Mevcut durum incelendiğinde devletin, vergi denetim personeli sayısının azlığı nedeniyle güçlük yaşadığı ve bu durumun da kadro olmadığından değil, kadroların doldurulamadığından kaynaklandığı görülmektedir. Böyle bir durumun

yaşanmasında en önemli neden olarak verilen ücretlerin yetersizliği gösterilebilir (Kapusuzoğlu, 2007: 32-33). Bu nedenle gerekli bilgi düzeyine sahip olmayan, vergi yasalarının hükümlerini kavrama ve yorumlama yeteneği bulunmayan çalışanlar tarafından yasalar uygulanmaya çalışıldığında, keyfi uygulamalar da yaygın hale gelecektir. Personel kalitesi yeterli düzeyde olmadığından, çalışanların yükümlülerin sorularını cevaplamakta gösterecekleri tereddüt ve gecikmeler yükümlüleri endişelendirir, vergiden soğutur ve vergiye karşı olumsuz tutum sergilemelerine neden olur (Şenyüz, 1995: 52).

2.1.2.2.2. Cezalar, Denetimler ve Vergi İncelemeleri

Ceza, kanunlarda suç olarak ifade edilmiş olan fiillerin işlenmesi karşılığında uygulanan yaptırımlar olarak tanımlanabilir. Vergi cezası, vergi kanunlarında düzenlenmiş olan vergi suçlarının işlenmesi durumunda uygulanacak olan yaptırımlardır. Vergi kanunlarının ihlal edilmesi nedeniyle bir yaptırım olarak görülen vergi cezalarında asıl amaç, mükellefleri olması gereken duruma yöneltmek verginin tam olarak ödenmesini sağlamaktır. Vergi cezasının tedbir amaçlı oluşu dikkate alınır, vergi cezasının vergi suçu ile uyum içinde olması hak ve adalete uygun olacağı tezini ortaya koymaktadır (Korkmaz, 1982: 4-6).

Vergi hukuku açısından cezanın amacı ele alındığında, cezanın temelde iki amacı olduğu varsayılabilir. Birincisi vergilendirme alanında istenmeyen davranışların ortadan kaldırılması; ikincisi ise adaletin hâkim olmasıdır. Sonuç olarak vergi cezalarıyla ulaşılmak istenen amaç, toplumun kamu düzenini ihlal eden bu tür davranışlarını onamadığını hissettirmek ve mükellefe bu davranışları bir daha tekrarlamaması gerektiği düşüncesini yerleştirmektir (Yılmaz, 2011: 9).

Vergi cezalarının yaptırımlarının nasıl uygulanması gerektiği literatürde tartışma konusudur. Vergi suçlarının topluma karşı işlenmiş suç olması düşüncesi ile vergi cezalarının hürriyeti kısıtlayıcı cezalar olması gerektiği görüşü ile ekonomik suç kapsamında değerlendirilen vergi suçlarının yaptırımlarının da ekonomik olması gerektiği görüşü ile bağdaşmamaktadır. Vergi cezalarında asıl amaç, cezanın niteliğinin ekonomik ya da hürriyeti bağlayıcı olması değil, caydırıcılığının yüksek olması ve uygulanabilir olmasıdır (Biberoğlu, 2007: 77).

Vergi suçu işleme düşüncesine sahip bireyin bu suçu işlemesi durumunda kendisine ne gibi yaptırımlar uygulanacağını ve bu yaptırımların maliyetinin ne olacağını hesabını yapabilmelidir. Yani bireyler yapacağı fayda maliyet analizi ile işleyeceği suç hakkında

tahminde bulunabilecektir. Vergi cezalı mükellef suçun sağlayacağı maddi menfaat ile suç sonrası ödeyeceği cezayı karşılaştırıp, davranışlarını bu doğrultuda yapacaktır. Suçların önüne geçilebilmesi için vergi cezalarının etkinliğinin artırılmış olmasının yanında vergi denetiminin de etkinliğinin artırılmış olması gerekir. Vergi denetimlerinin sağlanması ile etkisi artan cezalar sadece vergi gelirini artırmakla kalmayacaktır. Aynı zamanda devlete olan güven artacak ve vergi sisteminin daha adil işlediği fikri oluşacak vergi uyumun ve vergi bilincinin de etkin bir şekilde mükelleflerin zihinlerinde yer etmesini sağlayacaktır (Aktan vd., 2006: 146-147).

Sonuç olarak cezai yaptırımların etkinliği ve verimliliği, mükelleflerin gösterdiği tepkilerin minimum düzeye indirilmesi açısından önem taşımaktadır. Cezai yaptırımların etkin olabilmesinde etkili olan bir takım faktörler vardır. Bu yüzden bu faktörler vergi uyumunu sağlayacak şekilde tasarlanmalı vergi cezaları bu şekilde uygulanmalıdır.

Klasik anlamda vergi denetimin temel amacı vergi kanunlarındaki görev ve sorumluluklarını yerine getirmeyen mükellefleri tespit etmek ve cezalandırmaktır. Yalnız cezaların ve denetimlerin temel amacı vergi suçu işleyenleri tespit edip cezalandırmak olarak algılanmamalıdır. Çünkü ceza ve denetimin, birey ve kurumları mevzuata uygun hareket etmeye yöneltmek gibi psikolojik amacı da bulunmaktadır (Kumluca, 2003:93). Neticede vergi denetimi mevcut sistemi güvence altına alarak daha iyi bir işleyiş sağladığı gibi uygulanmak istenen maliye politikalarının başarısına da katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle bir ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun vergi kanunları var olsa bile vergi denetiminin gereken yer ve zamanda etkin bir şekilde yapılmaması halinde vergi sisteminin bozulması kaçınılmaz hale gelecektir (Bozdoğan, 2011: 52-53).

Frey (1994)'e göre denetim, devletin toplumsal kabulü için kullanılan en önemli araçlardandır. Denetimler, kuralların ve düzenlemelerin uygulanma eğilimini önemli ölçüde arttıran araçlardır. Tüm bu tanımlardan da anlaşılacağı gibi, vergi denetimlerinde asıl amaç suçluları cezalandırmak yerine, suç işlenmesini önleyecek istikrarlı bir vergi sistemi ve anlayışı oluşturmak olmalıdır (Gerçek, 2004: 622). Yani vergi denetiminin amacına ulaşması için mükellefe etkin bir denetiminin var olduğu algısını yerleştirmek vergi kayıp ve kaçakların minimum düzeye düşürülmesi açısından önem arz edecektir.

Günümüzde vergi tarhi konusunda en yaygın usul "beyan" usulüdür. Beyan usulüne göre, mükellef ya da vergi sorumlusu verginin matrahını kanunda belirtilen esaslar doğrultusunda belirleyecek ya da vergi dairesine yazılı olarak bildirecektir. Mükellefler

böyle bir sistemde elde ettikleri gelirleri serbestçe beyan etmekte, yani bu sistemde çok önemli bir rol üstlenmektedirler. Fakat beyan sisteminin istenilen başarıyı elde edebilmesi için mükelleflerin olabildiğine dürüst davranması gerekmektedir. Mükelleflerin doğru beyanda bulunup bulunmadığı verdikleri beyannamelerin denetlenmesiyle ortaya çıkarılabilir. Bu nedenle vergi denetimi yapılırken vergi idaresinin denetim alanında uzmanlaşmış personelleri vasıtasıyla mükelleflerin vergi borçları tespit edilip incelenmelidir (Doğan, 2010: 1-2). Ülkemiz açısından bakıldığında da vergi denetimleri beyanname esasına dayalı olarak toplanmaktadır. Fakat mükelleflerce verilen bu beyannamelerin doğru olup olmadığı oldukça düşük bir ihtimaldir ve bununla birlikte denetlemelerin tam manasıyla yapıldığı da kesinlik arz etmemektedir. Mükellefler ise denetlenme olasılıklarının düşük olduğunu bildikleri için ve denetlendikleri takdirde ise uygulanacak cezaların caydırıcı olmamasından dolayı vergiye karşı gönüllü uyum sergileyemeyebilirler. Hatta bazı mükellefler vergilerini ödemediği için kesilecek ceza için ödeyeceği para ile bu parayı faize yatırarak elde edecekleri geliri karşılaştırmakta ve bu gelir cezadan yüksek olduğu takdirde vergi kaçırma yoluna gitmektedirler. Dolayısıyla kanun koyucu vergi cezalarına yönelik düzenleme yaparken tüm faktörleri göz önünde bulundurmalı ve cezaları caydırıcı nitelikte olacak şekilde düzenlemelidir (Kaan, 2008: 32-33).

Sonuç olarak vergi denetiminin birçok amacı olmakla birlikte temelde vergi kaçakçılığını minimize ederek devlete gelir sağlamak, gelir dağılımında adil düzeni işletmek ve yürürlüğe konan verginin gereği gibi uygulanmasını sağlamak amaçları da vardır. Vergi sisteminin işleyişi, vergi kanunlarının iyi düzenlenmiş olması ile birlikte aynı zamanda etkin bir vergi denetimine bağlıdır. Denetim ve kontroller süreklilik arz etmelidir; çünkü ülkenin ekonomik ve sosyal yapısına uygun kanunlar yürürlükte olsa dahi gelir idaresi mükemmel bir şekilde işlese bile, vergi denetiminin yapılmaması ya da olması gereken etkinlikte ilerlememesi, zamanla bu sistemin bozulmasına neden olmaktadır. Yapılan denetimler ve denetmelerin davranışları mükelleflerin tutum ve davranışları üzerinde bir etki oluşturmaktadır. Denetim mükelleflerin vergi kayıp ve kaçaklarına yol açabilecek davranışlardan sakınarak vergiye gönüllü uyumun artması yönünde bir etki oluşturacaktır. Bununla birlikte, denetim faaliyetleri mükelleflerin vergi bilincinin artırılması yoluyla eğitici, hataların gösterilmesi yoluyla düzeltici etkiye de sahip olmaktadır. Böylece denetimle birlikte kişiler kanunlar doğrultusunda hareket ederek vergiye uyumlarını artırabilmektir (Doğan, 2010: 3-4).

2.1.2.3. Ekonomik Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Ekonominin içinde bulunduğu konjonktürel durum göz önünde bulundurulduğunda; ekonominin gelişmişlik düzeyi, ekonomik istikrarsızlıklar ve kriz, yoksulluk, gelir dağılımı gibi faktörler mükellefin davranış ve tutumu üzerinde birçok farklı konuda etkili olabilmektedir. Ekonomik gelişmişlik düzeyi bireylerin zihniyetini ekonomideki sektörlerin yapısını, bu birimlerin kayıt altında tutulması gibi durumlarda etkilidir. Vergiler mükelleflerin karşılıksız ve zorunlu olarak devlete yapmış olduğu ödemeler olduğu için mükelleflerin tüketim ve tasarruflarında bir azalmaya neden olmaktadır. Ekonomik gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğu toplumlarda bu azalmanın mükellef davranışları üzerinde oluşturacağı olumsuz etkiyi minimum düzeyde hissettiği görülmüştür (Çetin, 2010: 70).

Ekonomik göstergelerin çeşitlilik arz etmesi tüm ekonomik faktörlerin incelenmesini zorlaştırmaktadır. Bu sebeple bazı temel ekonomik kavramların irdelenmesi vergi uyumu analizi açısından daha faydalı olacaktır. Literatürdeki önemi de göz önüne alınarak enflasyon ve milli gelirin vergi uyumu açısından önemi üzerinde inceleme yapılabilir. Vergi uygulamalarını içine alan vergi sistemi, uygulandığı ülkeden ayrı olarak ele alınamayacağı gibi; o ülkenin milli gelir seviyesi, kamu harcamaları, kayıt dışı istihdam gibi ekonomik faktörleriyle mükelleflerin vergiye yaklaşımını etkilemektedir.

Bu ekonomik kavramlardan ilki olan enflasyonun vergi uyumu üzerindeki etkisi incelenecek olursa, gelişmekte olan ülkelerde, ekonomik istikrar düzeyini olumsuz yönde etkileyen en önemli faktörlerden biri olarak enflasyon görülmektedir. Enflasyon cari fiyatlarda, ülkedeki toplam arzın toplam talebi karşılayamaması, yani talep fazlasından ortaya çıkan fiyat artışları nedeniyle, para değerinde meydana gelen düşme sonucu, fiyatlar genel seviyesinin devamlı yükselmesi olarak tanımlanabilir. Enflasyon, kısa dönemde kaynak kullanımı ve gelir dağılımını bozarken uzun dönemde ise, ekonomik kalkınma ve büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir (Özbilen, 2015).

Beyan esasına dayalı vergileme sisteminin uygulandığı ülkelerde enflasyonun etkisi incelendiğinde, gelirin elde edildiği dönem ile ödendiği dönem arasında uzun bir süre geçmektedir. Bununla birlikte ekonomide meydana gelen değişimler nedeniyle enflasyonist bir dönem yaşanıyorsa vergi ödemelerinde bir vergi kaybı söz konusudur. Bu durumda mükellefler ödedikleri verginin reel değerinin düştüğünü görürse verginin yükünü daha az hissedecektir. Tam tersi bir durumda ise yani deflasyon ortamında mükellef vergi

ödemelerindeki gecikme ve para aldanımına uğramamaya bağlı olarak, daha fazla subjektif yük altında kaldığını hissedecektir. Para aldanımına uğranılması halinde bu yükte hiçbir değişiklik olmayacaktır (Çataloluk, 2008: 221).

Milli gelirden ekonomik yapı içinde yer alıp, mükelleflerin davranış ve tutumları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Vergi yükü, vergi gelirlerinin milli gelir içerisindeki payı olarak konumlandırılmaktadır. Bu çerçevede kişi başına düşen milli gelir ile vergi yükü karşılaştırmaları yapılarak mükelleflerin vergi ödemeleri dolayısıyla katlandıkları fedakârlık belirlenmeye çalışılmaktadır. Kişi başına düşen milli gelir oranının düşük olduğu durumlarda, mükelleflerin katlanacağı fedakârlık artacağı için vergi yükünü daha ağır hissedecektir. Bu nedenle mükellef vergiye karşı olumsuz bir tutum ve davranış içinde olacaktır (Demir, 1999: 31).

Ekonomik gösterge olarak kamu harcamalarının vergi ödeme yaklaşımı irdelenirse, mükelleflerin vergi adı altında devlete yapmış oldukları ödemelerin, devlet tarafından etkin ve verimli bir şekilde kullanılmadığı, belirli kesim ve gruplara avantaj sağladığı, bununla birlikte kendilerinin de kamu harcamalarında yeterince yararlanmadığını düşünmeleri vergi kaçırma eğilimini arttırmaktadır. Vergi kaçakçılığı oranı, bireylerin ödediği vergiler ile kamunun sunmuş olduğu mal ve hizmetlerden aldığı paya göre değişmektedir. Mükellefe sunulan kamu hizmetinin ödemiş olduğu vergi miktarından olduğu kanısına varırsa vergi kaçırarak sağlayacağı gelirin marjinal faydası artar. Bu da vergi kaçakçılığı eğilimini arttırıcı bir etki meydana getirmektedir (Gerçek, Yüce, 1998: 36).

2.1.2.4. Siyasi Yapıdan Kaynaklanan Faktörler

Vergiye karşı davranışları belirleyen kişisel olmayan faktörlerden biriside siyasi yapıdır. Vergilemeye ilişkin alınan kararlar ile ülkelerin idari sistemleri çok yakın bir ilişki içindedir. Demokratik ya da mutlak rejim gibi farklı rejimlerin hüküm sürdüğü ülkelerde mükelleflerin vergiye yaklaşımı da farklılık göstermektedir. Örneğin otoriter rejimlerde, halkın vergilendirme konusunda fikirlerini ifade edebilme, yetki sahibi olma veya tercih yapma hakkı bulunmamaktadır. Buna rağmen, demokratik rejimlerin var olduğu ülkelerde vergi mükellefleri uygulanacak vergi politikalarının belirlenmesinde dolaylıda olsa etkiye bulunabilmektedirler. Demokrasinin hâkim olduğu ülkelerde mükellefler, kendilerine yakın siyasi parti ve programları destekleyerek kendileri açısından minimum vergi yükü getirecek bir yapılanmayı tercih edeceklerdir. Aynı zamanda mükellefler siyasi iktidara verdikleri vergilerin etkin ve verimli kullanılıp kullanılmadığı ile ilgili hesap sorabilme özgürlüğüne

sahip olabilmektedirler. Bu anlamda değerlendirildiğinde mükellefin vergilemeye karşı takındığı tavırda demokratik siyasi yapılanmanın daha ideal olduğunu söyleyebiliriz (Şenyüz, 1995: 80-82).

Halkın yönetime katılmasını etkin kılan demokrasilerde, halkın yönetime katılması, vergiye gönüllü uyumu kolaylaştırmaktadır. Siyasi yapı çerçevesinde yönetimde halk etkisinin bulunması vatandaşların vergiye gönüllü uyumunu kolaylaştırmaktadır. Vergi ve demokrasi, tarihsel süreç içinde birbirini etkileyen ve sürükleyen kavramlar iken, bugün birbirlerinin sonuçlarını ve etkisel büyüklüklerini belirleyen olgular haline gelmişlerdir. Demokratik rejimlerde vergileme yetkisini kullanacak olan siyasal karar alma mekanizmaları, demokrasinin en önemli belirleyici olan seçim ile hâkimiyetlerini sağlamaktadırlar. Demokrasi kültürünün yerleşme ve benimsenme düzeyi siyasal karar alma mekanizmasının seçiminde etkili olmaktadır. Bununla birlikte demokrasi kültürü ortaya koyduğu vergi politikaları ile mükelleflerin tutum ve davranışlarını, vergi yükünün dağılımı ve büyüklüklerini ve söz konusu ülkenin anayasasından alan ve vergileme yetkisini tek başına elinde bulduran kurumu da belirlemiş olmaktadır. Bir ülkede demokrasi kültürü ne kadar çok benimsenmişse, mükelleflerin çeşitli şekillerde siyasal karar alma mekanizmasını etkilemesi de o yönde artmaktadır (Çoban, 2004: 33).

Normal şartlar altında uygulanan vergi oranlarının veya sayısının artırılması mükellefler tarafından bir yük olarak algılanacağından tepkilere neden olurken, siyasal ve sosyal nitelikteki bazı durumlarda beklenen tepkiler oluşmamaktadır. Çünkü böyle olağanüstü koşullarda psikolojik vergi sınırı eşiği yükselmektedir. Peacock- Wiseman modeli (Sıçrama Tezi) olarak adlandırılan bu modele göre; olağanüstü şartlardan dolayı devlet bir taraftan yeni görevler üstlenip ve yeni harcamalar yaparken, diğer taraftan mükellefler de normal şartlardaki tepkilerini azaltırlar. Ancak olağanüstü durumlar bitince birden bire sıçrama yapan harcamalar aynı hızda düşmez ve konulmuş olan vergilerin büyük bir bölümü alınmaya devam eder (Çiçek, 2006: 85).

2.2. Mükellefin Vergiye Karşı Davranış Biçimleri

2.2.1. Vergiye Gönüllü Uyum

“Mali terminolojide, farklı vergi uygulamalarından kaynaklanabilecek olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yönelik çabalar uyumlaştırma, ahenkleştirme ya da harmonizasyon deyimleriyle ifade edilmektedir” (Şenyüz, 1995: 12). Vergi uyumu ise vergi yükümlülüğünün mükellefler tarafından zamanında eksiksiz bir şekilde yerine

getirilmesidir. Bu uyum sürecinin etkin bir uygulamaya dönüşebilmesi için bazı faktörlerin gerçekleşmesi gerekmektedir. Bu faktörler vergiye tabi gelirin tam olarak beyan edilmesi, gelir düzeltmeleri, yapılan harcamalar, vergi muafiyetleri ve teşvikleri gibi gelirden düşülmesi gereken unsurların doğru ve eksiksiz olarak yapılması, vergi beyannamesinin zamanında doldurulması ve vergi yükümlülüğünün doğru olarak tespit edilmesi olarak kabul edilmektedir (Tunçer, 2003: 181).

Mükelleflerin vergiye uyumunu belirleyen faktörler sadece vergi kaçırma fırsatlarının bulunup bulunmaması, vergi oranları, denetimlerin sıklığı ya da vergi kaçakçılığı yapanlara uygulanan ceza düzeyleri olarak algılanmamalıdır. Bu unsurlar dışında vergiye uyumunu etkileyen bir başka faktör de mükelleflerin vergi ahlakı düzeyleridir. Bu bağlamda vergi ahlakı ile vergi uyumu arasında çok yakın bir ilişki olduğunu söylenebilir. Vergi ahlakı vergi uyumunu psikolojik açıdan etkileyen faktörleri çok iyi açıklamaktadır. Bu nedenle de vergi ahlakını oluşturan unsurları incelemek oldukça önemlidir. Fakat bu konuda yapılan çalışmaların sayısı çok oldukça azdır (Benno, 2004: 239).

Vergi ahlakı konusuyla ilgili olarak; suçluluk hissi ve utanma duygusu vergi uyumu literatüründe oldukça tartışılan psikolojik teorilerin başında gelmektedir. Örneğin Erard ve Feinstein 1994'de yapmış oldukları çalışmada suçluluk hissi ile utanma duygusunun vergi uyumu üzerindeki etkisini incelemiş ve sonuç olarak vergi beyannamesini dolduran yükümlünün gelirini düşük beyan etmeyi ve denetimden kaçmayı düşündüğü zaman suçluluk hissettiğini, gelirini düşük beyan etmeyi düşünüp sonrasında yakalandığı zaman utanma duygusunu hissedeceğini ileri sürülmüşlerdir (Erard ve Feinstein, 1994: 70-89).

O halde burada vurgulanması gereken esas konu, yükümlü psikolojik tutum ve davranışlarının vergi uyumu açısından çok önemli olduğudur. Bu nedenle vergi ahlakı ve vergi uyumu incelenirken yükümlülerin davranışlarının ve bunun nedenlerinin irdelenmesi gerekir. Yapılan araştırmalar mükellef psikolojisinin motivasyonel açıdan farklı tür yükümlü tiplerinin olduğunu ortaya koymaktadır. Bunlar içinde dürüst vergi mükelleflerinin bulunması vergileme açısından önem arz etmektedir. Böyle bir durum ise vergilemeyi psikolojik yaklaşımlar açısından ele almanın daha anlamlı ve gerekli olduğunu göstermektedir. Çünkü mali olayların sadece hukuki, ekonomik ve siyasal yaklaşımlar çerçevesinde ele alınması vergileme açısından yetersiz bir çözüm oluşturur ve buda sorunlara tam çözüm getiremez. Yani, mali konulara ilişkin değerlendirmelerde psikolojik yaklaşımın olmaması, eksik hatalı değerlendirmenin oluşumuna katkı sağlayacaktır (Şenyüz,

1995: 12). Bu nedenle özellikle daha etkin bir vergi sisteminin oluşumu için ekonomik faktörlerin yanında psikolojik faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir. Mükellef davranışlarının vergi ile olan ilişkisi incelenerek vergi sistemin bu doğrultuda düzenlenmesi vergi kayıp ve kaçakları için önem arz etmekte ve aynı zamanda vergi ahlak düzeyinin gelişmesine de katkıda bulunmaktadır. Bunun için devletin vergi politikalarını belirlerken vergi ahlakı ile ilgili kavramları göz önünde bulundurması gerekir.

Esas itibariyle vergi toplumla devlet arasındaki bir uzlaşmanın sonucudur. Böyle bir uzlaşma da asıl amaç toplumun vergi ödeme istekliliğini devletin vergi alma iradesine en uyumlu politikalarla belirlemektir. Bu uzlaşmayı yaratabilen ülkelerde devletin vergi toplama konusunda pek sorun yaşamadığı görülürken, bunu olması gerektiği gibi uygulayamayan ülkelerde ise önemli bir sorun olduğu görülmektedir (Gökbunar, 2007: 91). Mesela bireyci bir yapılanmanın var olduğu ülkelerde bireyler eğitim sisteminden veya toplum içerisindeki diğer faktörlerle bireysel yeteneklerini geliştirmişlerdir. Bu durumda ki bireyler devletin sunmuş olduğu altyapı hizmetlerini yeterli derece buldukları için ödemiş oldukları vergiyi yerinde bularak nadiren tepkisel davranış göstermektedirler. Bireyselliğin gelişmemiş olduğu toplumlarda ise, devletin yapmış olduğu kamu harcamalarının kendileri için çok önemli bir yere sahip olduğunu düşünen bireyler (üretkenlik kabiliyetleri bireyci toplumlarda yaşayan kişilere göre daha az geliştiğinden) vergiyi bir yük olarak görmekte ve tepki göstermektedirler. Yani toplumların vergiye karşı davranışları kamu harcamalarına yönelik yaklaşımları, vergi bilincinin yerleşmiş olması, eğitim ve kültür düzeyi gibi sosyal ve psikolojik faktörlerden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla farklı ülkelerde yaşayan bireylerin vergiyi algılamaları, vergi karşısındaki tutum ve davranışlarındaki farklılıklar vergi uyumlaştırmasına gidilmeden önce mükellef davranışlarının neler olabileceği yönünde çalışmaları gerektirmektedir (Vihanto, 2003: 114-119). Fakat vergi yapılarının benzer olması, tek başına yeterli değildir. Mesela aynı vergi yapısını benimseyen birliğe dahil iki ülkede mükellef davranışları farklı olduğu durumlarda dahi, bu ülkelere birinde başarılı olan vergileme, diğerinde tepki ile karşılanabilir. Bu bağlamda vergi uyum sürecine gidilmeden önce farklı ülkelerdeki mükellef davranışlarının incelenmesinde fayda vardır (Çiçek, 2006: 37).

2.2.2. Verginin Ödenmesi Halindeki Tepki Türleri

• Tüketim ve Tasarruflar Üzerindeki Etki

İktisadi açıdan gelir, mükellefin tüketim ve tasarrufuna kaynaklık eden mal ve hizmet miktarı toplamıdır. Vergi oranlarının artması kişilerin kullanılabilir gelir seviyesini azalttığından, gelir azalmasıyla birlikte mükellefin tüketim ve tasarruf miktarında bir değişme meydana gelmektedir (Coşkun, 2006: 166–167). Bu değişme ile birlikte devlete vergi ödeyen mükellef ödediği verginin yararlı bir kamu harcaması olarak kendine geri dönüşünün olmadığı düşüncesi ile tüketiminin bir kısmını kısarak ve tasarruflarından vazgeçerek vergi ödememe yoluna gidecektir (Feld ve Frey, 2002: 110). Diğer bir ifadeyle, bireyin vergi nedeniyle refah seviyesi düştüğü için, eski refah düzeyini yakalayabilmek adına ekonomik davranışlarında bazı değişimler görülebilecektir (Kaynar, 2010: 31).

Bireysel bazdaki değişimde tüketimle tasarrufun ne düzeyde azalacağını belirleyen faktör marjinal tüketim eğilimidir. Bireyin marjinal tüketim eğiliminin yüksekliğinin ölçüsü bazında verginin tüketimi azaltıcı etkisi de o derece yüksek olacaktır. Tasarruf gücü gelirdeki artışla aynı doğrultuda arttığı için, alt gelir gruplarının marjinal ve ortalama tasarruf eğilimi, orta ve yukarı gelir gruplarına kıyasla daha küçüktür. Aşağı gelir gruplarının tasarruf eğiliminin bu yapısal durumu nedeniyle vergi değişiklikleri bu gelir gruplarında tüketim azalmasına yol açarken, orta ve üst gelir gruplarında tasarrufu etkiler (Sinanoğlu, 1994: 43). Sonuç olarak mükelleflerin vergilemeden dolayı hissetmiş olduğu baskı nedeniyle, öncelikle lüks tüketim mallarının tüketiminde ve tasarrufun hacminde bir azalma, sonrasında ise zorunlu ihtiyaç mallarına doğru dereceli bir azalmaya neden olmaktadır. Başka bir ifadeyle, mükelleflerin hissetmiş olduğu baskı, gerek tasarruf gerekse belli mal ve hizmetlerin tüketiminden vazgeçilerek, mükellefi bütçesinde bir değişikliğe gitmeye zorlayacaktır (Aktan vd., 2006: 166-167).

• Yatırımlar ve Üretim Üzerindeki Etki

Vergi oranlarında meydana gelen bir artış mükelleflerin kullanılabilir gelirlerinde bir azalışa sebep olmakta ve devamında tüketimde bir azalma ile sonuçlanmaktadır. Bu durum ise zamanla üretim faaliyetleri üzerinde de olumsuz bir etki yaratmaktadır. Yani arz-talep kanununun bir fonksiyonu olarak talep seviyesinde meydana gelen bir daralma arz seviyesinde de daralmaya neden olur. Bunun birlikte vergiler üretim masraflarını artırarak ya da azaltarak üretim üzerinde de etkili olabilir (Kaynar, 2010:31-32). Dolayısıyla, üretim

faaliyetleri üzerine konulan vergiler de maliyet unsuru oluşturduğundan, üretimin karlılığını azaltmakta ve doğrudan üretim kapasitesinin azalmasına neden olabilmektedir (Biberoğlu, 2006: 95). Sonuç olarak artan vergiler nedeniyle yatırımcıların yatırım sonrası kazançlarının önemli bir kısmını devlete aktarmaları, yatırımın karlılığını azaltmakta böylece yatırımcı yatırımdan vazgeçmektedir. Yatırımın çekiciliğini kaybetmesi yani kar marjının azalması yatırımcı açısından riske girme arzusunun azaltılmaktadır (Akbulut, 2003: 89-97).

• Verginin Yansıtılması ve Vergi Borcunun Geç Ödenmesi

Verginin yansıtılması kanuni mükellefi tarafından ödenmiş olan bir verginin, fiyat mekanizması aracılığıyla kısmen veya tamamen üçüncü kişilere aktarılması şeklinde ifade edilebilir (Devrim, 1998: 234). Verginin yansıtılması diğer tepki türleri ile kıyaslandığında daha farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Çünkü vergi yansıtılmasıyla vergi yükü başka mükelleflere aktarılmaktadır. Yani verginin yansıtılması vergi yükümlülüğünü üstlenen bir mükellefin bu yükümlülüğü, çeşitli yöntemler aracılığıyla başka mükelleflere aktarması olayıdır. Verginin yansıtılması devlet tarafından herhangi bir vergi kaybına neden olmamasına rağmen vergiyi üstlenen vergi mükellefinin bu yansıma nedeniyle oluşan vergi yükünde adaletsiz bir durum ortaya çıkarmaktadır (Aktan vd., 2006: 166-167). Vergi, gerçek veya tüzel kişiler üzerinde bir yük oluşturduğu için milli ekonomiyi de geniş ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle, kişiler ve işletmeler, kendilerinin ödedikleri veya ödeyecekleri vergileri kısmen veya tamamen başkasına veya başkalarına devretme çabası içine girerler. Bu düşünce ile gerekli koşulları oluşturdukları anda bu yükten kurtulurlar. Yani mükellef psikolojik olarak ya vergilerini başkalarına devretme amacıyla olacak veya daha az vergi vermenin yollarını arayacak veyahut da hiç vergi vermemek için çeşitli davranışlarda bulunacaktır. Bu açıdan, yükümlülerin vergiye uyum sağlayamamalarının bir yolu da verginin yansıtılmasıdır (Aksoy, 1998: 295). Verginin yansıtılmasının olduğu bir ülkede adaletli bir vergi yükünün dağılımından bahsedilemez. Çünkü verginin yansıtılması durumunda vergiyi yansıtan mükellefin satın alma gücü artarken, devralan kimsenin ise alım gücü düşecektir. Bu nedenle vergi yansıtılması göz önünde bulundurularak vergi sistemin düzenli işleyişine katkıda bulunulabilecek vergi politikaları belirlenmelidir.

Vergilerin yansıtılması, gerek piyasa ekonomisinde oluşan gelir dağılımını düzenlemek, gerekse konjonktürü daralma veya genişleme yönünde etkilemek isteyen bir vergi politikasının etkili ve verimli olabilmesi açısından önem arz etmektedir. Böyle bir

büyüme politikasının etkili olabilmesi vergilerin uzun vadede yansımaları hakkında yeterli bilginin mevcut olmasına bağlıdır (Turhan, 1998: 24).

2.2.3. Karar Alma Birimlerini Harekete Geçirme

Parlamentar sistemlerde yasama organının almış olduğu kararlar yasalarla açıklanmaktadır. Yasaların uygulamaya geçirilmesi ise yürütme organı aracılığıyla yapılmaktadır. Mükelleflerin, uygulanmaya konulan yasalar içinde en verimsiz olarak nitelendirdikleri yasaların başında vergi yasaları gelmektedir. Çünkü kişisel gelirlerinde ve servetlerinde azalmaya neden olan ve kamusal hizmetlerin finansmanında kullanılmak üzere alınan vergilere mükellefler her zaman minimum düzeyde katılmak isterler. Diğer yasalarda olduğu gibi, vergi yasalarında da vergi koymak, kaldırmak veya değiştirmek yasalarla olmaktadır. Bu bağlamda, vergi yüklerini azaltmak isteyen mükellefler yasama mekanizmasını harekete geçirerek bunu elde etmeye çalışmaktadırlar. Böyle bir davranış şekli ise mükelleflerin başvurduğu bir çeşit tepki olarak görülmektedir. Tüm bu davranış ve tutumlar mükellefleri oy kayması ve baskı gruplarını harekete geçirme gibi davranış çeşitleri sergileyemeye sevk etmektedir (Çiçek, 2006: 89-90).

• Oy Kayması

Oy kayması, seçmen kitlesinin büyük bir çoğunluğunun ani bir tavırla farklı davranış şekilleri sergileyerek, hem seçimlere katılım oranında bir sıçrama, hem de siyasi parti tercihlerinde azımsanmayacak düzeyde bir değişim yaşanması olarak tanımlanabilir. Bu durumda ise, seçime katılım gösteren partilerin oy dağılım oranlarında bir önceki seçimlere göre büyük bir değişiklik ortaya çıkmaktadır. Türkiye yakın siyasi tarihinde bu değişimin örnekleri mevcuttur. 1950 seçimlerinde Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi oy kaymasına bir örnek olarak gösterilebilir (Kalaycıoğlu, 1984: 268).

Demokratik toplumlarda iktidara gelme çabası içinde olan siyasi partiler seçmen kitlesinin çoğunluk oylarıyla seçilerek belirli dönemler için işbaşına gelirler. Bu nedenle bir seçimde verilen oyların genel dağılımı, belirli bir dönem için toplumu yönetecek kişileri belirleyecektir. Bu partiler ise bazı idari, ekonomik ve kültürel politikaları hayata geçirmek amacıyla iktidara talip olmuşlardır. Böyle demokratik bir süreç içinde hemen hemen her partinin ya belirli toplumsal tabakayı ya etnik grubu ya da belli ideolojileri temsil ettiği göz önünde tutulursa, böyle bir seçim sonucunda toplumun belli bir kısmının çıkarlarını ön planda tutacak siyasal bir kadrolaşmanın oluşması muhtemeldir (User, 1992: 70). Sonuç

itibariyle iktidara sahip olan partinin uygulamış olduğu vergi politikaları nedeniyle ağırlaşan vergi yükü mükelleflerin zamanla başka bir partinin vergi politikalarının benimsenmesine, bu durumda da oyların bu yönde kaymasına neden olabilir. Bu bağlamda oy kayması mükelleflerin vergi yükünün ağırlığı nedeniyle bir tepki olarak başka partilerin tercih edilmesi olarak değerlendirilebilir.

- **Baskı Gruplarını Yönlendirme**

Bazı hükümetler devletin sınırlı olan kaynaklarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanarak almış olduğu kararlar, pek çok kişi ve grup tarafından benimsenmeyebilir ve bu durum bir çatışma ortamının oluşmasına sebep olabilir. Bu çatışma ortamı kimi zaman sistemin özü ile ilgilidir ve çeşitli gruplar kökten değişmeler için değil, belirli çıkarlar için mücadele etmektedir. Baskı grupları ise, üyelerinin ortak çıkarlarını korumak için bir araya gelen ve bu istekleri meşru ve yasal zeminler çerçevesinde otoriteler üzerinde söz sahibi olmak için çalışan örgütlenmiş gruplardır şeklinde tanımlanabilir (Kılavuz, 2002: 263). Bu baskı grupları bir toplumda çok farklı yapılanmalar içinde olabilirler. Örneğin günümüzde genellikle işveren kuruluşları, işçi kuruluşları, sendikalar, dernekler, esnaf odaları ve çiftçi birlikleri şeklinde örgütlenmektedirler. Bunlarla birlikte, kilise ve tarikatlar gibi dinsel amaç güden örgütler; askeri ya da bürokratik kurumlar; etnik gruplar; kültürel, siyasal ya da ekonomik elitler ve aşiret ya da akraba toplulukları da birer baskı grubu olarak örneklendirilebilir (User, 1992: 74).

Baskı grupları, siyasi iktidarı ele geçirmeden yasama organının kararlarını etkilemek için çabalayan organize olmuş çıkar grupları olarak da tanımlanabilir. Baskı gruplarının politik karar alma birimleri üzerinde etkili olma isteklerinin asıl amacı “ekonomik çıkarlar” olarak görülebilir. Bu nedenle baskı grupları “Ekonomik Çıkar Grupları” şeklinde de ifade edilmektedir (Ay, 2008: 8-9). Bu ekonomik çıkar grupları kamu gelirleri içinde en büyük paya sahip olan vergi politikaları belirlenirken söz sahibi olmak isteyeceklerdir. Çünkü demokratik toplumlarda vergi politikalarının belirlenmesinde seçmenler ve politikacıların yanı sıra birçok baskı grubu da etkili olarak bu sürece katkıda bulunabilirler.

Dolayısıyla bu tür ekonomik veya sosyal kararlar alınmadan önce baskı gruplarının eğilimleri göz önünde bulundurulmalıdır. Mükellefler, baskı grupları sayesinde ihtiyaç ve isteklerini duyurabilmektedirler. Objektif adalet ölçüleri içinde kalmak şartıyla vergilerini ağır bulan mükellefler baskı grupları aracılığıyla vergi politikalarında etkili olabileceklerdir.

Bu durumda karar organları, vergi yasalarının psikolojik bakımdan mükellefleri daha çok rahatsız eden yönlerinin düzeltilmesi yoluna gidebileceklerdir (Demir, 2008: 36).

2.2.4. Vergiden Kaçınma

Vergiden kaçınma, mükelleflerin vergiyi doğuran olaya neden olmamak şartıyla vergi yükünden kurtulması şeklinde ifade edilebilir. Vergi mükellefleri vergiye neden olan fiil veya hukuki durumdan kaçınmak suretiyle vergiden kaçınabilirler. Çünkü kanun koyucu, vergi borcunu vergiyi doğuran olaya bağlamaktadır. Bu sebeple vergi mükellefleri ekonomik kazançlarına uygun olacağı düşüncesiyle vergi ödemedi, dolayısıyla maddi bir kayba uğramadan vergi kapsamı dışındaki kaynaklardan servet ve gelir elde etme çabası vergiden kaçınmayı doğurur.

Vergiden kaçınmada, kanuna aykırı herhangi bir durum yoktur. Yani, vergiden kaçınma bir suç teşkil etmez. Mükellefler yasalarda bulunan boşluklardan faydalanarak vergiden kaçınma yolunu başvurabilirler. Bazı durumlarda ise mükellef vergi mevzuatının karmaşık olması nedeniyle mali danışman ve muhasebecilere başvurarak vergiden kaçınma yollarına yönelebilir (Mercan, 2006: 13-14). Vergiden kaçınma yolları temel olarak iki şekilde görülmektedir. Birincisi, bireylerin ortaya çıkma ihtimali olan bir verginin konusu ile ilişki kurmamasıdır. Bu duruma bir vergiden kaçınmaya örnek olarak emlak vergisi ödememek için bireylerin mülk edinmekten kaçınması gösterilebilir. İkincisi ise, bireylerin vergi yasalarındaki boşluklardan yararlanarak ödeyecekleri vergileri minimize etmesi ya da hiç ödememesi biçiminde olabilir. Bir işletmenin kurulurken, şirketin türünün veya konumunun vergi yükümlülüğünü asgariye indirecek şekilde ve alanlarda belirlenmesi bu tarz bir vergiden kaçınmaya örnek olarak verilebilir (Akbulut, 2003: 91).

Vergiden kaçınma birçok ülke için çok önemli bir sorundur. Vergi uyumun yüksek olduğu ülkelerde bile, bunun devlet hazinesine olan zararı büyük oranlardadır. Vergiden kaçınma kamu hizmetlerine yönelik bir tehdit olmakla birlikte aynı zamanda sosyal eşitsizlik ve kurumsal güvensizliğe de sebep olmaktadır. Bu durumun üzerinde çok fazla durmak ya da irdelenmek yükümlülerin farkında olmasına sebep olacaktır. Örneğin, “herkes yapıyor” gibi ortak bir yargıya varmak vergi aldatması ve vergiden kaçınma konusunda, uzun vadede “ben neden yapmıyorum” gibi tutum ve davranışlara yol açabilir. Yani, vergiden kaçınma konusundaki yaygın algılama, vergi yükümlülerinin bu yönde davranmasına, buna yönelmesine yol açabilir (Wenzel, 2005: 863). Sonuç olarak vergiden kaçınma konusu vergi uyumu ile yakın ilişki içerisinde. Fakat vergiden kaçınma tespit veya takibi için bir analiz

yapmak mümkün değildir. Çünkü insanlar bu vergiden kaçınma davranışlarını gizli tutmaktadır. Bu nedenle vergiden kaçınma konusunda en iyi önlem vergi uyumunu artırıp vergiden kaçınma yollarını belirginleştirmeden mükelleflerin bu duruma yönelmesine engel olunmasıdır.

2.2.5. Vergi Kaçakçılığı

Vergi kaçakçılığı, “vergi yükümlüsünün yasal vergi yükümlülüğünden kurtulmak için başvurduğu yasalara karşı hileli ve aldatıcı çabalara başvurma” şeklinde tanımlanmaktadır (Herber, 1979). Başka bir tanımlamada ise vergi kaçakçılığı vergi konusu olması gereken bir kaynak veya faaliyetin vergi dışı bırakılmasından dolayı vergi kaçırmak amacıyla vergi idaresinin bilgisi dâhilinde olmayan faaliyetler sonucu ödenmesi gereken verginin kısmen veya tamamen, bilerek ya da bilmeyerek ödenmemesidir (Karakoç, 1995: 99). Vergilere karşı gösterilen tepkiler içinde en yaygın olarak kullanılan vergi kaçaklığıdır. Vergi kaçakçılığı vergi yasalarına itaatsizlik olarak nitelendirilen faaliyetler toplamıdır. Vergilemenin sınırları aşıldığı sürece vergiye karşı aktif tepki olarak vergi kaçakçılığı ortaya çıkacaktır (Çetin, 2007: 51). Vergi kaçakçılığı, bir suç olmasıyla birlikte aynı zamanda, vergi önünde eşitlik ilkesine aykırı düştüğü ve verginin verimini azalttığı için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Gerçekten, kanunen vergi borcu doğduğu halde bu borcunu ödemeyen kişiler, vergisini dürüst olarak ödeyenler karşısında haksız ve kanun dışı bir avantaj sağlamış olurlar. Böyle bir durumda, verginin veriminin azalmasına da sebep olması yanında, ayrıca dürüst mükelleflerin yeniden getirilecek vergileri ödemesi karşılığında daha da zor durumlara düşmelerine neden olur (Nadaroğlu, 1998: 279). Vergi kaçırma olgusunun tarihçesi vergilerin tarihi kadar eskiye dayanmasına rağmen vergi kaçırma ile ilgili akademik çalışmalar son 30–35 yıldır artmaya başlamıştır. Vergi kaçakçılığı sorunu, gelişmekte olan ülkelerin olduğu kadar gelişmiş ülkelerin de bir sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır (Çiçek, 2006: 53).

Vergi kaçakçılığı devletin vergi verimliliğinin düşmesine neden olmaktadır. Devlet vergi gelirini tekrar artırmak için ya yeni vergiler uygulamaya koyacak ya da vergi oranlarının artırma yoluna gidecektir. Özellikle devletin bütçe açıklarını kapatmak için uygulayacağı emisyonla fiyatlar yükselecek ve satın alam gücü düşecektir (Roger, 1985: 1-2). Bu durum ise sosyal dengenin bozulmasına neden olacaktır. Vergi kaçakçılığının arttığı bir ortamda hem ekonomik denge, hem de sosyal denge bozulacak ve her iki durumda da vergi kaçırma eğilimi veya olanağı bulunmayanlar zarara uğratılmış olacaktır. Kaçakçılığın

yoğun olduğu bir durumda ortaya çıkan bütçe açıklarını kapatabilmek için, vergi kaçırılmayan veya kaçırma taraftarı olamayan dürüst mükelleflerin ödenmemiş olan vergilerin bir kısmını üstlenmek zorunda kalmaları vergi yüklerinin artmasına neden olacaktır. Böyle bir sonuç ise sosyal dengenin bozulmasına ve vergilemede eşitlik ilkesinin ihlal edilmesine neden olacaktır (Şenyüz, 1995: 94-95).

Vergi kaçakçılığının bir diğer etkisi, mükellefler arasındaki rekabet eşitliğini zedelemesidir. Herhangi bir işkolunda vergi kaçırılan mükellef, kaçırılmayanların sahip olmadığı bir sübvansiyona sahip olur; böyle bir avantaj maliyetini, dolayısıyla fiyatını düşürür. Bu durum nedeniyle dürüst mükellef ya piyasadan kaçma yolunu seçecek ya da daha az dürüstlük göstermeye başlayacaktır. Hatta vergi eşitsizliğinin serbest piyasa ekonomileri için bir kaçınılmazlık olduğu görüşü bile ileri sürülmüştür. Bu görüş doğrultusunda, kapitalist sistemde yükümlülerin tek sorunu büyümek; rakiplerinin öz kaynak ve kredi imkânlarını ele geçirerek tekelleşme sürecinde ayakta kalmaktır. Bu şartlar altında, vergi kaçırılan mükellef daha güçlü bir konum elde etmektedir. Ayrıca, vergi kaçakçıları denetim olasılığının düşüklüğü, cezaların çok geç tahakkuk etmesi ve bu arada meblağı işleterek elde edilen kazancın ceza miktarını aşması gibi nedenlerle, iktisadi açıdan "rasyonel" davranmış görünmektedir. Bu davranışın hukuki ve ahlaki değerlendirilmesi ise kuşkusuz daha farklı olacaktır (ismmmo.org.tr, 2008). Sonuç olarak vergi kaçakçılığı, vergi ödemek zorunda olan mükelleflerin; kanuni olmayan yollara başvurmak suretiyle kasıtlı olarak bu yükümlülüklerini yerine getirmemeleri, bunun sonucunda da kazanç sağlamaları ve devletin vergi kaybına uğramasına neden olmaları şeklinde özetlenebilir (Kapusuzoğlu, 2007: 10-11).

2.2.6. Vergi Cennetlerine Yönelim

Vergi cennetleri belli bir ülkenin sınırları içinde bulunmakla birlikte sermayeye her türlü vergi ve denetim muafiyetini sağlayan ekonomik ve mali adacıklardan oluşan bölgeler olarak tanımlanabilir (Ülger, 2013: 6). Diğer bir ifadeyle, artan uluslararası rekabet şartları altında firmaların ikamet ettikleri idari birimlerde yüksek vergi oranlarından kaçınmak ve vergilemeden kaynaklanan mali yükü en aza indirmek için vergi planlaması sonucu tercih ettikleri ülkelerdir (iibf.erciyes.edu.tr, 2015).

Mükelleflerin, vergi yükünü ağır bulmaları ve bu yükün adil dağıtılmadığı düşüncesinde olmaları durumunda, vergiye konu olan faktörleri daha az vergi ödeyebilecekleri sektör, bölge veya ülkelere aktarmaları söz konusu olabilmektedir. Bu

durumu bir fırsat olarak değerlendiren bazı ülkeler ise tüm bu kaynakları kendilerine çekebilmek amacıyla çok önemli boyutlarda vergi indirim ve muafiyetlerine gitmektedirler (iek, 2006: 57). Spitz'in vergi cennetleri ansiklopedisinde vergi cennetleri üç ayrı sınıf altında ele alınmıştır (dengeakademi.com, 2015).

- Verginin bulunmadığı ülkeler (rneğin Cayman adaları, Bahama ve Bermuda gibi),
- Sadece vergi cennetlerinden elde edilen gelir üzerinden vergi alınması veya diğer ülkelerden elde edilen gelirlerden çok düşük oranlı vergi alınması (rneğin Honk Kong, Panama ve Liberya gibi),
- Belli tip şirketlere veya işlemlere vergi kolaylıkları ve avantajları sağlayan ülkeler (rneğin Channel adaları, Luksenburg ve Monako gibi).

Bu bağlamda vergi cenneti olarak adlandırılabilen ülke veya bölgelerin ortaya çıkması mükelleflerin vergiden kaçınmayı ve vergi kaçırmalarını kolaylaştıran yeni alanların doğmasına; bu durum ise ulus devletlerin vergi kaybına uğramasına yol açmaktadır. Vergi oranlarının çok düşük olduğu diğer ülkelerde elde edilen gelirleri vergiden kaçırmaya olanak sağlayacak şekilde sahte vergisel adresler oluşturan vergi cennetleri, bu finansal sermaye üzerinden aldıkları cüz'i vergi ve ücretlerden gelir elde etme fırsatını yakalarken sermaye sahipleri ise buralarda elde ettikleri gelirleri beyan etmediği için sermayenin kaynağı olan ülkeler vergi kaybına uğramaktadırlar (dengeakademi.com, 2015).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MÜKELLEFLERİN VERGİYİ ALGILAMA BİÇİMLERİ VE VERGİYE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARINA YÖNELİK ANKET ÇALIŞMASI

Ekonomi sistemi içinde vazgeçilmez bir unsur olan vergiler başlangıçta tamamen mali amaçlarla alınırken, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ekonomik ve sosyal amaçlar için de alınmaya başlamıştır. Bu gelişme verginin sosyal ve psikolojik boyutunun da incelenmesi gerekliliğini beraberinde getirmiş ve vergi uyumu ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu bölümde öncelikle mükelleflerin vergi uyumunu etkileyen faktörler üzerine yapılmış ampirik çalışmalardan kısaca bahsedilmiştir. Ardından Erzurum Alt Bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt TRA1) için 943 mükellefe uygulanan anket çalışması kapsamında vergi mükelleflerinin vergilemeye ilişkin düşünce ve davranışları ile vergiye gönüllü uyum konusundaki yaklaşımları tespit edilmeye çalışılmıştır.

3.1. Literatür Özeti

Mükelleflerin vergi uygulamaları karşısındaki tutumlarının bilinmesi mükelleflerin tepkisini çekmeden vergi gelirlerini artırmada olumlu bir etken olarak değerlendirilebilir. Bunun için mükellef psikolojisinin ve vergiye karşı tutum ve davranışlarının tespiti amacıyla teorik ve ampirik birçok çalışma yapılmıştır. Türkiye’de yapılan çalışmaların büyük bir kısmı anket yöntemini kullanarak mükellef davranışlarını belirlemeyi amaçlamıştır. Bu çalışmalardan bazıları şöyle özetlenebilir:

Alkan (2009), vergi bilinci ve vergi uygulamaları karşısında mükellef davranışlarının tespiti için Zonguldak ilinde 457 gelir vergisi mükellefine yönelik anket çalışması yapmıştır. Vergi bilincinin tespitine yönelik yapılan anketlerden elde edilen bulgulara göre, mükelleflerin %27,2’si vergiyi devletin sunmuş olduğu mal ve hizmetlerin karşılığı olarak gördüğü,%30,8’i ödediği vergileri gelirlerine oranla çok fazla olmadığı,%65’i vergi mevzuatının açık ve anlaşılır olmadığı, %17,5’si vergi mevzuatı ve uygulamalarının sıklıkla değişmesinin vergi bilincini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir. Sonuç olarak vergi mevzuatının anlaşılır, sade ve sıklıkla değişmeyen bir yapıya kavuşturulmasıyla birlikte verginin birey, toplum ve ülke için ne anlam ifade ettiğinin doğru anlaşılacağı söylenebilir. Kamu harcamalarının verimli ve etkin olduğu, vergi yükünün adil olarak paylaştırıldığı, vergi denetim ve yaptırımlarının etkinliğinin olduğu bir vergi sistemi vergiye uyumu artıracaktır.

Bayraklı, Sağbaşı ve Ural (2004) mükelleflerin vergi karşısındaki bir davranış biçimi olan vergi kaçırma eğilimi incelemiştir. Uşak ilinde toplam 302 mükellefin dâhil edildiği bu çalışmayla mükelleflerin vergi kaçırma nedenleri incelenmiştir. Anketten elde edilen bulgulara göre, vergi kaçırma eğilimi vergi bilinci az olan mükelleflerde daha fazla görülmektedir. Ayrıca devletin yapmış olduğu kamu hizmetlerinin israf olarak nitelenmesi ve vergi sisteminin adaletsiz olarak görülmesi devlete olan güveni azaltmıştır. Bu da vergi kaçakçılığını tetikleyici bir unsur olarak gösterilmektedir. Çalışmadan ortaya çıkan önemli sonuçlardan birisi de, mükelleflerin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarının bilinmesi ve bu doğrultuda devletin uygun politikalar izlemesi vergi kaçakçılığını azaltacaktır. Vergi kaçakçılığını azaltacak bir başka uygulama ise, mükelleflerde oluşturulacak vergi ödeme bilinci ve kültürüdür. Mükelleflerin vergi karşı bakış açılarının olumlu olması, söz konusu toplumda ortaya çıkabilecek vergi karşısındaki olumsuz davranışları engelleyecektir.

Cansız (2006) Afyon ve ilçelerinde toplam 816 mükellefe davranışlarının nasıl geliştiğinin ortaya konmasına yönelik anket çalışmasını yapmıştır. Anketten elde edilen sonuçlara göre, genel olarak mükelleflerin %75'lik kısmı Türk vergi sistemini adaletli bulmamaktadır. Mükelleflerin %60'i vergi kanunlarının tam olarak anlaşılmadığını (bu düşüncüyü ifade edenler arasında yükseköğrenim görenlerin oranı %100); %100'lük kısmı ise vergi kanunlarının hiç anlaşılmadığını ifade etmektedir. Mükelleflerin %65'lik kısmı ise vergi ödemeyi vatandaşlık görevi olarak görmektedir. Ankete katılanların %66'lık kısmı vergi ödeme istekleri ile devlet politikaları arasında bir ilişkinin olmadığını ifade etmektedir. Bu ankete katılanların yarısından fazlası Türkiye'de vergi bilincinin gelişmediği fikrini beyan etmiştir. %75'lik kısmının vergi ödevlerini tam ve zamanında yerine getirdiklerini beyan etmişlerdir. Sonuç olarak vergi kaçırmanın toplum tarafından ayıplanmamasının ve yanlış bir davranışta bulduklarının açıkça ifade edilmemesinin temelinde yatan sebebin ve sorumluluğun vergi sisteminin ve yanlış vergi politikalarının uygulanması olarak gösterilmektedir. Devleti yönetenlerin vatandaşa gerekli olan güveni vermesinin önemli olduğuna da bu çalışmada vurgu yapılmaktadır.

Çiçek, vd. (2008) yılında Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisindeki mükelleflerin Türkiye'de uygulanmakta olan verileri nasıl algıladığı, vergi yükü, vergi adaleti, ödenen vergi- kamu ilişkisi, vergiye karşı tepkilerinin ne olduğu gibi konularda 1361 mükellefi kapsayan bir anket çalışması yapmıştır. Mükelleflerin illere göre dağılım oranları %34.5'i Gaziantep, 29,1'i Diyarbakır, %16.6'sı Şanlıurfa, %11'i Adıyaman ve %8.8 Mardin

illini kapsayacak şekilde tespit edilmiştir. Mükelleflerin %33.3'ü vergiyi kamu hizmetlerinin bir karşılığı, %30.9'u zorunlu bir ödeme, %18.3'ü bir ödev, %15.3'ü bir yük ve %2.2'si ise, teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir unsur olarak görmektedir. Mükelleflerin %76.8'i ödedikleri vergilerin yüklerini ağır ve çok ağır hissettiğini; %71.2'si adaletli olmadığını; %51.1' ödediği vergi ile devletten sağladığınız hizmet arasında doğru orantılı bir bağ kuramadığını; %83 devletin harcamalarında savurganlık yaptığını ve %97.1 ise herkesin vergisini tam olarak ödemediğini belirtmiştir. Mükelleflerin %34.9'u vergi bilincinin vergi sistemindeki adaletsizliğin giderilmesi ile arttırılabileceğini; %50.8'i vergi oranlarının düşürülmesi ile vergi kaçakçılığını azalacağını; %38.6'sı para cezası vergi kaçırana verilebilecek en uygun ceza olduğunu; %44.9'u vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığını ve %24.7'si vergi kaçakçılığının en önemli nedeni olarak “herkes kaçırıyor, ben de kaçırıyorum” düşüncesinin yattığını belirtmişlerdir.

Sonuç olarak mükellefler vergilerin adil ve eşit olarak alınmadığını, verginin gerekliliğinin kamuoyuna daha iyi bir şekilde anlatması gerektiğini; kamu harcama ve gelirlerinde saydamlığın vergi yükümlülerinin tepkilerini azaltacağını; vergi kaçakçılığının yaygın olduğu kanaatinin silinmesinin vergi tahsilâtı açısından olumlu katkı sağlayacağını; vergi idaresi yükümlülerle sağlam ve etkili iletişim kurarak, vergi uyumunu arttırmaya ağırlık verilebileceğini; vergi aflarına bir daha yer verilmemesi gerektiğini; vergi bilincinin yerleştirilmesi için eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesinin vergiye olan uyumu artıracığını düşünmektedirler.

Çiçek (2006), mükelleflerin vergiye karşı tutum ve tepkilerini incelenmek amacıyla İstanbul ilinde 502 vergi mükellefini kapsayan anket çalışması yapmıştır. Çiçek (2006) bu anket çalışmasıyla, mükelleflerin vergiyi algılama biçimlerini, vergiye bakış açılarını, vergi idaresinin mükellefle olan etkileşimini ve vergiye karşı davranış biçimlerini etkileyen faktörlerin neler olduğunu tespit etmeyi amaçlamıştır. Elde edilen bulgulara göre: Ankete katılan mükelleflerin %41'i ödenen vergilerin kamu hizmetlerinin karşılığı olduğunu; %77'si vergi kaçakçılığının çok fazla olması ve bazı kesimlerin vergilendirilmemesi nedeniyle Türkiye'de vergi sisteminin adaletli olmadığını; %78,9'u vergi yükünün çok ağır olduğunu; %80'ni kamu harcamalarında savurganlık olduğunu; %32,7'si vergi bilincinin ve vergi ahlakının tam yerleşmediğini; %52'si devletin gelir ihtiyacının azaltılması amacıyla kamu harcamalarının kısılmasının gerektiğini ve %50'si Türkiye'de vergilerin tam olarak ödenmemesinin nedeni olarak vergi yükünün ağırlığını gösterdikleri söylenebilir. Sonuç

olarak vergi uyumunun artırabilmesi için vergi idaresinin yükümlüklerini tam olarak yerine getirmesi ve mükelleflerle etkili iletişim içinde olması gerektiği söylenebilir. Ayrıca vergi kaçakçılığının yaygın olduğu kanaatinin silinmesi, vergi aflarına başvurulmayacağına belirtilmesi, kamu harcamalarının etkin kullanılması ve vergi mevzuatının sade ve anlaşılabilir olması da vergiye uyumu artıracaktır.

Çoban (2004), Denizli il merkezinde vergi mükelleflerinin davranışlarını incelemek amacıyla 1200 vergi mükellefine anket uygulamıştır. Anketten elde edilen bulgular şöyle özetlenebilir: Mükelleflerin %39'unun vergiyi kamu hizmetlerinin bir karşılığı olarak gördüğü; %24,5'inin vergiyi kutsal bir görev olarak algıladığı; %17'sinin vergiyi girişimcilik ruhunu zedeleyen bir yük olarak gördüğü; %43,7'sinin vergi yükünün ağır olduğunu; %89,9'unun vergi sisteminin adaletsiz olduğunu; %80,5'inin devletin topladığı vergileri etkin bir şekilde kullanmadığını; %65,2'sinin vergi idaresinin yaklaşımını olumsuz bulduğunu; %86,7'sinin TVS içerisinde vergi kaçırmanın yakalanma olasılığının düşük olduğunu; %27'sinin vergi aflarının devlete olan güveni sarstığını ve %53'ünün vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığını düşündükleri belirlenmiştir. Bu bulgular ışığında: Mükelleflerin diğer ülkelerle rekabet edebilmesi amacıyla TVS'de uygulanmakta olan vergi oranları azaltılmalıdır. Kamusal hizmetler mükelleflerin beklentileri doğrultusunda şekillenmeli, vergi aflarının tekrarlanacağı inancı kırılmalı, vergi sisteminin adaletsizliği ile ilgili algı değiştirmeli, cezalar ve denetimlerin caydırıcı nitelikte olması gerektiği söylenebilir.

Gerçek ve Yüce (1998) mükelleflerin vergileme karşısındaki davranışlarını etkileyen öncelikli faktörler belirlenmek maksadıyla Bursa Ticaret ve Sanayi odasına kayıtlı 235 mükellefi kapsayan bir anket çalışması uygulamışlardır. Ankete bulguları ışığında; mükelleflerin % 38,3'ü vergiyi kamu hizmetlerinin karşılığı, % 28,1'i bir ödev, % 18,3'ü zorunlu bir ödeme, % 10,2'si vergiyi teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir unsur olarak görürken, % 3,4'ü de bir yük olarak algılamaktadır. Mükelleflerin %34,5'i kamu harcamalarındaki savurganlığı, %33,2'si vergi sisteminin adaletsizliğini, %20,9'u eğitim yetersizliğini ve %11,4'ü de vergi oranlarının yüksekliğini vergi bilincini olumsuz etkileyen faktörler arasında görmektedir. Mükelleflerin vergi affi ile ilgili olarak görüşleri: %60'ı dürüst mükellefleri cezalandırdığını, %17,9'u da devlete olan güveni sarstığını ve %11,5'lik bir kısım ise vergi aflarını yararlı buldukları şeklindedir. Vergi yükü hakkında sorulan sorulara verilen yanıtlardan ortaya çıkan sonuç ise %62,1'i vergi yükünün ağır, %34,5'i

vergi yükünün normal ve %2,1'lik kısmında ise vergi yükünün az olduğunu ifade etmektedir. Ankete katılan mükelleflerin %98,3'lük gibi büyük bir kısmı Türkiye'de verginin tam olarak ödenmediğini ifade etmektedirler. Yine katılımcıların %98 gibi büyük bir çoğunluğu kamu hizmetlerinden tam yararlanılmadığını ifade etmektedir. Sonuç olarak katılımcıların vergi uygulamalarına karşı tutumlarının olumlu olması, diğer bir ifadeyle, ülkede vergi uyumunun sağlanabilmesi için mükelleflerin vergilendirme ve vergi uygulamaları karşısındaki tutum ve davranışlarının dikkate alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Mükellef memnuniyeti de denebilecek bu istek ve beklentiler dikkate alındığı sürece, mali anlamda devlete olan güven duygularının daha da gelişmesi ve vergi etkinliğinin daha da artması mümkün olabilecektir.

Tuay ve Güvenç (2007), mükelleflerin ödedikleri vergiyi psikolojik ve sosyal yönden nasıl algıladıklarını ve vergilendirme karşısında tutumlarının ne olduğunu tespit edebilmek amacıyla Türkiye genelinde 18 ilde 6546 kişiye anket uygulamışlardır. Anket bulgularından elde edilen sonuçlara göre: Mükelleflerin %56,9'unun vergi dairelerinden kısmen memnun oldukları; %22,4'ünün verginin ödenip ödenmediğinin ilgililer tarafından yeterince denetlendiğini; %28,5'nin vergi sistemindeki değişiklikleri kolaylıkla takip edebildiklerini; %40,1'inin vergi mevzuatında çok fazla vergi türünün olduğunu; %47,6'sının vergi kanunlarının yeterince açık olmadığını; %47,3'ünün ödediği vergilerin nerelere harcandığını takip edemediklerini; %43,3'ünün devletin vergi gelirlerini nasıl kullandığının vergi verme davranışını etkilediğini; %34,2'sinin vergi cezalarının caydırıcı olmadığını ve %47'sinin vergi oranlarındaki artışların vergi kaçırma teşvik ettiğini düşünmektedirler. Sonuç olarak vergi dairesine düşen ortalama mükellef sayısının fazla ve personel sayısının yetersiz olduğu ve bu nedenle de mükelleflere sunulan hizmetin kalitesinin düştüğü söylenebilir. Ayrıca vergi kaçakçılığına yönelik denetim ve cezaların yeterli olmadığı ve Gelir İdaresi Başkanlığı (GİB)'nin vergi ile ilgili konularda mükelleflere yeterli bilgi ulaştıramadığı görülmektedir. Bu nedenle, GİB'nin yapacağı düzenlemelerde mükelleflerin tutum ve davranışlarını dikkate alması ve vergiye gönüllü uyum kapsamında vergi mevzuatının daha açık ve anlaşılır hale getirilmesi gerektiği söylenebilir.

Tunca (2011), sosyo-psikolojik açıdan vergi mükelleflerinin vergi karşısındaki tutum ve davranışlarını etkileyen unsurları ele alarak, bunların vergi politikaları üzerine etkilerini değerlendirmek amacıyla Nevşehir ilinde 352 mükellefe anket uygulamıştır. Mükellefler genel olarak mevcut vergi sisteminin vergi adaletini sağlamadığı yönünde görüş

bildirmişlerdir. Bu görüş yaş grupları itibariyle değerlendirildiğinde, mükelleflerin %35,2'si olumlu beyanda bulunurken, %58,3'ü mevcut vergi sisteminin vergi adaletini sağlamadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. Ayrıca mükelleflerin %33'ünün devletin toplanan vergileri etkin bir şekilde kullanmadığını ve bu nedenle ödenen vergilerin kamu hizmeti olarak geri dönmediğini; %74,8'inin diğer mükelleflerin görevlerini tam olarak yerine getirmediğini ve vergi kaçırın mükelleflerin normal karşılanmadığını; %56,5'inin vergi aflarının vergi ödeme isteklerini azalttığını ve bu nedenle vergi affı uygulamasını sakıncalı bulduklarını; %44,6'sının genel olarak vergi dairelerinin verdiği hizmetten memnun olduklarını; %62,8'inin vergi kaçırınların yeterince cezalandırılmadığını; %60'ının verginin zorunlu ve karşılıksız bir ödeme olduğunu ve %79,8'inin verginin kutsal bir ödev olduğunu belirtmişlerdir. Tüm bulgular birlikte değerlendirildiğinde Nevşehir ilinde mükelleflerin sosyo-psikolojik açıdan pek çok değişkenden etkilenecek vergi karşısında farklı tepkiler ortaya koydukları gözlemlenmiştir.

Yenigün (2012), İstanbul ilinde vergi mükelleflerinin vergi bilinci ve ahlakına ilişkin düşüncelerinin belirlenmesi amacıyla 560 mükellefe anket uygulamıştır. Yapılan bu çalışmayla, mükelleflerin ödedikleri vergiyi psikolojik ve sosyal yönden nasıl algıladıkları, bu doğrultuda sergiledikleri tutumları hangi davranışlarla dışa vurdukları ve bu davranışları etkileyen sebeplerin neler olduğu tespit edilmek istenmiştir. Anket sonuçlarına göre: Mükelleflerin %76'sının vergi yükünü çok ağır buldukları ve ağırlığı en fazla hissedilen verginin gelir vergisi olduğu; %49,3'ünün evli olan kişilerin evli olmayanlara göre vergi yükünü daha ağır buldukları; %42,9'unun vergi sisteminin adaletsizliğinin nedeni olarak vergi kaçırınmayı gördüğü; %37,7'sinin vergi bilincinin artırılmasında kamu harcamalarının ve vergi sistemindeki adaletsizliğin düzeltilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Sonuç olarak vergi aflarının dürüst mükellefleri cezalandırdığını, devletin artan gelir ihtiyacının kamu harcamalarının kısılması ve vergi denetim ve cezalarının artırılması yoluyla karşılanması gerektiği söylenebilir. Vergiye uyumun artırılması, vergi bilinci ve ahlakının arttırılarak vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılması konusunda devletin üzerine düşeni yapması ve vatandaşların da araştırma, eğitim ve etik kurallarına uyma konusunda aynı hassasiyeti göstermesi gerekmektedir.

3.2. Araştırmanın Örnek Kitle Analizi

Anket çalışmasının alanını Erzurum, Erzincan ve Bayburt il sınırları içerisinde faaliyet gösteren tüm vergi mükellefleri oluşturmaktadır. Örneklem için seçilecek katılımcı

sayısı ise, bu illerin sınırları içerisinde faaliyet gösteren gelir vergisi, gayrimenkul sermaye iradı, kurumlar vergisi ve basit usule tabi vergi mükelleflerinin sayıları dikkate alınarak tespit edilmiştir. Buna göre TRA1 İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) kapsamında 2014 yılında Erzurum alt bölgesinde bulunan güncel ve faal mükellef sayıları Tablo 3.1’de verilmiştir.

Tablo 3.1. Mükellef Türlerinin İllere Göre Dağılımı

Mükellef Türleri	TRA1 İlleri			Toplam
	Erzurum	Erzincan	Bayburt	
Gelir Vergisi	9,797	3,987	1,015	14,799
G.M.S.İ	6,969	3,962	1,220	12,151
Basit Usul Gelir Vergisi	8,025	2,455	1,108	11,588
Kurumlar Vergisi	2,848	886	290	4,024
Toplam	27,639	11,290	3,633	42,562
İllerin % payı	64,9	26,5	8,6	100,0

Not: Gelir Stopaj ve Katma Değer Vergisi mükellefleri tabloya dahil edilmemiştir.

Erzurum alt bölgesinde 2014 mali yılında toplam 42.562 mükellef bulunmaktadır. Toplam mükelleflerin illere göre dağılımı incelendiğinde illerin payı sırasıyla Erzurum %64.9, Erzincan %26.5 ve Bayburt %8.6’dır. Bu doğrultuda örneklem büyüklüğü toplam mükellef sayısı içinde illerin ağırlığı dikkate alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Erzurum ilinde örneklemin %64.9’unu kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 584 mükellef olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 606 kişiye çıkarılmıştır. Erzincan ilinde örneklemin %26,5’ini kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 239 kişi olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 253 kişiye çıkarılmıştır. Benzer şekilde Bayburt ilinde örneklemin %8,6’sını kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 77 kişi olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 84 kişiye çıkarılmıştır. Örneklem ve katılımcı sayıları Tablo 3.2’de verilmiştir. Sonuç olarak Erzurum, Erzincan ve Bayburt sınırları içerisinde tesadüfi olarak seçilen 943 mükellefin çalışma evrenini temsilen örnek kitle olarak seçildiği ve bu katılımcıların görüşleri alınarak elde edilen sonuçların tüm kitleyi temsil edilebileceği varsayılmıştır.

Tablo 3.2. İllere Göre Örneklem Planı

	TRA1 illeri			Toplam
	Erzurum	Erzincan	Bayburt	
Örneklem	606	253	84	943

3.3. Veri Analizi ve Kullanılan İstatistiksel Teknikler

Bir araştırmanın sonuçlarının doğru yorumlanabilmesi için öncelikle amaca ve veriye uygun istatistiksel tekniğin seçilmesi gerekir. Sosyal bilimlerde yapılan çalışmalarda ortaya konulan teorik varsayımların uygulamadaki geçerliliklerinin anlaşılabilmesi için yapılacak alan araştırmaları ile desteklenmeleri gerekmektedir. Yapılan alan araştırmaları sonucunda bilimsel ve objektif sonuçların elde edilebilmesi için ise istatistiksel test ve tahmin yöntemlerine ihtiyaç vardır. Bu bakımdan, öncelikle yapılan bir araştırmanın istatistiksel değerlendirmesi yapılırken elde edilen veriler için hangi istatistiksel tekniklerle analiz yapılabileceği açıklanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında, sıklık (frekans) ve yüzde oranları tablo analiz teknikleri kullanılmıştır. Anket formunda yer alan değişkenlerin sıklık (frekans) ve yüzdelerinin hesaplanması sorulara verilen yanıtların dağılımını incelemek açısından önem arz etmektedir. Analizin ikinci aşamasında, gruplar ve sorular arasındaki ilişkinin varlığı çapraz tablo analizi yardımıyla, değişkenler arasında ilişki bulunup bulunmadığının tespiti ki-kare testi yardımıyla, ilişkinin şiddeti korelasyon testleriyle ve son olarak iki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi kullanılarak test edilmiştir.

3.3.1. Ki-Kare Testi

Anket sorularının test edilebilmesi için çapraz tablolar oluşturularak ki-kare (χ^2) testi ve korelasyon analizleri en sık kullanılan araştırma yöntemlerindedir. Ki-kare uygunluk testi ile belirli bir değişkenin farklı kategorilerine ait gözlenen frekanslarının, beklenen frekanslarına uygunluğu araştırılır. Burada beklenen frekanslar birbirine eşit olabileceği gibi farklı da olabilir. Ki-kare testi bir çapraz tabloda yer alan değişkenler arasındaki gözlenen ilişkinin istatistiksel açıdan anlamlı olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır. Bu bağlamda kurulan hipotezlerin anlamlı olup olmadığı Pearson χ^2 değeri ile ve bu ilişkinin yönü ve büyüklüğü Spearman korelasyon katsayısı ile değerlendirilir. Pearson χ^2 değerine göre, hesaplanan Pearson değeri (p) %0,05'den büyük ($p>0,05$) ise H0 hipotezi kabul ve dolayısıyla H1 hipotezi reddedilir.

Sperman Korelasyon analizi iki değişken arasındaki ilişkinin veya bağımlılığın şiddetini belirlemeye yönelik bir analiz tekniğidir. Kolerasyon analizinde ölçülmeye çalışılan ilişki, değişkenler arasındaki ilişkinin doğrusal olan kısmı ile ilgilidir. Eğer değişkenler arasındaki ilişki doğrusal değilse bunun kolerasyon analiz ile tespiti mümkün olmamaktadır. Sperman-rank korelasyon testinde r korelasyon katsayısının işareti ilişkinin yönünü, ilişkinin şiddetini ise katsayının büyüklüğü belirlemektedir. Elde edilen korelasyon katsayısı $-1 < r < +1$ arasında olup; $r=0$, değişkenler arasında ilişkinin olmadığını; $r < 0$, değişkenler arasında ters yönlü ilişkinin olduğunu; $r > 0$ ise değişkenler arasında doğrusal yönde ilişkinin olduğunu ifade etmektedir (Alkan, 2009: 111). Katsayısının $+1$ olması iki değişken arasında mükemmel bir doğrusal ilişkinin olduğunu gösterirken; katsayısının -1 olması değişkenler arasında mükemmel bir ilişkinin olduğu fakat ilişkinin yönünün ters olduğu anlamına gelir. Çalışmada testler yorumlanırken “Katılıyorum” ve “Kesinlikle Katılıyorum” yanıtları ile “Katılmıyorum” ve “Kesinlikle Katılmıyorum” yanıtları birleştirilmiştir.

3.3.2. Varyans Analizi (ANOVA)

Varyans analizi ikiden daha fazla gruba ait ortalamalar arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı ile ilgili hipotezleri test etmek için kullanılmaktadır. İki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı için t testi; ikiden fazla grubun ortalamaları karşılaştırılacak ise F Testi diğer bir ismiyle varyans analizi (Analysis Of Variance-ANOVA) uygulanır (istatistikanalizci.com, 2015). ANOVA, bağımsız üç veya daha fazla örneklem ortalaması arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olup olmadığını sınamak amacıyla geliştirilmiştir. Bağımsız değişkenlerin kendi aralarında nasıl etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini analiz etmek için de kullanılır (Bayram, 2004: 80-99).

ANOVA’da hipotezler şöyledir:

H_0 : Ortalamalardan en az ikisi arasında fark yoktur.

H_1 : Ortalamalardan en az ikisi arasında fark vardır.

Analiz sonucunda elde edilen (p) olasılık değeri $\%0,05$ ’den büyük ($p > 0,05$) ise H_0 hipotezi kabul ve dolayısıyla H_1 hipotezi reddedilir. Dolayısıyla H_0 hipotezinin kabul edilmesi gruplar arasında farklılığın olmadığı anlamına gelir.

3.4. Ampirik Bulgular

3.4.1. Demografik Özellikler ve Vergiyi Tanımlama-Algılama Biçimleri

3.4.1.1. Demografik Özellikler

Katılımcıların kişisel bilgileri açısından elde edilen veriler, araştırmada vergiye karşı gösterilen davranışların kişisel özelliklerle olan ilişkisinin analiz edilebilmesine katkı sağlayacaktır. Bu çalışma kapsamında toplam 943 mükellefe anket yapılmış ve demografik özellikleri gösteren bazı bilgiler Tablo 3.3’de verilmiştir.

Katılımcıların demografik özellikleri incelendiğinde %32,6’sının 35-44 yaş aralığında; %94,8’inin erkek; %77,1’inin evli; %48,5’inin lise mezunu; %34,4’ünün 1000-2000 TL arasında gelire sahip olduğu; çalışan sayısı 1-9 aralığında olan katılımcıların %96; faaliyet süresi 1-5 aralığında olan katılımcıların ise %42 ile ilk sırada olduğu görülmektedir. Katılımcıların meslek dağılımlarına bakıldığında ise toptan ve perakende ticaretin %47,1’le ilk sırada yer aldığı görülmektedir.

Tablo 3.3. Demografik Özellikler

Değişken	Sayı	%	Değişken	Sayı	%
Gelir Düzeyi			Çalışan Sayısı		
Cevap yok	219	23,2	Cevap yok	0	0
1000 TL'den az	131	13,9	1-9 Çalışan Sayısı	905	96
1001-2000 TL arası	324	34,4	10-19 Çalışan Sayısı	33	3,5
2001-3000 TL arası	148	15,7	20-29 Çalışan Sayısı	1	0,1
3001-4000 TL arası	49	5,2	30-39 Çalışan Sayısı	2	0,2
4001 üzeri	72	7,6	40-80 Çalışan Sayısı	2	0,2
Yaş			Faaliyet Süresi		
25'ten küçük	23	2,4	1 Yıldan Az	8	0,8
25-34 arası	306	32,4	1-5 arası	396	42
35-44 arası	307	32,6	5-10 arası	216	22,9
45-54 arası	171	18,1	10-15 arası	114	12,1
55 veya üzeri	91	9,7	15 Yıldan Fazla	209	22,2
Cinsiyet			Medeni durum		
Kadın	49	5,2	Evli	727	77,1
Erkek	894	94,8	Bekâr	216	22,9
Görüşmenin Yapıldığı Şehir			Eğitim Durumu		
Erzurum	606	64,3	İlköğretim Mezunu	254	26,9
Erzincan	253	26,8	Lise Mezunu	457	48,5
Bayburt	84	8,9	Üniversite Mezunu	232	24,6
Mükellefin Mesleği					
Hizmet	226	23,9	Bilgi ve İletişim	10	1,1
Toptan ve Perakende Ticaret	444	47,1	Sağlık, Eğitim, finans ve Sigortacılık	15	1,6
İmalat Sanayi, Tamir-Bakım-Onarım ve Teknik Faaliyetler	65	6,9	Diğer faaliyetler	8	0,8
Cevap yok	175	18,6			

3.4.1.2. Yükümlülerin Vergiyi Tanımlaması ve Algılama Biçimleri

3.4.1.2.1. Hissedilen Ağırlığa Göre Vergiler

İlk olarak vergi mükelleflerinin vergiyi algılama biçimlerinin tespit edilebilmesi için “Aşağıdaki vergilerden hangisinin ağırlığını öderken daha çok hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3.4’de verilmiştir. Katılımcıların vergileri önem sırasına göre (1, 2, 3 gibi) sıraladığı bu sorudan elde edilen cevaplara göre %52,3’ünün gelir vergisini, %24,5’inin ile motorlu taşıtlar vergisini ve % 26,9’unun katma değer vergisinin ağırlığını diğer vergilere göre daha çok hissettiklerini belirtmişlerdir.

Tablo 3.4. Hissedilen Ağırlığa Göre Vergi Hakkındaki Görüşler

Aşağıdaki vergilerden hangisinin ağırlığını öderken daha çok hissediyorsunuz												
Önem Derecesi	Gelir vergisi		Kurumlar vergisi		Emlak vergisi		Motorlu taşıtlar vergisi		KDV (tüketici olarak)		Belediye resim ve harçları	
	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%
1	493	52,3	37	3,9	45	4,8	191	20,3	96	10,2	81	8,6
2	198	21,0	107	11,3	123	13,0	231	24,5	198	21,0	86	9,1
3	110	11,7	133	14,1	110	11,7	159	16,9	254	26,9	177	18,8
Cevap yok	142	15,1	666	70,6	665	70,5	362	38,4	395	41,9	599	63,5
Genel Toplam	943	100,0	943	100,0	943	100,0	943	100,0	943	100,0	943	100,0

3.4.1.2.2. Verginin Tanımlanması

Mükelleflerin vergiyi nasıl algıladıkları vergiye uyum sürecinde en önemli hususlardan bir tanesidir. Bu nedenle mükelleflerin vergiyi algılama biçimlerinin tespiti için “Sizce vergi ne anlama geliyor?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3.5’de verilmiştir. Katılımcıların önem sırasına göre cevaplandığı bu soruda ilk sırayı %43,8 ile vergiyi zorunlu bir ödeme olarak görenler alırken; %31,5 ile vergi bir ödevdir/yükümlülüktür fikrinde olanlar takip etmiş ve %25,9 ile son sırayı tekrar verginin zorunlu bir ödeme olduğu fikrinde olan katılımcılar almıştır. Dolayısıyla Erzurum alt bölgesinde mükelleflerin büyük bir kısmı vergiyi zorunlu bir ödeme olarak görmektedirler.

Tablo 3.5. Verginin Ne Anlama Geldiği Hakkındaki Görüşler

Sizce vergi ne anlama geliyor?										
Önem Derecesi	Zorunlu bir ödemedir.		Kamu hizmetlerinin karşılığıdır.		Bir ödevdir/yükümlülüktür.		Bir yüküdür.		Teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir olgudur.	
	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%	Sıklık	%
1	413	43,8	266	28,2	147	15,6	80	8,5	37	3,9
2	176	18,7	287	30,4	297	31,5	145	15,4	38	4
3	244	25,9	136	14,4	232	24,6	210	22,3	121	12,8
Cevap yok	110	11,7	254	26,9	267	28,3	508	53,9	747	79,2
Genel Toplam	943	100	943	100	943	100	943	100	943	100

3.4.1.2.3. Vergilerin Tam Olarak Ödenmesi

Kamu harcamalarının en önemli finansman kaynağı olan vergilerin en az kayıp ve kaçakla toplanması önemlidir. Bu nedenle mükelleflerin vergilerin tam olarak ödenip ödenmediği ile ilgili algıları önemli bir konudur. Bu amaçla katılımcılara “Sizce ülkemizde vergiler tam olarak ödenmemekte midir?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3.6’da verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların %10,8’i evet yanıtını verirken %89,2’i hayır şeklinde cevap vermişlerdir. Dolayısıyla mükelleflerde verginin tam olarak ödenmeme algısının vergiye uyumu azaltabileceği olası nedeni ile bu algının nedenlerinin belirlenmesi önemlidir. Bu bağlamda katılımcılara iki ayrı soru daha sorularak bu durumun nedeni ve sonucu belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3.6. Verginin Ödenmesi Konusunda Görüşler

Sizce ülkemizde vergiler tam olarak ödenmemekte midir?		
	Sıklık	%
Evet	102	10,8
Hayır	841	89,2
Toplam	943	100,0

Katılımcılara ilk olarak “Sizce ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3.7’de verilmiştir. Buna göre katılımcılardan %48,7’si vergi oranlarının yüksek olmasından dolayı vergisini tam olarak ödemediğini belirtirken, %24,8’i vergi bilincinin ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olmasını gerekçe göstermişlerdir. Sonuç olarak verginin tam olarak ödenmemesinde en önemli unsur vergi oranlarının yüksek olmasıdır. Bu açıdan bakıldığında vergi politikaları ve oranları belirlenirken mükelleflerin tutum ve davranışlarının göz önünde bulundurulmasının vergiye uyumu arttırabileceği söylenebilir.

Tablo 3.7. Ülkemizde Vergilerin Tam Olarak Ödenmemesinin En Önemli Nedeni

Sizce ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir?		
	Sıklık	Yüzde
Vergi oranlarının yüksek olması	459	48,7
Biçimsel/şekli yükümlülüklerin fazla olması	31	3,3
Devletin vergi gerekliliğini kamuoyuna anlatamaması	31	3,3
Gerekli vergi reformlarının yapılamaması	86	9,1
Vergi bilincinin ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olması	234	24,8
Cevap yok	102	10,8
Genel Toplam	943	100

Verginin tam olarak ödenmediği inancının mükellef üzerinde nasıl bir etki yaratcağının belirlenmesi amacıyla “Eğer ülkemizde herkesin vergisini tam olarak ödemediği inancındaysanız, bu durum sizce daha çok hangi sonucu doğurmaktadır?” sorusu yöneltilmiş ve sonuçlar Tablo 3.8’de verilmiştir. Verginin tam olarak ödenmediği algısı mükelleflerin %49.4’ünü vergi kaçırmaya yönelttiği ve %30.6’sının ödeme şevkini kırdığı belirlenmiştir. Dolayısıyla vergisini tam olarak ödemeyen mükelleflerin olduğu algısının mükellefleri ya vergi kaçırmaya yönelttiği ya da ödeme şevkini kırarak vergi uyumunu azalttığı söylenebilir.

Tablo 3.8. Eğer Ülkemizde Herkesin Vergisini Tam Olarak Ödemediği İnancındaysanız, Bu Durum Sizce Daha Çok Hangi Sonucu Doğurmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Eğer ülkemizde herkesin vergisini tam olarak ödemediği inancındaysanız, bu durum sizce daha çok hangi sonucu doğurmaktadır?		
	Sıklık	Yüzde
Vergi ödeme şevkini kırıyor	289	30,6
Daha çok vergi ödemeye sevk ediyor	45	4,8
Herkesi vergi kaçırmaya itiyor	466	49,4
Olumlu veya olumsuz bir etkisi olmaz	41	4,3
Cevap yok	102	10,8
Genel Toplam	943	100,0

3.4.2. Frekans (Sıklık) Analizi

3.4.2.1. Verginin Toplumun Gelişimine Etkisi

Daha öncede ifade edildiği gibi kamu harcamaları arttıkça bu harcamaların nasıl finanse edileceği de önem kazanır. Günümüzde kamu harcamalarının yaklaşık %88.4'ü vergi gelirleriyle finanse edilmektedir. Bu nedenle toplanan vergilerin ekonomik gelişme sürecinde nasıl kullanıldığı algısı vergiye uyumu arttıran bir durumdur. Bu bağlamda mükelleflerin toplanan vergilerin nasıl kullanıldığı ile ilgili düşüncelerini tespit etmek amacıyla “*Ödenen Vergilerin Toplumun Gelişmesi İçin Önemli Bir Katkı Sağladığı Düşüncesine*” katılıp katılmadıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 3.9’da verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, mükelleflerin %84.5’i verginin toplumun gelişmesi için önemli bir katkı sağladığı görüşüne katılıyorken %8.7’si katılmadıklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla katılımcıların vergilerin toplumun gelişimi için önemli bir katkı sağladığı görüşünde olması vergi ödeme ve vergiye uyum konusunda bakış açılarının ılımlı olduğunu gösterir. Bu durumun bir yansıması olarak da mükelleflerin verginin topluma faydalı olduğu düşüncesiyle hareket ettiği, böylelikle vergi gelirlerinin ve vergiye olan uyumun arttığı söylenebilir.

Tablo 3.9. Ödenen Vergilerin Toplumun Gelişmesi İçin Önemli Bir Katkı Sağladığı Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	90	9,5
Katılıyorum	700	75,0
Kararsızım	64	6,8
Katılmıyorum	72	7,6
Kesinlikle Katılmıyorum	10	1,1
Toplam	943	100

3.4.2.2. Vergi Sistemindeki Adalete Bakış

Mükellef, kamusal hizmetlerin finansmanına katılması gereken, fakat vergi sisteminin adaletsiz olduğunu düşündüğü için katılmayan kişilerin de ilgili hizmetlerden kendisiyle aynı miktarlarda yararlandığını düşünerek, vergiye karşı oluşacak tüm olumsuz tutumların haklı olduğu kanısına varacaktır. Böylece bazı yükümlüler adil olmadığına inandıkları vergi idaresinin belirlediği miktarların dışında, daha adil olduğunu düşündükleri bir başka adalet anlayışına uygun eşitliği sağlamak için, çeşitli davranış tarzlarını sergileyerek vergiden kurtulmaya ya da adaletsiz olarak alındığını düşündüğü verginin yükünü hafifletmeye çalışacaktır (Önder, 1992: 50-52). Dolayısıyla mükelleflerin vergi sisteminin adil olup olmadığı ile ilgili düşünceleri mevcut vergi sisteminin gelişimine katkı sağlayacaktır. Bu nedenle mükelleflerin “*Ülkemizde Vergi Sistemi Adaletlidir*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 3.10’da verilmiştir. Sonuçlara göre mükelleflerin %76.6’sı vergi sisteminin adaletli olduğu düşüncesine katılmıyorken %14.8’i olumlu görüş belirtmişlerdir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi sisteminin adaletli olamadığı şeklindeki düşüncelerinin vergiye uyumu azaltan bir durum olduğu söylenebilir.

Tablo 3.10. Ülkemizde Vergi Sistemi Adaletlidir Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	11	1,2
Katılıyorum	128	13,6
Kararsızım	81	8,6
Katılmıyorum	619	65,6
Kesinlikle Katılmıyorum	104	11,0
Toplam	943	100

3.4.2.3. Vergi Affi Hakkındaki Düşünceler

Ekonomik ve mali bunalım dönemlerinde, normal dönemler temel alınarak hazırlanmış yasalarla değil, içinde bulunulan duruma daha uygun yasalarla bunalım dönemi iyileştirilebilir. Böyle dönemlerde vergi affının uygulanması kaçınılmaz olarak yol açılmış

adaletsizlikleri ve hataları tam manasıyla olmasa da kısmen telafi ederek toplumsal barışa katkı sağlayabilir (Çetin, 2007: 174). Ancak vergi alanında sıklıkla başvuru alan vergi afları mükelleflerin vergi affi beklentisini arttırarak vergiye uyumu azaltacaktır. Dolayısıyla vergisini zamanında ödeyen mükellefle ödemeyen mükellef arasında adaletsizliğe yol açabilecektir. Bu nedenle vergi aflarına başvurmamak veya başvurulacaksa da affin uygulanmasından sonra yeni bir affin olabileceği beklentisinin ortadan kaldırılması gerekmektedir. İşte vergi aflarının böyle bir etki oluşturup oluşturmayacağını belirlemek amacıyla katılımcılara “*Yakın Zamanda Vergi Affi Yapılacağını Bilen Mükellefin Vergisel Yükümlülüklerini Daha Az Yerine Getireceği*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 3.11’de verilmiştir. Yakın zamanda vergi affi yapılacağını bilen mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini daha az yerine getirdiği düşüncesine mükelleflerin %78.3’ünün katıldığı ve %14.9’unun katılmadığı belirlenmiştir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi aflarını olumsuz bir politika olarak gördüğü ve bu nedenle vergi afları yapılırken mükelleflerin tepkilerinin de dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Aksi takdirde vergi aflarının olumsuz sonuçlarının daha fazla olabileceği unutulmamalıdır.

Tablo 3.11. Yakın Zamanda Vergi Affi Yapılacağını Bilen Mükellefin Vergisel Yükümlülüklerini Daha Az Yerine Getireceği Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	94	10,0
Katılıyorum	644	68,3
Kararsızım	64	6,8
Katılmıyorum	124	13,1
Kesinlikle Katılmıyorum	17	1,8
Toplam	943	100

3.4.2.4. Vergi Oranlarına Göre Siyasi Tercih Değişimi

Kamu harcamalarının en önemli finansman kaynağı vergiler olmakla birlikte özellikle seçim ve istikrarsızlık dönemlerinden önce çok fazla başvuru alan ya da tercih edilen bir finansman yöntemi değildir. Artan vergi oranlarının mükelleflerin siyasi tercihleri üzerinde nasıl bir etki oluşturacağı finansman tercihi konusunda önemli bir belirleyici olacaktır. Bu nedenle katılımcıların “*Sadece Vergi Oranlarını Arttırması Nedeniyle Desteklemiş Olsam Dahi Bir Sonraki Seçimde Desteğimi Çekerim*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 3.12’de verilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre mükelleflerin %38.1’i vergi oranlarındaki artış nedeniyle bir sonraki seçim döneminde siyasi iradeye desteğini çekmeyeceğini belirtirken, %33.2’si desteğini çekeceğini belirtmişlerdir. Ancak diğer sonuçlardan farklı olarak burada katılımcıların vergi oranları siyasi destek

konusundaki düşünceleri arasında belirgin bir farklılık olmamakla beraber çoğunluğu olumsuz bir etki oluşturmayacağı fikrindedir.

Tablo 3.12. Sadece Vergi Oranlarını Arttırması Nedeniyle Desteklemiş Olsam Dahı Bir Sonraki Seçimde Desteğimi Çekerim Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	27	2,9
Katılıyorum	286	30,3
Kararsızım	271	28,7
Katılmıyorum	323	34,3
Kesinlikle Katılmıyorum	36	3,8
Toplam	943	100

3.4.2.5. Vergi Cezalarının Etkinliği

Vergi cezalarında asıl amaç, mükellefleri olması gereken duruma yönelterek verginin tam olarak ödenmesini sağlamaktır. Diğer bir ifadeyle, vergi cezalarının varlığı verginin verimliliğini arttırır. Bu nedenle katılımcıların “*Ceza Ödemeyeceğimi Bilsem Daha Az Vergi Öderim*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 3.13’de verilmiştir. Mükelleflerin %84.5’i ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim fikrine katılırken, %8.7’si bu görüşe katılmadıklarını belirtmişlerdir. Vergi cezalarında ulaşılmak istenen amaç, toplumun kamu düzenini ihlal eden bu tür davranışları onamadığını hissettirmek ve mükellefe bu davranışları bir daha tekrarlamaması gerektiği düşüncesini yerleştirmektir. Fakat sonuçlara baktığımızda mükelleflerin çoğunluğu vergi ödeme sorumluluğunu cezalarla bağdaştırmakta ve ceza olmadığı sürece vergi ödemeyeceklerini ifade etmektedir. Bu nedenle vergi siteminde cezai yaptırımların vergi uyumunu arttırdığı ifade edilebilir.

Tablo 3.13. Ceza Ödemeyeceğimi Bilsem Daha Az Vergi Öderim Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	55	9,5
Katılıyorum	438	75,0
Kararsızım	49	6,8
Katılmıyorum	359	7,6
Kesinlikle Katılmıyorum	42	1,1
Toplam	943	100

3.4.2.6. Vergi Denetimlerinin Etkinliği

Vergi kayıp ve kaçakların minimum düzeye düşürülmesi açısından etkin bir vergi denetiminin var olduğu algısını yerleştirmek önemlidir. Bu nedenle katılımcıların denetimle ilgili görüşleri belirlenmek istenmiş ve “*Ülkemizde Vergi Denetimleri Yeterlidir*”

düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 3.14’de verilmiştir. Katılımcıların %60.5’i vergi denetimlerinin kesinlikle yeterli olmadığı görüşünde iken %33.8’i yeterli bulmaktadır. Dolayısıyla katılımcıların vergi denetimlerini yetersiz buldukları söylenebilir. Vergi denetimlerinin etkinliği ve verimliliği, mükelleflerin gösterdiği tepkilerin minimum düzeye indirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle vergi mevzuatında denetimlerin vergi uyumuna katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi vergi gelirlerinin artmasında etkinliği arttıracakı düşünülebilir.

Tablo 3.14. Ülkemizde Vergi Denetimleri Yeterlidir Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle Katılıyorum	41	4,3
Katılıyorum	278	29,5
Kararsızım	54	5,7
Katılmıyorum	523	55,5
Kesinlikle Katılmıyorum	47	5,0
Toplam	943	100

3.4.2.7. Vergi Ödemeye Bakış Açısı (Vergiye Gönüllü Uyum)

Mükelleflerin vergiye gönüllü uyumu vergi kanunlarına uyumu arttıran bir durumdur. Bu nedenle katılımcıların “*Vergiye Kendi Rızamla ve Gönüllü Olarak Öderim*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 3.15’de verilmiştir. Buna göre, mükelleflerin %86.7’si vergiyi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim fikrine katılırken, %10’u ise kesinlikle katılmamaktadır. Mükelleflerin herhangi bir zorlama olmadan kendi iradeleri doğrultusunda vergilerini ödedikleri düşüncesinin ağırlıkta olduğu görülmektedir. Mükelleflerin vergi ödeme konusunda duyarlı olmaları toplumun vergiye uyumu ve vergi ahlakına bakışı açısından önemli bir göstergedir.

Tablo 3.15. Vergiyi Kendi Rızamla ve Gönüllü Olarak Öderim Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	148	15,7
Katılıyorum	670	71,0
Kararsızım	30	3,2
Katılmıyorum	88	9,3
Kesinlikle Katılmıyorum	7	0,7
Toplam	943	100

3.4.2.8. Vergi Kaçakçılığı ve Vergi Kaçırma Hakkındaki Görüşler

Vergi kaçakçılığı, suç olması yanında vergilemede eşitlik ilkesine aykırı olduğu ve verginin verimliliğini azalttığı için üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Katılımcıların vergi kaçırmaya yönelik bakış açısını tespit etmek amacıyla “*Türkiye’de*

Vergi Kaçırarak Diğer Ülkelere Kıyasla Daha Kolaydır. Çünkü Cezalar Uzlaşma ve Benzeri Yöntemlerle İndirilebilir veya Kaldırılabilir” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve sonuçlar Tablo 3.16’de verilmiştir. Mükelleflerin %82’si Türkiye’de vergi kaçırarak diğer ülkelere kıyasla daha kolaydır, çünkü cezalar uzlaşma ve benzeri yöntemlerle indirilebilir veya kaldırılabilir fikrine katılırken, %9.4’ü katılmamaktadır. Dolayısıyla mükelleflerin vergi sistemi hakkındaki fikirlerinin olumsuz olduğu, vergi kaçırmanın daha kolay ve cezaların caydırıcı nitelikte olmadığını düşündükleri söylenebilir. Bu bakış açısı dürüst mükelleflerin vergi ödeme isteğini azaltırken aynı zamanda verginin veriminin azalmasına da sebep olacağı söylenebilir.

Tablo 3.16. Türkiye’de Vergi Kaçırarak Diğer Ülkelere Kıyasla Daha Kolaydır, Çünkü Cezalar Uzlaşma ve Benzeri Yöntemlerle İndirilebilir veya Kaldırılabilir Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	100	10,6
Katılıyorum	673	71,4
Kararsızım	81	8,6
Katılmıyorum	85	9,0
Kesinlikle Katılmıyorum	4	0,4
Toplam	943	100

Vergi kaçakçılığı hem vergi adaletini bozduğu hem de verimliliği azalttığı için üzerinde çokça tartışılan konulardan biridir. Bu nedenle vergi mevzuatında sık sık düzenlemeler yapılırsa da bu olguyu tamamen ortadan kaldırmak oldukça zordur. Kaçakçılığın boyutu o toplumda mükelleflerin vergi kaçakçılığına bakış açılarıyla da ilişkilidir. Bu nedenle mükelleflerin vergi kaçakçılığına bakış açıları tespit edilmek istenmiş; bu amaçla “*Fırsatını Bulsam Vergi Kaçırırım*” düşüncesine katılıp katılmadıkları sorulmuş ve cevaplar Tablo 3.17’de verilmiştir. Buna göre mükelleflerin %87.7’si fırsatını bulsam vergi kaçırırım düşüncesine katılmadıklarını belirtirken %8.8’i ters yönde görüş belirtmişlerdir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi kaçırmanın yanlış bir tutum ve davranış olduğunu ve vergi kaçırma konusuna bakış açılarının olumsuz olduğu ifade edilebilir.

Tablo 3.17. Fırsatını Bulsam Vergi Kaçırırım Düşüncesine Bakış

	Frekans	Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	13	1,4
Katılıyorum	70	7,4
Kararsızım	33	3,5
Katılmıyorum	607	64,4
Kesinlikle Katılmıyorum	220	23,3
Toplam	943	100

3.4.3. Çapraz Tablolar Analizi

3.4.3.1. Eğitim Düzeylerine Göre Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergiye gönüllü uyum ile eğitim düzeyi arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Bu nedenle mükelleflerin eğitim düzeyleri ile ödedikleri verginin farkındalığı arasındaki ilişki belirlenmek istenmiş ve sonuçlar Tablo 3.18’de verilmiştir. Söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığını gösteren Pearson χ^2 test istatistiğine göre $p < 0,05$ olduğundan değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. İlişkinin yönünü ve büyüklüğünü gösteren Sperman korelasyon katsayısına göre ise, ilişkinin yönü pozitif fakat zayıf bulunmuştur. Ayrıca ödenen verginin farkındalığı eğitim düzeylerine göre incelendiğinde ilköğretim, lise ve üniversite mezunu olanların sırasıyla %93.7, %89.5 ve %89.3’ünün bir mükellef olarak ödenen vergilerin farkında olduklarını belirtmişlerdir. Öğrenim düzeyi düşük mükelleflerin ödedikleri vergilerin farkında olduğunu ve bu konuda yeterli bilgi ve donanıma sahip olduğunu düşünmesi dikkat çekmektedir. Çünkü gerek vergi mevzuatının karışıklığı gerekse mükelleflerin vergi bilinci ele alındığında nispeten öğrenim düzeyi arttıkça ödedikleri vergilerin farkında olan mükelleflerin öğrenim düzeyi düşük mükelleflere göre ağırlıkta olması beklenirken eğitim düzeyleri açısından bir farklılığın olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Tablo 3.18. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Düşüncesi Hakkındaki Görüşler

Bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım								
Pearson χ^2 Değeri: 21,027 P Değeri: 0,007			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): 0,012								
Eğitim	İlköğretim Mezunu	Sayı	1	12	3	207	31	254
		%	0,4%	4,7%	1,2%	81,5%	12,2%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	6	35	7	331	78	457
		%	1,3%	7,7%	1,5%	72,4%	17,1%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	1	12	12	166	41	232
		%	0,4%	5,2%	5,2%	71,6%	17,7%	100,0%

Toplam	Sayı	8	59	22	704	150	943
	%	0,8%	6,3%	2,3%	74,7%	15,9%	100,0%

3.4.3.2. Eğitimin Vergi Ödeme İsteğini Artırıp Artırmadığı Hakkındaki Görüşler

Eğitim düzeyleri açısından, eğitimin vergi ödeme isteğini artırıp artırmadığına katılımcıların verdikleri cevaplar Tablo 3.19’da görülmektedir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre, ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü ve büyüklüğünü gösteren Spearman korelasyon katsayısına göre ise, mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça eğitimin vergi ödeme isteğini artırdığına olan inancının da azaldığı dolayısıyla negatif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Eğitimin vergi ödeme isteğini artırdığı görüşüne katılanların oranı ilköğretim mezunlarında %63.7 iken üniversite mezunlarında %57.3’dir. Mükelleflerin eğitim düzeyi değiştikçe vergi ödeme isteğinin de değiştiği eğitim düzeyi arttıkça oransal olarak bu fikirde olan mükelleflerin azaldığı görülmektedir. Bu veriler ışığında eğitim düzeyi ile vergi uyumu arasında ters yönlü bir ilişkinin olduğu söylenebilir.

Tablo 3.19. Eğitim Düzeylerine Göre Eğitimin Vergi Ödeme İsteğine Etkisi Hakkındaki Görüşler

Eğitim, vergi ödeme isteğini artırır								
Pearson χ^2 Değeri: 15,985 P Değeri: 0,043			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): -0,054								
Eğitim	İlköğretim Mezunu	Sayı	3	67	22	154	8	254
		%	1,2%	26,4%	8,7%	60,6%	3,1%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	10	124	26	274	23	457
		%	2,2%	27,1%	5,7%	60,0%	5,0%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	13	72	14	123	10	232
		Yüzde	5,6%	31,0%	6,0%	53,0%	4,3%	100,0%
Toplam	Sayı	26	263	62	551	41	943	
	%	2,8%	27,9%	6,6%	58,4%	4,3%	100,0%	

3.4.3.3. Eğitim Düzeylerine Göre Kamu Hizmetleri Hakkındaki Görüşler

Mükelleflerin eğitim düzeyi ile kamu hizmetleri hakkındaki görüşleri arasındaki ilişki Tablo 3.20’de görülmektedir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre, ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına göre, negatif yönlü bir ilişki olduğu yani mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça ödenen verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına yönelik harcandığına olan inancının azaldığı görülmektedir. Ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum diyen ilköğretim mezunu olanların oranı %48.5 iken üniversite mezunlarında oran %35.4’dür. Dolayısıyla öğrenim düzeyi ile paralel bir seyir izleyen vergi bilincine sahip mükelleflerin, ödenen vergilerin bilinçli bir şekilde kullanıldığına olan inancının az olmasının sebebi mali tutumlarının eğitim düzeyine göre farklılaşmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Tablo 3.20. Eğitim Düzeyine Göre Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç Duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum								
Pearson χ^2 Değeri: 16, 861 P Değeri: 0,032			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): - 0,084								
Eğitim	İlköğretim Mezunu	Sayı	15	85	31	117	6	254
		%	5,9%	33,5%	12,2%	46,1%	2,4%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	32	146	56	202	21	457
		%	7,0%	31,9%	12,3%	44,2%	4,6%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	24	91	35	73	9	232
		Yüzde	10,3%	39,2%	15,1%	31,5%	3,9%	100,0%
Toplam		Sayı	71	322	122	392	36	943
		%	7,5%	34,1%	12,9%	41,6%	3,8%	100,0%

3.4.3.4. Eğitim Düzeylerine Göre Vergi Oranlarında Meydana Gelen Artışların Vergi Kaçırma Teşvik Ettiği Hakkındaki Görüşler

Vergi oranlarında meydana gelen artışların vergi kaçırma teşvik edip etmediği konusunda eğitim düzeylerine göre bir farklılığın olup olmadığı ile ilgili olarak sonuçlar

Tablo 3.21’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına göre değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Katılımcıların vergi oranlarında meydana gelen artışların vergi kaçırma teşvik ettiği düşüncesi ile eğitim düzeyleri arasında aynı yönlü değişimin olduğu, eğitim düzeyi arttıkça vergi oranlarında meydana gelen artışların vergi kaçırma teşvik ettiğini düşünenlerin oranının da arttığı görülmektedir. İlköğretim mezunlarında bu düşünceye katılanların oranı %82.7 iken üniversite mezunlarında oran %81.9 olarak bulunmuştur. Mükelleflerin vergi oranlarındaki artıştan dolayı vergi kaçırma düşünelirse devletin vergi oranlarına yönelik politikalarında mükelleflerin tutumlarını göz önünde bulundurmasının vergi kaçırma olan yönelimi azaltacağı şeklinde değerlendirmek mümkündür.

Tablo 3.21. Eğitim Düzeylerine Göre Vergi Oranlarında Meydana Gelen Artışların Vergi Kaçırma Teşvik Ettiği Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi oranlarında meydana gelen artışlar vergi kaçırma teşvik etmektedir								
Pearson χ^2 Değeri: 16,197 P Değeri: 0,040			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): 0,050								
Eğitim	İlköğretim Mezunu	Sayı	3	24	17	196	14	254
		%	1,2%	9,4%	6,7%	77,2%	5,5%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	4	44	16	348	45	457
		%	0,9%	9,6%	3,5%	76,1%	9,8%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	5	24	13	158	32	232
		Yüzde	2,2%	10,3%	5,6%	68,1%	13,8%	100,0%
Toplam		Sayı	12	92	46	702	91	943
		%	1,3%	9,8%	4,9%	74,4%	9,7%	100,0%

3.4.3.5. Eğitim Düzeylerine Göre Verginin Artan Oranlı Alınıp Alınmaması Konusundaki Görüşler

Ülkemizde gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alındığı görüşüne eğitim düzeylerine göre verilen cevaplar Tablo 3.22’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler

arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına göre mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alındığına olan inancın da paralel olarak azaldığı görülmektedir. İlköğretim mezunlarının %52.4'ü ülkemizde gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alındığı görüşüne katıldıklarını belirtirken üniversite mezunlarında bu oran %32.8'dir. Dolayısıyla eğitim düzeyi arttıkça gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alındığına olan inancın azaldığı söylenebilir.

Tablo 3.22. Eğitim Düzeylerine Göre Verginin Artan Oranlı Alınıp Alınmaması Konusundaki Görüşler

Ülkemizde gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alınmaktadır								
Pearson χ^2 Değeri: 27,197 P Değeri: 0,01			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): -0,119								
Eğitim	İlköğretim Mezunu	Sayı	10	99	12	118	15	254
		%	3,9%	39,0%	4,7%	46,5%	5,9%	100,0%
	Lise Mezunu	Sayı	36	182	32	183	24	457
		%	7,9%	39,8%	7,0%	40,0%	5,3%	100,0%
	Üniversite Mezunu	Sayı	19	116	21	60	16	232
		%	8,2%	50,0%	9,1%	25,9%	6,9%	100,0%
Toplam	Sayı	8,2%	50,0%	9,1%	25,9%	6,9%	100,0%	
	%	65	397	65	361	55	943	

3.4.3.6. Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükünün Fazla Olmasının Kayıt Dışı Etkisi Hakkındaki Görüşler

Laffer eğrisi, vergi oranlarındaki artışların belirli bir noktadan sonra vergi gelirlerinde azalmaya neden olabileceği, çünkü ekonomik birimlerin ya ekonomik faaliyetlerinden vazgeçeceği ya da kaçakçılık vb. yollara başvurabileceğini gösterir. Bu nedenle bir ülkede vergi mevzuatı oluşturulurken vergi oranlarının düzeyi önemlidir. Bu nedenle katılımcıların vergi oranları ile ilgili düşünceleri tespit edilmek istenmiş ve sonuçlar Tablo 3.23'de gösterilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında

istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına göre ise, değişkenler arasında pozitif bir ilişki bulunmuştur. Buna göre geliri 1000 TL'den az olan mükelleflerin %86.3'ü vergi oranlarının yüksek olmasından dolayı kayıt dışılığın büyük olduğu görüşüne katıldıklarını belirtirken, geliri 3001-4000 arasında olan mükelleflerde oran %89.8 ve geliri 4001'den fazla olan mükelleflerde bu oran %86.2'dir. Diğer bir ifadeyle, farklı gelir düzeylerine sahip mükelleflerin büyük çoğunluğu vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılığın büyük boyutta olduğunu düşünmektedirler.

Tablo 3.23. Gelir Düzeyine Göre Vergi Yükünün Fazla Olmasının Kayıt Dışılığa Etkisi Hakkındaki Görüşler

Vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılık büyük boyuttadır.								
Pearson χ^2 Değeri: 34,802 P Değeri: 0,021			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r) :0,113								
Gelir	Cevap Yok	Sayı	2	16	11	174	16	219
		%	0,9%	7,3%	5,0%	79,5%	7,3%	100,0%
	1000 TL'den az	Sayı	1	12	5	93	20	131
		%	0,8%	9,2%	3,8%	71,0%	15,3%	100,0%
	1001-2000 TL arası	Sayı	0	25	11	238	50	324
		%	0,0%	7,7%	3,4%	73,5%	15,4%	100,0%
	2001-3000 TL arası	Sayı	0	8	11	96	33	148
		%	0,0%	5,4%	7,4%	64,9%	22,3%	100,0%
	3001-4000 TL arası	Sayı	0	3	2	31	13	49
		%	0,0%	6,1%	4,1%	63,3%	26,5%	100,0%
	4001 üzeri	Sayı	0	5	5	46	16	72
		%	0,0%	6,9%	6,9%	63,9%	22,2%	100,0%
	Toplam	Sayı	3	69	45	678	148	943
		%	0,3%	7,3%	4,8%	71,9%	15,7%	100,0%

3.4.3.7. Gelir Düzeyine Göre Kişisel Gelirim Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergiye gönüllü uyum konusunda diğer bir yaklaşım mükellefin, devletin kamu hizmetlerinin finansmanını sağlamak amacıyla aldığı vergi gelirlerini kişisel gelirden daha

önemli görmesidir. Bu nedenle katılımcıların gelir düzeyleri ile kişisel gelirin artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemli olup olmadığı görüşü arasındaki ilişki araştırılmış ve sonuçlar Tablo 3.24’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p < 0,05$). Anlamlı bir ilişki olmadığı için ilişkinin yönünü belirlenmesi de muhtemel değildir. Dolayısıyla farklı gelir düzeylerine sahip mükelleflerin, kişisel gelirin devletin vergi gelirlerinden daha önemli olduğu düşüncesine bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.24. Gelir Düzeyine Göre Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir								
Pearson χ^2 Değeri: 28,465 P Değeri: 0,099			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): -0,065								
Gelir	Cevap Yok	Sayı	1	79	16	114	9	219
		%	0,5%	36,1%	7,3%	52,1%	4,1%	100,0%
	1000 TL'den az	Sayı	7	53	15	51	5	131
		%	5,3%	40,5%	11,5%	38,9%	3,8%	100,0%
	1001-2000 TL arası	Sayı	17	132	21	138	16	324
		%	5,2%	40,7%	6,5%	42,6%	4,9%	100,0%
	2001-3000 TL arası	Sayı	7	61	15	61	4	148
		%	4,7%	41,2%	10,1%	41,2%	2,7%	100,0%
	3001-4000 TL arası	Sayı	3	21	4	19	2	49
		%	6,1%	42,9%	8,2%	38,8%	4,1%	100,0%
	4001 üzeri	Sayı	6	20	11	32	3	72
		%	8,3%	27,8%	15,3%	44,4%	4,2%	100,0%
	Toplam	Sayı	41	366	82	415	39	943
		%	4,3%	38,8%	8,7%	44,0%	4,1%	100,0%

3.4.3.8. Gelir Düzeyine Göre Vergi Sistemimizin Adil Olduğunu Düşünüyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi sisteminin adil olup olmadığı ile gelir düzeyi arasında bir ilişkinin olup olmadığı konusunda elde edilen sonuçlar Tablo 3.25’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p < 0,05$). Anlamlı bir ilişki olmadığı için ilişkinin yönünü belirlenmesi de muhtemel değildir. Dolayısıyla vergi sisteminin adil olup olmadığı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.25. Gelir Düzeyine Göre Vergi Sistemimizin Adil Olduğunu Düşünüyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi sistemimizin adil olduğunu düşünüyorum								
Pearson χ^2 Değeri: 24,395 P Değeri: 0,081			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r) : -0,011								
Gelir	Cevap Yok	Sayı	18	147	23	30	1	219
		%	8,2%	67,1%	10,5%	13,7%	0,5%	100,0%
	1000 TL'den az	Sayı	9	74	17	27	4	131
		%	6,9%	56,5%	13,0%	20,6%	3,1%	100,0%
	1001-2000 TL arası	Sayı	40	181	30	61	12	324
		%	12,3%	55,9%	9,3%	18,8%	3,7%	100,0%
	2001-3000 TL arası	Sayı	12	97	17	19	3	148
		%	8,1%	65,5%	11,5%	12,8%	2,0%	100,0%
	3001-4000 TL arası	Sayı	16	69	18	15	3	49
		%	13,2%	57,0%	14,9%	12,4%	2,5%	100,0%
	4001 üzeri	Sayı	18	147	23	30	1	72
		%	8,2%	67,1%	10,5%	13,7%	0,5%	100,0%
	Toplam	Sayı	95	568	105	152	23	943
		%	10,1%	60,2%	11,1%	16,1%	2,4%	100,0%

3.4.3.9. Gelir Düzeyine Göre Herhangi Bir Ortamda Vergi Kaçırıldığına Tanık Olursam Bunu İlgili Makamlara Aktarırım Sorusu Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların gelir düzeylerinin herhangi bir ortamda vergi kaçırıldığına tanık olunursa bunu ilgili makamlara aktarırım düşüncesi üzerindeki etkisinin olup olmadığı araştırılmış ve sonuçlar Tablo 3.26’da verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına göre değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu bulunmuştur. Buna göre geliri 1000 TL’den az olan katılımcıların %59.5’i herhangi bir ortamda vergi kaçırıldığına tanık olunursa bunu ilgili makamlara aktarırım düşüncesine katıldıklarını belirtirken, geliri 4001 TL ve üzeri olanlarda bu oran %54.1’dir. Dolayısıyla gelir düzeyi düşük mükelleflerin vergi kaçırıcıların ilgili makamlara aktarılmasına yönelik genel tutumlarının gelir düzeyi yüksek olan mükelleflere göre daha baskın olduğu söylenebilir.

Tablo 3.26. Gelir Düzeyine Göre Herhangi Bir Ortamda Vergi Kaçırıldığına Tanık Olursam Bunu İlgili Makamlara Aktarırım Sorusu Hakkındaki Görüşler

Herhangi bir ortamda vergi kaçırıldığına tanık olursam bunu ilgili makamlara aktarırım								
Pearson χ^2 Değeri: 33,534 P Değeri: 0,029		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Sperman Kor. Kats (r): - 0,051								
Gelir	Cevap Yok	Sayı	1	53	35	114	16	219
		%	0,5%	24,2%	16,0%	52,1%	7,3%	100,0%
	1000 TL'den az	Sayı	4	37	12	65	13	131
		%	3,1%	28,2%	9,2%	49,6%	9,9%	100,0%
	1001-2000 TL arası	Sayı	7	99	30	150	38	324
		%	2,2%	30,6%	9,3%	46,3%	11,7%	100,0%
	2001-3000 TL arası	Sayı	4	38	21	72	13	148
		%	2,7%	25,7%	14,2%	48,6%	8,8%	100,0%
	3001-4000 TL arası	Sayı	0	23	5	17	4	49
		%	0,0%	46,9%	10,2%	34,7%	8,2%	100,0%
	4001 üzeri	Sayı	5	18	10	34	5	72

		%	6,9%	25,0%	13,9%	47,2%	6,9%	100,0%
Toplam	Sayı		21	268	113	452	89	943
	%		2,2%	28,4%	12,0%	47,9%	9,4%	100,0%

3.4.3.10. Medeni Duruma Göre Devlete Güveniyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Mükelleflerin medeni durumları ile devlete olan güven konusunda bir farklılık olup olmadığı tespit edilmek istenmiş ve sonuçlar Tablo 3.27’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$) İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısı ise değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Oransal değerler üzerinden yorumlandığında evli mükelleflerde devlete güveniyorum düşüncesine katılanların oranı %78 iken bekâr olanlarda oran %67.1’dir. Sonuç olarak evli mükelleflerin devlete olan güven konusunda bekâr mükelleflere göre daha olumlu tutumlar sergilediği sonucuna ulaşılmaktadır.

Tablo 3.27. Medeni Duruma Göre Devlete Güveniyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Devlete güveniyorum								
Pearson χ^2 Değeri: 13,681 P Değeri: 0,008			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): -0,071								
Medeni durum	Evli	Sayı	17	79	64	445	122	727
		%	2,3%	10,9%	8,8%	61,2%	16,8%	100,0%
	Bekâr	Sayı	10	38	23	107	38	216
		%	4,6%	17,6%	10,6%	49,5%	17,6%	100,0%
Toplam		Sayı	27	117	87	552	160	943
		%	2,9%	12,4%	9,2%	58,5%	17,0%	100,0%

3.4.3.11. Medeni Duruma Göre Mükelleflerin Vergi Afları Vergi Adaletini Bozmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşleri

Vergi mevzuatında vergi afları en çok tartışılan konulardan biridir. Vergi aflarının vergi adaletini bozduğu düşüncesi birçok faktörden etkilenebilir. Bu nedenle medeni durum

ile vergi aflarının vergi adaletine etkisi arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığı test edilmiş ve sonuçlar Tablo 3.28’de verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısı ise değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre evli mükelleflerden % 75’i vergi aflarının vergi adaletini bozduğu düşüncesine katılırken bekâr mükelleflerde bu oran %70’dir. Diğer bir ifadeyle, vergi adaletine bakış açısına göre evli mükellefler bekâr mükelleflere göre daha fazla vergi aflarının vergi adaletini bozduğu görüşündedirler. Dolayısıyla vergi aflarının vergi adaletini olumsuz yönde etkilediği gibi genel bir tutum ortaya çıkmaktadır. Vergi adaletine katkıda bulunmak için vergi aflarının azaltılması ve bu doğrultuda mükelleflerin vergi adaletine olan bakış açısını özellikle evli mükelleflerin vergiye olan tutumlarında iyileştirici tedbirlerin alınması düşünülebilir.

Tablo 3. 28. Medeni Duruma Göre Mükelleflerin Vergi Afları Vergi Adaletini Bozmaktadır Sorusu Hakkındaki Görüşleri

Vergi afları vergi adaletini bozmaktadır								
Pearson χ^2 Değeri: 17,868 P Değeri: 0,001			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Kathıyorum	Kesinlikle Kathıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats (r): -0,055								
Medeni durum	Evli	Sayı	10	137	35	473	72	727
		%	1,4%	18,8%	4,8%	65,1%	9,9%	100,0%
	Bekâr	Sayı	4	35	26	139	12	216
		%	1,9%	16,2%	12,0%	64,4%	5,6%	100,0%
Toplam		Sayı	14	172	61	612	84	943
		%	1,5%	18,2%	6,5%	64,9%	8,9%	100,0%

3.4.3.12. Yaş Göre Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Mükelleflerin vergi idaresi hakkındaki görüşleri ile yaş arasındaki ilişki Tablo 3.29’da verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü

gösteren Spearman Korelasyon katsayısı ise değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Yaş gruplarına göre 25 yaşından küçük olan mükelleflerde bu düşünceye katılanların oranı %26.1 iken, 55 ve üzeri mükelleflerde bu oran %56'dır. Bu bağlamda mükelleflerin yaşı arttıkça, vergi idaresinin yaklaşımlarının olumlu olduğu düşüncesinde olan mükelleflerin oranının da arttığı görülmüştür. Yaşlı mükelleflerde gerek tecrübe gerekse vergi dairesi ile olan etkileşimin daha uzun bir süreci kapsadığı düşünüldüğünde genç mükelleflere göre daha tutarlı cevaplar verdiği söylenebilir.

Tablo 3. 29. Yaşa Göre Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum									
Pearson χ^2 Değeri: 38,535 P Değeri: 0,001			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Sperman Kor. Kats. (r): 0,092									
Yaş	25'ten küçük	Sayı	0	7	10	4	2	23	
		%	0,0%	30,4%	43,5%	17,4%	8,7%	100,0%	
	25-34 arası	Sayı	19	108	50	125	4	306	
		%	6,2%	35,3%	16,3%	40,8%	1,3%	100,0%	
	35-44 arası	Sayı	18	103	42	137	7	307	
		%	5,9%	33,6%	13,7%	44,6%	2,3%	100,0%	
	45-54 arası	Sayı	10	53	15	85	8	171	
		%	5,8%	31,0%	8,8%	49,7%	4,7%	100,0%	
	55 veya üzeri	Sayı	2	27	11	48	3	91	
		%	2,2%	29,7%	12,1%	52,7%	3,3%	100,0%	
	Toplam		Sayı	49	298	128	399	24	898
			%	5,5%	33,2%	14,3%	44,4%	2,7%	100,0%

3.4.3.13. Yaşa Göre Vergi Afları Çok Yararlıdır Sorusu Hakkındaki Görüşleri

Vergi afları çok yararlıdır sorusu ile katılımcıların yaşları arasında ilişki olup olmadığı Tablo 3.30'da verilmiştir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistikî açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$).

İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısı ise değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla 25 yaşından küçüklerin %43.5'i vergi aflarının çok yararlı olduğunu düşünürken, 25-34 yaş aralığında bu oran %52.7 ve 55 ve üzeri grupta ise %27.7 olduğu görülmüştür. Yaş artıca vergi aflarının yararlı olmadığı yönündeki düşünce yapısının daha baskın hale geldiği görülmüştür.

Tablo 3.30. Yaşa Göre Vergi Afları Çok Yararlıdır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi Afları Çok Yararlıdır									
Pearson χ^2 Değeri: 47,236 P Değeri: 0,000			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Sperman Kor. Kats. (r): -0,181									
Yaş	25'ten küçük	Sayı	0	6	7	8	2	23	
		%	0,0%	26,1%	30,4%	34,8%	8,7%	100,0%	
	25-34 arası	Sayı	8	110	27	144	17	306	
		%	2,6%	35,9%	8,8%	47,1%	5,6%	100,0%	
	35-44 arası	Sayı	20	138	28	110	11	307	
		%	6,5%	45,0%	9,1%	35,8%	3,6%	100,0%	
	45-54 arası	Sayı	12	80	16	61	2	171	
		%	7,0%	46,8%	9,4%	35,7%	1,2%	100,0%	
	55 veya üzeri	Sayı	6	52	8	22	3	91	
		%	6,6%	57,1%	8,8%	24,2%	3,3%	100,0%	
	Toplam		Sayı	46	386	86	345	35	898
			%	5,1%	43,0%	9,6%	38,4%	3,9%	100,0%

3.4.3.14. Yaşa Göre Vergi Afları Devlete Güveni Sarsar Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi aflarına bakış açısı ile mükelleflerin yaş grupları arasında ilişkinin varlığı da genç nüfusu yoğun olan ülkelerde dikkate alınabilecek diğer bir göstergedir. Vergi aflarının devlete olan güveni azalttığı düşüncesi ile yaş grupları arasındaki ilişki Tablo 3.31'de görülmektedir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına ise değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna göre yaşı 25'den küçük olan mükelleflerin % 39.1'i vergi aflarının

devlete olan güveni azalttığı düşüncesine katılırken, yaşı 55 ve üzeri olan mükelleflerde oran %75.8'dir. Dolayısıyla yaş ile birlikte vergi aflarının devlete olan güveni sarstığını düşünen mükelleflerin oransal olarak artığı görülmektedir.

Tablo 3.31. Yaşa Göre Vergi Afları Devlete Güveni Sarsar Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi afları devlete güveni sarsar									
Pearson χ^2 Değeri: 42,309 P Değeri: 0,000			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katlıyorum	Kesinlikle Katlıyorum	Toplam	
Sperman Kor. Kats. (r): 0,154									
Yaş	25'ten küçük	Sayı	1	7	6	9	0	23	
		%	4,3%	30,4%	26,1%	39,1%	0,0%	100,0%	
	25-34 arası	Sayı	11	109	30	142	14	306	
		%	3,6%	35,6%	9,8%	46,4%	4,6%	100,0%	
	35-44 arası	Sayı	5	80	36	164	22	307	
		%	1,6%	26,1%	11,7%	53,4%	7,2%	100,0%	
	45-54 arası	Sayı	1	50	13	89	18	171	
		%	0,6%	29,2%	7,6%	52,0%	10,5%	100,0%	
	55 veya üzeri	Sayı	2	16	4	64	5	91	
		%	2,2%	17,6%	4,4%	70,3%	5,5%	100,0%	
	Toplam		Sayı	20	262	89	468	59	898
			%	2,2%	29,2%	9,9%	52,1%	6,6%	100,0%

3.4.3.15. Yaşa Göre Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğal bir durum olarak görülmesi ile yaş grupları arasındaki ilişki Tablo 3.32'de görülmektedir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına ise değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınmasının doğal olduğu görüşüne katılan mükelleflerin 25'den küçük olanlarda oranının

%52.2, 35-54 yaş aralığında %70 ve 55 ve üzeri grupta ise %56 olduğu görülmektedir. Özellikle 35-54 arasındaki mükelleflerde vergi oranlarındaki artış nedeniyle vergi ödemekten kaçınmayı normal bir davranış olarak algılamakta olanların oranı 55 ve üzeri gruptan daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 3.32. Yaşa Göre Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır								
Pearson χ^2 Değeri: 46,585 P Değeri: 0,000			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam
Sperman Kor. Kats. (r): 0,010								
Yaş	25'ten küçük	Sayı	0	4	7	12	0	23
		%	0,0%	17,4%	30,4%	52,2%	0,0%	100,0%
	25-34 arası	Sayı	4	88	15	178	21	306
		%	1,3%	28,8%	4,9%	58,2%	6,9%	100,0%
	35-44 arası	Sayı	7	67	18	191	24	307
		%	2,3%	21,8%	5,9%	62,2%	7,8%	100,0%
	45-54 arası	Sayı	3	32	8	120	8	171
		%	1,8%	18,7%	4,7%	70,2%	4,7%	100,0%
	55 veya üzeri	Sayı	1	34	5	48	3	91
		%	1,1%	37,4%	5,5%	52,7%	3,3%	100,0%
	Toplam	Sayı	15	225	53	549	56	898
		%	1,7%	25,1%	5,9%	61,1%	6,2%	100,0%

3.4.3.16. Yaşa Göre Vergi Kaçıranların Yakalanmaları Halinde Ceza Alma Olasılıkları Düşüktür Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi kanunlarına uyumun artırılması ve kaçakçılık vb. fiillerin caydırılmasında uygulanan yaptırımların etkisi önemlidir. Vergi kaçırıanların yakalanmaları halinde ceza alma olasılıklarının düşük olduğu düşüncesi ile yaş grupları arasındaki ilişki Tablo 3.33'de görülmektedir. Pearson χ^2 test istatistiğine göre ilgili değişkenler arasında istatistiki açıdan 0,05 önem düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < 0,05$). İlişkinin yönünü gösteren Spearman Korelasyon katsayısına ise değişkenler arasında negatif yönlü bir ilişki olduğunu

göstermektedir. Yaş gruplarına göre 25 yaşından küçük olan mükelleflerde bu düşünceye katılanların oranı %47.8 iken, 55 ve üzeri mükelleflerde oran %67'dir. Mükelleflerin yaşları arttıkça vergi kaçırانların yakalanmaları halinde ceza alma olasılıklarının düşük olduğu düşüncesinde olan mükelleflerin oranının da arttığı görülmüştür. Dolayısıyla yaş arttıkça mükelleflerin, vergi kaçırان mükelleflere yönelik uygulanan cezai yaptırımlara daha çok şahit olabileceği için artan tecrübe nedeniyle vergiye yönelik olumlu tutum ve davranışlarının da artacağı düşünülebilir.

Tablo 3.33. Yaş Göre Vergi Kaçırانların Yakalanmaları Halinde Ceza Alma Olasılıkları Düşüktür Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi kaçırانların yakalanmaları halinde ceza alma olasılıkları düşüktür									
Pearson χ^2 Değeri: 26,853 P Değeri: 0,043			Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Toplam	
Sperman Kor. Kats. (r): -0,078									
Yaş	25'ten küçük	Sayı	0	7	5	11	0	23	
		%	0,0%	30,4%	21,7%	47,8%	0,0%	100,0%	
	25-34 arası	Sayı	7	77	34	181	7	306	
		%	2,3%	25,2%	11,1%	59,2%	2,3%	100,0%	
	35-44 arası	Sayı	7	53	31	186	30	307	
		%	2,3%	17,3%	10,1%	60,6%	9,8%	100,0%	
	45-54 arası	Sayı	2	38	18	104	9	171	
		%	1,2%	22,2%	10,5%	60,8%	5,3%	100,0%	
	55 veya üzeri	Sayı	1	20	9	55	6	91	
		%	1,1%	22,0%	9,9%	60,4%	6,6%	100,0%	
	Toplam		Sayı	17	195	97	537	52	898
			%	1,9%	21,7%	10,8%	59,8%	5,8%	100,0%

3.4.4. Tek Yönlü Varyans Analizi (Anova Tabloları)

3.4.4.1. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Katılımcılara kişisel gelirlerinin artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemlidir düşüncesinin Erzurum alt bölgesinde bulunan illere göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.34’de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin kişisel gelirlerinin artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemlidir düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin kişisel gelirlerinin artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemlidir düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anava sonuçlarına göre p-değeri<0,05 olduğundan *H₀* hipotezi reddedilmiş ve *H₁* hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla mükelleflerin kişisel gelirlerinin artmasının devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemli olduğu düşüncesi illere göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.34. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir				
Anova Testi	Mükellef Sayısı	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
Erzurum	606	3,17	0,846	0,000
Erzincan	253	2,84		
Bayburt	84	2,80		
Toplam	943	3,05		

Katılımcıların kişisel gelirlerinin artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemlidir düşüncesinin illere göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre Erzurum’da yaşayan mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı Erzincan ve Bayburt’ta yaşayan mükelleflere göre farklılık gösterirken, Bayburt ve Erzincan’daki mükelleflerin bu soruya benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.35. Kişisel Gelirimin Artması Devletin Vergi Gelirlerinin Artmasından Daha Önemlidir Sorusunun İllere Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
Erzurum	Erzincan	0,000
	Bayburt	0,008
Erzincan	Erzurum	0,000
	Bayburt	0,952
Bayburt	Erzurum	0,008
	Erzincan	0,952

3.4.4.2. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler

Katılımcılara bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım düşüncesinin Erzurum alt bölgesinde bulunan illere göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.36’de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anavo sonuçlarına göre p-değeri<0,05 olduğundan *H₀* hipotezi reddedilmiş ve *H₁* hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla mükelleflerin arasında, bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım düşüncesi illere göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.36. Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusu Hakkındaki Görüşler

Bir Mükellef Olarak Ödediğim Vergilerin Tamamının Farkındayım				
Anova Testi	Mükellef Sayısı	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
Erzurum	606	4,04	0,135	0,002
Erzincan	253	3,92		
Bayburt	84	3,79		
Toplam	943	3,99		

Katılımcıların bir mükellef olarak ödediği vergilerin tamamının farkındayım düşüncesinin illere göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre Erzincan'da yaşayan mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı Erzurum ve Bayburt'ta yaşayan mükelleflere göre farklılık gösterirken Bayburt ve Erzurum'daki mükelleflerin bu soruya benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.37. Bir Mükellef Olarak Ödediği Vergilerin Tamamının Farkındayım Sorusunun İllere Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
Erzurum	Erzincan	0,051
	Bayburt	0,006
Erzincan	Erzurum	0,051
	Bayburt	0,306
Bayburt	Erzurum	0,006
	Erzincan	0,306

3.4.4.3. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Katılımcıların vergi kaçırancının hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır düşüncesinin Erzurum alt bölgesinde bulunan illere göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.38'de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin vergi kaçırancının hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin vergi kaçırancının hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anava sonuçlarına göre p-değeri <0,05 olduğundan H₀ hipotezi reddedilmiş ve H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla mükellefler arasında, vergi kaçırancının hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır düşüncesi illere göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.38. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır				
Anova Testi	Mükellef Sayısı	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
Erzurum	606	3,25	0,551	0,000
Erzincan	253	2,91		
Bayburt	84	2,74		
Toplam	943	3,12		

Katılımcıların vergi kaçırmanın hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır düşüncesinin illere göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre Bayburt'ta yaşayan mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı Erzincan'da yaşayan mükelleflere göre farklılık gösterirken, Erzurum'daki mükelleflerin Bayburt ve Erzincan'daki mükelleflerle bu soruya benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.39. Vergi Kaçıranların Hapis Cezasıyla Cezalandırılması Daha Caydırıcı Olacaktır Sorusunun İllere Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
Erzurum	Erzincan	0,000
	Bayburt	0,000
Erzincan	Erzurum	0,000
	Bayburt	0,421
Bayburt	Erzurum	0,000
	Erzincan	0,421

3.4.4.4. Vergi Kaçırmanın Hırsızlık Olarak Düşünülebilir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi kayıp ve kaçaklarının azaltılmasında, vergiye karşı tutum ve davranış yani verginin kutsal bir görev olarak algılanması ya da vergi kaçırmanın hırsızlık olarak görülmesi etkili olabilmektedir. Bu nedenle Erzurum alt bölgesinde katılımcıların vergiye bakış açılarının tespit edilmesi istenmiş ve hipotezler şöyle oluşturulmuştur:

H₀: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin vergi kaçırmanın hırsızlık olduğu düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı şehirlerde yaşayan mükelleflerin vergi kaçırmanın hırsızlık olduğu düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri>0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anavo sonuçlarına göre p-değeri>0,05 olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, vergi kaçırmanın hırsızlık olarak düşünülebileceği görüşü hakkında iller arasında bir farklılığın olmadığı söylenebilir.

Tablo 3.40. Vergi Kaçırarak Hırsızlık Olarak Düşünülebilir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi Kaçırarak Hırsızlık Olarak Düşünülebilir				
Anova testi	Mükellef Sayısı	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
Erzurum	606	4,00	0,222	0,683
Erzincan	253	3,99		
Bayburt	84	4,07		
Toplam	943	4,01		

3.4.4.5. Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.41’de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı eğitim seviyelerine göre yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı eğitim seviyelerine göre yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri>0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anavo sonuçlarına göre p-değeri>0,05 olduğundan H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır düşüncesi eğitim düzeylerine göre farklılaşmamaktadır. Dolayısıyla mükelleflerin eğitim düzeylerinin farklılaşması yüksek vergi oranları nedeniyle vergi kaçırmanın doğal olduğu düşüncesine bakış açısını değiştirmedeği söylenebilir.

Tablo 3.41. Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır Sorusu Hakkındaki Görüşler

Yüksek Vergi Oranları Karşısında Mükelleflerin Vergi Ödemekten Kaçınması Doğaldır				
Anova testi	Mükellef Sayısı (N)	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
İlköğretim Mezunu	254	3,37	0,114	0,107
Lise Mezunu	457	3,42		
Üniversite Mezunu	232	3,55		
Toplam	943	3,44		

3.4.4.6. Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.42’de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı eğitim seviyelerine göre ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı eğitim seviyelerine göre ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anava sonuçlarına göre p-değeri <0,05 olduğundan H₀ hipotezi reddedilmiş ve H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Dolayısıyla mükellefler arasında, ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.42. Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Ödediğim Verginin Ülkenin İhtiyaç duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum				
Anova testi	Mükellef Sayısı (N)	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
İlköğretim Mezunu	254	3,06	0,653	0,004
Lise Mezunu	457	3,07		

Üniversite Mezunları	232	2,79		
Toplam	943	3,00		

Katılımcıların ödediği verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre lise mezunu mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı ilköğretim mezunu mükelleflere göre farklılık gösterirken, üniversite mezunu mükelleflerin lise ve ilköğretim mezunu mükelleflerle bu soruya benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.43. Ödediği Verginin Ülkenin İhtiyaç Duyulan Alanlarına Harcandığına İnanıyorum Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
İlköğretim Mezunları	Lise Mezunları	0,973
	Üniversite Mezunları	0,023
Lise Mezunları	İlköğretim Mezunları	0,973
	Üniversite Mezunları	0,004
Üniversite Mezunları	İlköğretim Mezunları	0,023
	Lise Mezunları	0,004

3.4.4.7. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.44’de verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı eğitim seviyelerine göre vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Farklı eğitim seviyelerine göre vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anava sonuçlarına göre p-değeri <0,05 olduğundan H₀ hipotezi reddedilmiş ve H₁ hipotezi kabul edilmiştir. Bu nedenle mükellefler arasında, vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.44. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusu Hakkındaki Görüşler

Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur				
Anova testi	Mükellef Sayısı (N)	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
İlköğretim Mezunu	254	2,72	0,112	0,022
Lise Mezunu	457	2,64		
Üniversite Mezunu	232	2,49		
Toplam	943	2,62		

Katılımcıların vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre, lise mezunu mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı üniversite mezunu ve ilköğretim mezunu mükelleflere göre farklılık gösterirken üniversite mezunu ve ilköğretim mezunu mükelleflerin benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.45. Vergi Aflarının Olumlu Ya da Olumsuz Bir Etkisi Yoktur Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	0,501
	Üniversite Mezunu	0,018
Lise Mezunu	İlköğretim Mezunu	0,501
	Üniversite Mezunu	0,117
Üniversite Mezunu	İlköğretim Mezunu	0,018
	Lise Mezunu	0,117

3.4.4.8. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılık gösterip göstermediğini test etmek için anova testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 3.46’da verilmiştir. Buna göre kurulan hipotezler aşağıdaki gibidir:

H₀: Farklı eğitim seviyelerine göre genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H_1 : Farklı eğitim seviyelerine göre genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri $>0,05$ olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anavo sonuçlarına göre p-değeri $<0,05$ olduğundan H_0 hipotezi reddedilmiş ve H_1 hipotezi kabul edilmiştir. Bu nedenle mükellefler arasında, genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.

Tablo 3.46. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusu Hakkındaki Görüşler

Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum				
Anova testi	Mükellef Sayısı (N)	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
İlköğretim Mezunu	254	3,17	0,505	0,001
Lise Mezunu	457	3,09		
Üniversite Mezunu	232	2,84		
Toplam	943	3,05		

Katılımcıların genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesinin eğitim düzeyine göre farklılığının hangi gruplar arasında olduğunu test etmek için yapılan Tukey testine göre lise mezunu mükelleflerin bu soru hakkındaki düşünce yapısı ilköğretim mezunu mükelleflere göre, farklılık gösterirken üniversite mezunu mükelleflerin lise mezunu ve ilköğretim mezunu mükelleflerle bu soruya benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.

Tablo 3.47. Genel Olarak Vergi İdaresinin Vergi Yükümlülerine Yaklaşımlarını Olumlu Buluyorum Sorusunun Eğitim Düzeyine Göre Dağılımı

Tukey HSD Testi		Sig.
İlköğretim Mezunu	Lise Mezunu	0,575
	Üniversite Mezunu	0,002
Lise Mezunu	İlköğretim Mezunu	0,575
	Üniversite Mezunu	0,009
Üniversite Mezunu	İlköğretim Mezunu	0,002
	Lise Mezunu	0,009

3.4.4.9. Gelecek Endişesi Vergi Kaçırarak İçin Geçerli Bir Nedendir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Gelecek endişesi mükellefler üzerinde bir baskı oluşturarak vergi kaçırma eğilimini arttırabileceği ve bu etkinin evli mükelleflerde daha baskın olacağı düşünülebilir. Bu nedenle mükelleflerin düşüncelerinin medeni duruma göre değişip değişmediğini test etmek için oluşturulan hipotezler şöyledir:

H₀: Medeni duruma göre mükelleflerin gelecek endişesi vergi kaçırarak için geçerli bir nedendir düşüncesi arasında farklılık yoktur.

H₁: Medeni duruma göre mükelleflerin gelecek endişesi vergi kaçırarak için geçerli bir nedendir düşüncesi arasında farklılık vardır.

Tek yönlü varyans analizine göre p-değeri >0,05 olduğundan örneklemin homojen olduğuna karar verilmiştir. Anava sonuçlarına göre p-değeri>0,05 olduğundan H₀ hipotezi kabul edilmiştir. Diğer bir ifadeyle, gelecek endişesi vergi kaçırarak için geçerli bir nedendir görüşü mükellefin medeni durumuna göre farklılık göstermemektedir.

Tablo 3. 48. Gelecek Endişesi Vergi Kaçırarak İçin Geçerli Bir Nedendir Sorusu Hakkındaki Görüşler

Gelecek Endişesi Vergi Kaçırarak İçin Geçerli Bir Nedendir				
Anova testi	Mükellef Sayısı (N)	Ortalama	Homojenlik Varyansı	P
Evli	727	2,80	0,657	0,282
Bekâr	216	2,88		
Toplam	943	2,82		

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Devletlerin vazgeçilmez ekonomik kaynağı olan vergi birçok aşamadan geçerek günümüzdeki şeklini almıştır. Kamu gelirleri içinde çok büyük bir paya sahip olan verginin rasyonel mükelleflerden temin edilmesi düşünüldüğü kadar kolay değildir. Dolayısıyla vergi psikolojisi dünyada ve Türkiye’de üzerinde durulması gereken çok önemli bir konudur. Maliye biliminin uygulaması açısından çok önemli bir konumda olan vergi psikolojisi ile ilgili çok sayıda alan araştırması yapılmaktadır. Fakat Türkiye’de vergi kanunlarında vergi kayıp ve kaçaklarını ele alan çok sayıda düzenleme ve değişiklikler yapılırken, vergi psikolojisi ve sosyal etkileri üzerinde gerekli düzenlemeler eksik kalmıştır.

Bu açıdan Türkiye’de uygulanan vergi sisteminin iyileştirilmesine ilişkin yapılan çalışmalara katkıda bulunarak, toplumun vergiye gönüllü uyumunun arttırılması için örnek kitleyi teşkil eden Erzurum alt bölgesi (Erzurum, Erzincan ve Bayburt) için yapılan anket çalışması ile vergi mükelleflerinin vergilemeye ilişkin düşünce ve davranışları tespit edilmek istenmiştir. Bu doğrultuda vergiye gönüllü uyum ile ilgili yapılacak araştırmalar devletin vergi uygulamalarında yararlanabileceği önemli bir kaynak olarak değerlendirilebilir. Nitekim bu alanda Türkiye’de farklı bölge ve iller için yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Ancak Erzurum alt bölgesi için böyle bir çalışmanın olmaması ve bölgenin sosyo-ekonomik açıdan gelişme potansiyeli göz önüne alındığında çalışmaların önemi ortaya çıkmaktadır.

Erzurum alt bölgesinde 2014 mali yılında toplam 42.562 mükellef bulunmaktadır. Bu doğrultuda örneklem büyüklüğü toplam mükellef sayısı içinde illerin ağırlığı dikkate alınarak belirlenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda yapılan anket sayıları şöyledir:

- Erzurum ilinde örneklemin %64,9’unu kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 584 mükellef olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 606 kişiye çıkarılmıştır.
- Erzincan ilinde örneklemin %26,5’ini kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 239 kişi olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 253 kişiye çıkarılmıştır.
- Bayburt ilinde örneklemin %8,6’sını kapsayacak şekilde katılımcı sayısı 77 kişi olarak belirlenmiş ve oluşabilecek hata payı göz önünde bulundurularak katılımcı sayısı 84 kişiye çıkarılmıştır.

Bu çalışma kapsamında toplam 943 mükellefe anket yapılmış ve demografik özelliklere ilişkin bilgiler özetlenmiştir. Buna göre katılımcıların %32,6'sının 35-44 yaş aralığında; %94,8'inin erkek; %77,1'inin evli; %48,5'inin lise mezunu; %34,4'ünün 1000-2000 TL arasında gelire sahip olduğu; çalışan sayısı 1-9 aralığında olan katılımcıların %96; faaliyet süresi 1-5 aralığında olan katılımcıların ise %42 ile ilk sırada olduğu görülmüştür. Katılımcıların meslek dağılımlarına bakıldığında ise, toptan ve perakende ticaret sektörü %47,1'le ilk sırada yer almıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında sıklık (frekans) ve yüzde oranları analiz teknikleri kullanılmıştır. Analizin ikinci aşamasında gruplar ve sorular arasındaki ilişkinin varlığı çapraz tablo analizi yardımıyla, değişkenler arasında ilişki bulunup bulunmadığının tespiti ki-kare testi yardımıyla, ilişkinin şiddeti korelasyon testleriyle ve son olarak iki grubun ortalamaları arasındaki farkın anlamlı olup olmadığı varyans analizi kullanılarak test edilmiştir.

Yapılan anketlerden elde edilen bulgulara göre bazı tanımlayıcı istatistikler hesaplanmıştır. Mükelleflerin vergiyi tanımlaması ve algılama biçimleri ile ilgili olarak bazı istatistikler şöyledir:

- Mükelleflerin %52,3'ünün gelir vergisini, %24,5'inin motorlu taşıtlar vergisini ve %26,9'unun katma değer vergisinin ağırlığını diğer vergilere göre daha çok hissettiği,
- Erzurum alt bölgesinde mükelleflerin %43,8'i vergiyi zorunlu bir ödeme olarak görmekte iken %31,5'inin ise vergiyi bir yükümlülük olarak algıladığı,
- Mükelleflerin %89,2'i ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmediğini düşündüğü,
- Mükelleflerin %48,7'sinin vergi oranlarının yüksek olmasından dolayı vergisini tam olarak ödemediğini ve %24,8'inin bunun gerekçesi olarak vergi bilincinin ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olmasını gösterdiği,
- Verginin tam olarak ödenmediği algısının mükelleflerin %49,4'ünü vergi kaçırmaya yönelttiği ve %30,6'sının ödeme şevkini kırdığı belirlenmiştir.

Frekans ve yüzde oranları analizi ile elde edilen bazı sonuçlar ise şöyledir:

- Mükelleflerin %84,5'i verginin toplumun gelişmesi için önemli bir katkı sağladığı görüşünde iken %76,6'sı vergi sisteminin adaletli olmadığını düşünmektedir.

- Mükelleflerin %78.3'ünün yakın zamanda vergi affı yapılacağını bilen mükelleflerin vergisel yükümlülüklerini daha az yerine getirdiğini düşünmektedir.
- Mükelleflerin %38.1'i vergi oranlarındaki artış nedeniyle bir sonraki seçim döneminde siyasi iradeye desteğini çekmeyeceğini belirtirken, %33.2'si desteğini çekeceğini belirtmişlerdir.
- Mükelleflerin %84.5'i ceza ödemeyeceğini bilse daha az vergi ödeyeceğini belirtirken; %60.5'i vergi denetimlerinin kesinlikle yeterli olmadığı görüşündedir.
- Mükelleflerin %86.7'si vergiyi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim fikrinde olduğunu belirtmiştir.
- Mükelleflerin %87.7'si fırsatını bulsa da vergi kaçırmayacağını belirtmiştir.
- Mükelleflerin %82'si Türkiye'de vergi kaçırmak diğer ülkelere kıyasla daha kolaydır, çünkü cezalar uzlaşma ve benzeri yöntemlerle indirilebilir veya kaldırılabilir olduğu fikrindedir.

Çapraz tablo analizi sonucunda elde edilen bulgular ise şöyle özetlenebilir:

- Eğitim düzeyi düşük mükelleflerin ödedikleri vergilerin farkında olduğunu ve bu konuda yeterli bilgi ve donanımına sahip olduğu,
- Mükelleflerin eğitim düzeyi değiştikçe vergi ödeme isteğinin de değiştiği eğitim düzeyi arttıkça oransal olarak bu fikirde olan mükelleflerin azaldığı,
- Mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça ödenen verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına yönelik harcandığına olan inanç azaldığı,
- Mükelleflerin eğitim düzeyi arttıkça vergi oranlarında meydana gelen artışların vergi kaçırmayı teşvik ettiğini düşünenlerin oranının da arttığı,
- Eğitim düzeyi arttıkça gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alındığına olan inancın da paralel olarak azaldığı,
- Farklı gelir düzeylerine sahip mükelleflerin büyük çoğunluğunun vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılığın büyük boyutta olduğunu düşündüğü,
- Farklı gelir düzeylerine sahip mükelleflerin, kişisel gelirinin devletin vergi gelirlerinden daha önemli olduğu düşüncesine bakış açıları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı,
- Vergi sisteminin adil olup olmadığı ile gelir düzeyi arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı,

- Gelir düzeyi düşük mükelleflerin, vergi kaçırıcıların ilgili makamlara aktarılmasına yönelik genel tutumlarının gelir düzeyi yüksek olan mükelleflere göre daha baskın olduğu,
- Evli mükelleflerin devlete olan güven konusunda bekâr mükelleflere göre daha olumlu tutumlar sergilediği,
- Vergi adaletine bakış açısına göre bekâr mükellefler evli mükelleflere göre daha fazla vergi aflarının vergi adaletini bozduğu görüşünde olduğu,
- Mükelleflerin yaşı arttıkça, vergi idaresinin yaklaşımlarının olumlu olduğu düşüncesinde olan mükelleflerin oranının da arttığı,
- Yaş arttıkça vergi aflarının yararlı olmadığı yönündeki düşünce yapısının daha baskın hale geldiği,
- Yaş ile birlikte vergi aflarının devlete olan güveni sarstığını düşünen mükelleflerin oransal olarak arttığı,
- Özellikle 35-54 yaş aralığında mükelleflerde vergi oranlarındaki artış nedeniyle vergi ödemekten kaçınmayı normal bir davranış olarak algılamakta olanların oranı 55 ve üzeri gruptan daha yüksek olduğu,
- Mükelleflerin yaşları arttıkça, vergi kaçırıcıların yakalanmaları halinde ceza alma olasılıklarının düşük olduğu düşüncesinde olan mükelleflerin oranının da arttığı görülmüştür.

Varyans analizi sonucunda ise ulaşılan önemli bulgular şu şekilde özetlenebilir:

- Mükelleflerin kişisel gelirlerinin artmasının devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemli olduğu düşüncesi illere göre farklılık göstermektedir. Erzurum'da yaşayan mükelleflerin bu görüş hakkındaki düşünce yapısı Erzincan ve Bayburt'ta yaşayan mükelleflere göre farklılık gösterirken, Bayburt ve Erzincan'daki mükelleflerin bu düşünceye benzer yaklaşımlar içinde olduğu görülmektedir.
- Bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım düşüncesinin illere göre farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.
- Vergi kaçırıcıların hapis cezasıyla cezalandırılmasının daha caydırıcı olacağı düşüncesi illere göre farklılık göstermektedir.
- Mükelleflerin farklı şehirler de yaşıyor olmasının vergi kaçırmanın hırsızlık olduğu görüşüne olan bakış açısını değiştirmediği görülmektedir

- Mükelleflerin eğitim düzeylerinin farklılaşması yüksek vergi oranları nedeniyle vergi kaçırmanın doğal olduğu düşüncesine göre bakış açısını değiştirmedeği söylenebilir.
- Vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur düşüncesini eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.
- Ödenen verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına olan inanç eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.
- Genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum düşüncesi eğitim düzeyine göre farklılık göstermektedir.
- Gelecek endişesi vergi kaçırmak için geçerli bir nedendir görüşü mükellefin medeni durumuna göre farklılık göstermemektedir.

Analiz sonucunda elde edilen bulgular doğrultusunda Erzurum alt bölgesi ve bu bağlama da Türkiye’de vergi sisteminin temel dinamikleri belirlenirken mükelleflerin vergiye uyumlarının artırılabilmesi için dikkate alınabilecek bazı öneriler şöyle sıralanabilir:

- Vergi politikaları ve oranları belirlenirken mükelleflerin tutum ve davranışlarının göz önünde bulundurulmasının vergiye uyumu arttırabileceği söylenebilir.
- Vergisini tam olarak ödemeyen mükelleflerin olduğu algısının mükellefleri ya vergi kaçırmaya yönelttiği ya da ödeme şevkini kırarak vergi uyumunu azalttığı söylenebilir. Bu nedenle vergi denetimlerinin sıklığı ve etkinliği arttırılmalıdır.
- Katılımcıların vergilerin toplumun gelişimi için önemli bir katkı sağladığı görüşünde olması vergi ödeme ve vergiye uyum konusunda bakış açılarının ılımlı olduğunu gösterir. Bu durumun bir yansıması olarak da mükelleflerin verginin topluma faydalı olduğu düşüncesiyle hareket ettiği, böylelikle vergi gelirlerinin ve vergiye olan uyumun arttığı söylenebilir. Bu nedenle vergi gelirlerinin nasıl kullanıldığının kamuoyuna açıklanması önem taşımaktadır.
- Mükelleflerin vergi sisteminin adaletli olmadığı şeklindeki düşüncelerinin vergiye uyumu azaltan bir durum olduğu söylenebilir. Bu nedenle mevcut düzenlemeler yapılırken vergilemede adalet ilkesi ilk sırada göz önünde tutulması gereken ilkelerden bir tanesidir.
- Vergi alanında sıklıkla başvuru alan vergi afları mükelleflerin vergi affı beklentisini arttırarak vergiye uyumu azaltmaktadır. Dolayısıyla mükelleflerin vergi aflarını

olumsuz bir politika olarak gördüğü ve bu nedenle vergi afları yapılırken mükelleflerin tepkilerinin de dikkate alınması gerektiği söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, vergi sisteminde mümkün olduğunca vergi aflarına yer verilmemesi, vergi affı uygulaması yapılacaksa da kamuoyunda bu uygulamaların devam edeceği yönünde bir beklenti oluşturulmaması oldukça önemli bir konudur.

- Vergi sisteminde cezai yaptırımların vergi uyumunu arttırdığı ifade edilebilir. Bu nedenle vergi cezalarının ayırım yapılmaksızın uygulanıyor olması vergiye uyumu arttıracaktır.
- Vergi denetimlerinin etkinliği, mükelleflerin gösterdiği tepkilerin minimum düzeye indirilmesi açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle vergi mevzuatında denetimlerin vergi uyumuna katkı sağlayacak şekilde düzenlenmesi vergi gelirlerinin artmasında etkili olabileceği söylenebilir.
- Mükelleflerin vergi sistemi hakkındaki fikirlerinin olumsuz olduğu, vergi kaçırmanın daha kolay ve cezaların caydırıcı nitelikte olmadığını düşündükleri söylenebilir. Bu bakış açısı dürüst mükelleflerin vergi ödeme isteğini azaltırken aynı zamanda verginin veriminin azalmasına da sebep olacağı söylenebilir.
- Mükelleflerin vergi kaçırmanın yanlış bir tutum ve davranış olduğunu ve vergi kaçırma konusuna bakış açılarının olumsuz olduğu görülmektedir.
- Mükelleflerin vergi oranlarındaki artıştan dolayı vergi kaçırdığı düşünülürse devletin vergi oranlarına yönelik politikalarında mükelleflerin tutumlarını göz önünde bulundurmasının vergi kaçırmaya olan yönelimi azaltacağı şeklinde değerlendirmek mümkündür.
- Vergi adaletine katkıda bulunmak için vergi aflarının azaltılması ve bu doğrultuda mükelleflerin vergi adaletine olan bakış açısı, özellikle evli mükelleflerin vergiye olan tutumlarında iyileştirici tedbirlerin alınması, vergi uyumu açısından önemlidir.
- Devletin gelirlerini artırarak daha iyi kamu hizmeti sunmak amacıyla mükelleflerden toplamış olduğu vergilerde çok önemli bir yere sahip olan vergi mevzuatının daha anlaşılır bir şekilde düzenlenmesi vergiye olan uyumu arttıracığı söylenebilir.

Sonuç olarak Erzurum alt bölgesinde mükelleflerin vergiye gönüllü uyumları konusunda olumlu bir altyapılarının olduğu görülmüştür. Diğer bir ifadeyle, mükelleflerin herhangi bir zorlama olmadan kendi iradeleri doğrultusunda vergilerini ödedikleri

düşüncesinin ağırlıkta olduğu söylenebilir. Ancak mükelleflerde özellikle vergi cezaları, denetimleri ve afları konusunda yapılacak düzenlemelerin vergi adaleti ile ilgili bakış açılarını olumsuz etkileyebileceği, bu nedenle mevzuatta vergi aflarına mümkün olduğunca yer verilmemesi ve denetim ve cezaların etkin uygulanmasının vergiye uyumu arttıracığı ifade edilebilir. Dolayısıyla mükelleflerin vergi ödeme konusunda bu kadar duyarlı oluşu toplumun vergiye uyumu ve vergi ahlakına bakışı açısından duyarlı olduğu ve vergi politikalarının rahatlıkla uygulanabileceği şeklinde yorumlanabilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Ali Rıza. (2003). "Tax Compliance, Vergiye Gönüllü Uyum". *Vergi Dünyası*. 266
- Akdeniz, Gıyasettin. (1969). "Az Gelişmiş Memleketler ve Vergi Adaleti". *Maliye Enstitüsü Konferansları*, sayı:19. İstanbul
- Akdoğan, Abdurrahman. (2006). *Kamu Maliyesi*, 1. Baskı. Ankara: Gazi Kitapevi.
- Aksoy, Şerafettin. (1998). *Kamu Maliyesi*. 3. Baskı. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Aktan, Coşkun Can. (2006). *Vergi Psikolojisinin Temelleri ve Vergi Ahlâkı, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Aktan Coşkun Can ve Çoban, H. (2006). *Kamu Maliyesine Güven ve Ekonomik Anayasa*. <http://www.ceis.org.tr/dergiDocs/makale128.pdf>, (4.12.2008).
- Aktan, Coşkun C. ve Çoban, Hilmi. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi Perspektiflerinden Vergiye Karşı Tutum ve Davranışları Belirleyen Faktörler, Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Alkan, Arzu (2009), *Vergi Bilinci ve Vergi Uygulamaları Karşısında Mükellef Davranışlarının Tespiti: Zonguldak İli Örneği*. (Yüksek Lisans Tezi). Zonguldak
- Arsan, Üren. (1956). *Türkiye'de Zirai Sektör Üzerindeki Vergi Yüğü*. C:14
- Ay, Hakan. (2008). *Vergi Politikaları ve Baskı Grupları*. Gözden Geçirilmiş 2. Baskı, Maliye ve Hukuk Yayınları.
- Bayraklı, Hasan Hüseyin, İsa Sağbaş ve Lütfi Ural. (2004). "Vergi Kaçırma Eğilimini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi Uşak İli Örneği". *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 197.
- Bayram, N. (2004). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Berksoy, Turgay ve diğerleri. (2004). "Politik Vergi Çevrimleri: Türkiye'de Vergi Yüğü Üzerinde Politik Etkiler, Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçakları, Önlenmesi Yolları". *19. Türkiye Maliye Sempozyumu*. Antalya

- Biberoğlu, Elif. (2006). *Türkiye’de Gönüllü Vergi Uyum*. (Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı.
- Biyar, Özgür. (2004). “Vergilemenin Nihai Niteliğinden Sapmasının Siyasal, Ekonomik ve Sosyal Nedenleri”. *Bilanço*. Bursa SMMMO Yay. 57, 18-23.
- Bozdoğan, Kübra (2011), “Vergi Kaçakçılığında Vergi Cezalarının Caydırıcılık Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.
- Can, İsmail (2003). “Ekonomik Krizlere Karşı Uygulanması Gereken Vergi Politikası”. *Maliye Dergisi*. Maliye Bakanlığı, Araştırma Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, 142.
- Cansız, Harun (2006). “Vergi Mükelleflerinin Vergiyi Algılama Hakkındaki Görüşleri: Afyonkarahisar İli Örneği”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2
- Clotfelter T. Charles. (1983). *Tax Evasion And Tax Rates: An Analysis*. North Carolina
- Çamlıca, Mustafa (1998). *Vergi Dünyası*. Ankara, Sayı: 197,
- Çataloluk, Cuma (2008). “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Konya
- Çelik, Hüseyin Doğa (2006). “Türkiye’de Belediyelerin Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayreti Analizi”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon: Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetin, Güneş (2010). “Mükellef Hakları Ve Vergiye Gönüllü Uyum”. Doktora Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa.
- Çiçek, Karakaş ve diğerleri. (2008). “Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde Vergi Yükümlülerinin Vergiyi Algılama Ve Tutum Analizi”, Bir Alan Araştırması, Ankara.

- Çiçek, Halit (2006), “Psikolojik ve Sosyal Yönden Yükümlülerin Vergiye Karşı Tutum ve Tepkileri (İli Anket Çalışması)”. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, GSMMO Yayını. No:64, İstanbul.
- Çoban, Hilmi (2004). “Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Davranışları Üzerine Ampirik Bir İnceleme (Denizli Örneği)”. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Coşkun Can Aktan Dilek Dileyici ve İstiklal Y. Vural. (2006). *Vergileme Ekonomisi ve Vergileme Psikolojisi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık,
- Demir, İhsan C. (2008). “Vergi Ahlakı ve Belirleyenleri(Ege Bölgesi Örneği)”. Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, İzmir.
- Demir, İhsan Cemil (1999). Mükelleflerin Vergileme Karşısındaki Davranışları (Afyon İli Anket Çalışması), Afyon Kocatepe Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- Devrim, Fevzi (1995). *Kamu Maliyesine Giriş*. 1. Baskı, İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Devrim, Fevzi (1998). *Kamu Maliyesine Giriş*. 3. Baskı. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Erdal, Dicle (2011). “Sosyo-psikolojik Yönden Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Nedenleri”. Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Maliye Anabilim Dalı, , Manisa.
- Doğan, Mübeyna (2010), “Türkiye’de Vergi Denetiminin Mükellefler Üzerindeki Etkisi”, Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.
- Edizdoğan, Nihat (2004). *Kamu Maliyesi*. 2. Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi.
- Edizdoğan, Çetinkaya ve Gümüş (2011). *Kamu Maliyesi*, Bursa: Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Edizdoğan, Nihat ve Gümüş, Erhan (2013). “Vergi Afları Ve Türkiye’de Vergi Aflarının Değerlendirilmesi”. *Maliye Dergisi*, 164, Ankara.
- Edizdoğan, Nihat (1991). *Kamu Maliyesi*. 1. Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi.

- Brian, Erard ve Jonathan, Feinstein (1998). "The Role of Moral Sentiments and Audit Perceptions in Tax Compliance". *Public Finance*, 49, (Supplement).
- Erdem, Burhan M. (1996). *Kamu Maliyesi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 949.
- Feld, Lars P ve Frey, Bruno S (2002). "Trust Breeds Trust: How Taxpayers Are Treated". *NBER Workin Paper*. No: 98
- Gerçek, Adnan ve Yüce, Mehmet (1998). *Mükelleflerin Vergiye Yaklaşımları Açısından Türk Vergi Sisteminin Değerlendirilmesi*. Bursa: Bursa Sanayi ve Ticaret Odası Yayınları.
- Gerçek, Adnan (2004). "Türkiye'de Vergi Kayıp ve Kaçaklarının Önlenmesi Açısından Vergi idaresinin Sorunları ve Yeniden Yapılandırılma Önerisi". Antalya: *19. Türkiye Maliye Sempozyumu Kitabı*.
- Gökbunar, Ali R. (2007), "Mükellef Davranışları". *Vergi Etiği ve Vergi Uyumu, Vergi Dünyası Dergisi*. (s. 91-100)
- Gökbunar, Ali R. (1998). "Vergileme ilkeleri ve Küreselleşme". *Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F. Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. Manisa.
- Güvenç, Bozkurt (1972). *İnsan ve Kültür*, Antropolojiye Giriş Türk Sosyal Bilimler Derneği Yayınları, Ankara: Ayyıldız Matbaası.
- Herber, B. P. (1979). *Modern Public Finance, Furth Edition*. Richard D. Irwin, Inc. Homewood.
- İnceoğlu, Metin (2010), *Tutum Algı İletişim*. 5. Baskı, İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları.
- İşçi, Metin (2004). *Siyasi Düşünceler Tarihi*, İstanbul: Der Yayınları.
- Jackson, BR and Milliron VC. (1986). "Tax Compliance Research: Findings Problems and Prospects". *5 Journal of Accounting Literature* 125 – 165;

Jennifer M. George ve Gareth Mi Jones. (1999). *Organizational Behaviour, Edition Second.*

An Imprint Of Addison Wesley. USA: Longman, Inc.

Kalaycıoğlu, Ersin. (1984). *Çağdaş Siyasal Bilim*, 1. Baskı, İstanbul: Beta Yayınları.

Kapusuzoğlu, Ayhan. (2007). “Vergi Kayıp Ve Kaçakçılığını Önlemede Denetim”, Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim dalı, Bolu.

Karakoç, Yusuf. (1995). *Vergi Kaçağı Kavramı ve Türleri*, Vergi Dünyası, İzmir.

Karatoy, Bahadır. (2009). “*Vergiye Gönüllü Uyumu Sağlamaya Hizmet Edecek Vergi Uygulamaları ve Politikaları*”, Yüksek lisans Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı Maliye Teorisi Bölüm Dalı.

Kaynar, İlknur (2007), “Yükümlülerin Vergiye Yaklaşımları: Çanakkale İlinde Ticari Kazanç Elde Eden Yükümlülere Yönelik Bir Uygulama”, Çanakkale: On sekiz mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı.

Kaynar, Handan (2010). “Vergi Ahlakı Ve Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”. Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, Adana.

Kılavuz, Raci. (2002). “Yönetmelik Etik Ve Halkın Yönetmelik Etik Oluşumuna Etkileri”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2).

Korkmaz, Mehmet (1982). *Türkiye’de Vergi ve Suç ve Cezaları*. 1. Baskı, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.

Kumluca, İbrahim (2003), *Vergiye Gönüllü Uyumu Etkileyen Faktörler ve Vergi Sorunları*, Sayı:180

Mercan, Saygın (2006). “Vergi Adaleti ve Türk Vergi Sisteminin Vergi Adaleti Açısından Değerlendirilmesi”. Marmara Üniversitesi Maliye ABD, Yüksek Lisans Tezi

Nadaroğlu, Halil. (1998). *Kamu Maliyesi Teorisi*. 2. Baskı, İstanbul, Beta Yayınları.

- Orhaner, Emine (2007). *Kamu Maliyesi*. 1. Baskı: Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Öncel, Çağan ve diğerleri (1994), *Vergi Hukuku*, 1. Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- Öncel, Türkan (2001). “Vergilendirme Sınırının Makroekonomik Değişkenleri”. Prof. Dr. Arif Nemli’ye Armağan. *Maliye Araştırma Merkezi Konferansları*. İstanbul: Otuz Dokuzuncu Seri, No:84.
- Önder, İzzettin, (2001). “Kayıt Dışı Ekonomi ve Vergileme”, *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, No: 23.
- Önder, İzzettin (1992). *Vergiye Psikolojik Direniş, Görüş*.
- Özbilen, Şevki Vergi-Enflasyon İlişkisi Üzerine Bir İnceleme, http://www.ekodialog.com/makaleler/vergi_enflasyon_iliskisi.html, (30.05.2015)
- Pehlivan, Osman (2011). *Kamu Maliyesi*, 3. Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Roger, Waud (1985). “Tax Aversion, Deficits And The Tax Rate- Tax Revenue Relationship”. *Working Paper*, No: 1533.
- Sağbaşı, İsa ve Başoğlu, Adem (2005). *İlköğretim Çağındaki Öğrencilerin Vergileri Algılaması: Afyonkarahisar İli Örneği*, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi, C.VII, S.2,
- Samadova, Sakine. (2009). “Vergi Mükelleflerinin Vergileme Karşısındaki Davranışlarının Değerlendirilmesi”. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Maliye Anabilim Dalı, ss.1-35
- Saraçoğlu, Fatih. (2008). “Yas-Cinsiyet-Medeni Durum ve Eğitim Durumunun Vergiye Karşı Tutumu Üzerine Etkilerinin Anket Sonuçları Çerçevesinde Değerlendirilmesi”. *KMU İİBF Dergisi*, Yıl.10, Sayı.15.
- Saraçoğlu, Fatih. (2002). “Kamu Mali Yönetiminin Açıklık ve Samimilik ilkeleri Açısından Analizi”. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*, İstanbul.

- Savaş, Abdullah,(2008), “İktisadi Sosyal ve İdari Açından Vergileme İlkeleri”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Schmölders, Günter (1968). “Mali Psikoloji. Maliye Enstitüsü Konferansları”. 15. Seri, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayınları, No: 34.
- Schmölders, Günter. (1976). *Genel Vergi Teorisi*, (Çev: Salih Turhan), İstanbul, Fakülteler Matbaası.
- Seyidoğlu, Halil. (1992). *Ekonomik Terimler: Ansiklopedik Sözlük*. 1. Baskı, Ankara: Güzem Yayınları.
- Sinanoğlu, Cengiz. (1994). “Verginin Psikolojik Yönü ve Kişisel Tepkilerin Mali Sonuçları”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Song, Young-dahl ve YARBROUGH Tinsley E. (1978), “Tax Ethics and Taxpayer Attitudes: A Survey”. *Public Administration Review*, Cilt: 38
- Şaan, Ayşe. (2008). “Türkiye’de Vergi Kaçakçılığının Önlenmesinde Vergi Denetiminin Etkinliği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Şenyüz, Doğan. (1995). “Vergilendirmede Yükümlü Psikolojisi”. *Vergi Dünyası Dergisi*.
- Şenyüz, Doğan. (2011). *Kamu Maliyesi*, 1. Baskı, Bursa: Ekin Basım.
- Torgler, Benno. (2004). *Tax Morale, Trust and Corruption: Empirical Evidence from Transition Countries*. Working Paper. No: 05.
- Tosuner, Mehmet ve Demir, İhsan C. (2008). “Ege Bölgesi’nin Vergi Ahlak Düzeyi”. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi*, Afyon.
- Tuay, Elif ve Güvenç, İnci. (2007). “Türkiye’de Mükelleflerin Vergiye Bakışı”. Gelir İdaresi Başkanlığı Mükellef Hizmetleri Daire Başkanlığı. Yayın No:5.

- Tunca, Emine (2011). “Sosyo-Psikolojik Açıdan Vergi Mükelleflerinin Vergi Karşısındaki Tutum ve Davranışları”, Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı.
- Tunçer, Mehmet. (2002). “Vergilemeye Yaklaşım ve Türkiye”, *Vergi Dünyası*, Sayı: 249.
- Turhan, Salih. (1998). *Vergi Teorisi ve Politikası*. Filiz Kitapevi, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Uluatam, Özhan. (1991). *Kamu Maliyesi*. 1. Baskı, Ankara: Savaş Yayınları.
- User, İnci. (1992). “Vergi Psikolojisi ve Vergilemenin Psikolojik Sınırı”. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi*. İstanbul.
- Ülger, Özlem. (2013). “*Vergi Cennetlerinin Küresel Finansal Kriz Üzerine Ekonomik Etkileri*”. Yüksek Lisans Tezi. Nevşehir: Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ünsal, Şami (1987) “Vergi Kaçakçılığında Sosyal Etkenler”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vihanto, Martti. (2003). “Tax Evasion and the Psychology of the Social Contract” , *Journal of Socio Economics*, Volume 32.
- Wenzel, Michael. (2005). “Misperceptions of Social Norms About tax Compliance: From Theory to Intervention”. *Journal of Economic Psychology*, No:26.
- Yaraşır, Sevinç. (2013). Vergi Afları Ve Türkiye’deki Vergi Aflarının Değerlendirilmesi, *Vergi Dünyası*, Sayı: 379
- Yenigün, Yasemin. (2012). “Vergi bilinci ve vergi uygulamaları karşısında mükelleflerin davranışları: İstanbul Örneği”. Yüksek Lisans Tezi. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Yereli, Ahmet ve Ata, Ahmet. (2011). “Vergi Adaletine Ulaşma Yöntemleri Çerçevesinde Fayda ilkesinin Teorik Açıdan Değerlendirilmesi”. *Maliye Dergisi*. Sayı: 161.

Yılmaz, Erdem. (2011). “Türkiye’de Vergi Cezalarının Etkinlik Açısından Karşılaştırmalı Analizi”. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnternet Kaynakları

<http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi22/ccaktan.pdf> (22.05.2015)

www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliyegenel/kildiş.kayit.disi.pdf,

(12.10.2008)

[http://istatistikanalizci.com/istatistiktestler/\(VAryans\)](http://istatistikanalizci.com/istatistiktestler/(VAryans)) (13.10.2015)

<http://www.bursasmmmo.org.tr/yazarlar/makaleler/123dse.pdfsayfa2>

<http://www.dengeakademi.com/Files/Article/Erkan2001VergiCenn2.pdf> (26.05.2015)

http://www.ekodialog.com/kamu_maliyesi/vergi_yuku_vergi_tazyiki.html, 10.05.2015

<http://www.istatistikmerkezi.com>. (15.05.2015)

<http://www.sgb.gov.tr/Kitaplar/> (Ki kare) (13.10.2015)

<http://journals.istanbul.edu.tr/iuamamk/article/download/>(15.05.2015)

<http://www.ismmmo.org.tr/htmldergikonu.asp?>(15.05.2015)

<http://www.deu.edu.tr/userweb/hilmi.coban/>(04.05.2015)

http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/maliye-genel/diger-yazilar/gokbunar-vergileme-ilkeleri.pdf,(04.05.2015)

<http://www.ismmmo.org.tr> Erişim Tarihi: 04.05.2015

EK. 1 Anket Çalışması

MÜKELLEFLERİN VERGİYE KARŞI TUTUM VE DAVRANIŞLARINI TESPİT ÇALIŞMASI

Değerli Katılımcı,

Erzurum Teknik Üniversitesi bünyesinde yürütülen bu çalışmanın amacı, Erzurum-Erzincan ve Bayburt illerinde mükelleflerin vergiye karşı tutum ve davranışlarını tespit etmektir. Bu bağlamda, vergi mükellefleriyle yapılacak anketlerden elde edilen kesit verilere dayanılarak analizler yapılacaktır. Araştırmanın başarıya ulaşması her şeyden önce doğru ve tarafsız bilgi vermenize bağlıdır. Vereceğiniz tüm bilgiler gizli tutulacaktır. Anketi doldurmak suretiyle araştırmaya verdiğiniz destekten dolayı teşekkür ederiz.

1. Aşağıdaki vergilerden hangisinin ağırlığını öderken daha çok hissediyorsunuz? **KART GÖSTERİN** (sizin için en fazla önem arz eden şıkkın karşısındaki kutucuğa 1, ikincisine 2, üçüncüsüne 3 yazınız.)

1.[] Gelir vergisi	4.[] Motorlu taşıtlar vergisi
2.[] Kurumlar vergisi	5.[] Katma değer vergisi (tüketici olarak)
3.[] Emlak vergisi	6.[] Belediye resim ve harçları

2. Sizce vergi ne anlama geliyor **KART GÖSTERİN** (sizin için en fazla önem arz eden şıkkın karşısındaki kutucuğa 1, ikincisine 2, üçüncüsüne 3 yazınız.)

1.[] Zorunlu bir ödemedir.	4.[] Bir yüküdür.
2.[] Kamu hizmetlerinin karşılığıdır.	5.[] Teşebbüs kabiliyetini engelleyen bir olgudur
3.[] Bir ödevdir/yükümlülüktür.	

3. Sizce ülkemizde vergiler tam olarak ödenmekte midir?

Evet	(1) → Soru 4'ten devam edin
Hayır	(2) → Soru 6'ya geçin.

4. (Soru 3'ün cevabı **EVET** ise) Sizce ülkemizde vergilerin tam olarak ödenmemesinin en önemli nedeni aşağıdakilerden hangisidir? **KART GÖSTERİN (TEK CEVAP)**

Vergi oranlarının yüksek olması	(1)
Biçimsel/şekli yükümlülüklerin fazla olması	(2)
Devletin vergi gerekliliğini kamuoyuna anlatamaması	(3)
Gerekli vergi reformlarının yapılamaması	(4)
Vergi bilincinin ve vergi ahlakının yeterince yerleşmemiş olması	(5)

5. (Soru 3'ün cevabı **EVET** ise) Eğer ülkemizde herkesin vergisini **tam olarak ödemediği inancındaysanız**, bu durum sizce daha çok hangi sonucu doğurmaktadır? ? **KART GÖSTERİN (TEK CEVAP)**

Vergi ödeme şevkini kırıyor	(1)	Herkesi vergi kaçırmaya itiyor	(3)
Daha çok vergi ödemeye sevk ediyor	(2)	Olumlu veya olumsuz bir etkisi olmaz	(4)

Şimdi size vergiyle ilgili bazı ifadeler okuyacağım. Elinizdeki 5’li ölçek yardımıyla bu ifadelere hangi ölçüde katıldığınızı belirtmenizi rica ederiz. 1=Kesinlikle katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Kararsızım, 4= Katılıyorum, 5=Kesinlikle katılıyorum demektir. (ÖLÇEK KARTINI GÖRÜŞMECİNİN ÖNÜNE KOYUNUZ)

İFADELER	Katılım düzeyi				
6. Vergi ödemek her vatandaşın ahlaki bir görevidir	1	2	3	4	5
7. Vergi kaçırmanın ahlaki açıdan yanlış olduğunu düşünüyorum	1	2	3	4	5
İFADELER	Katılım düzeyi				
8. Vergi sosyal sorumluluk anlayışının bir parçasıdır	1	2	3	4	5
9. Vergi kaçırarak hırsızlık olarak düşünülebilir	1	2	3	4	5
10. Mükelleflerin küçük miktarda vergi kaçırmasını normal buluyorum	1	2	3	4	5
11. Eğitim, vergi ödeme isteğini artırır	1	2	3	4	5
12. Yüksek vergi oranları karşısında mükelleflerin vergi ödemekten kaçınması doğaldır	1	2	3	4	5
13. Vergi oranları yüksek olduğundan devlet yeterli vergi geliri elde edememektedir	1	2		4	5
14. Vergi oranlarında meydana gelen artışlar vergi kaçırma teşvik etmektedir	1	2	3	4	5
15. Vergi oranlarında yapılacak indirimlerin vergi ödemeyi teşvik edeceğini düşünüyorum	1	2	3	4	5
16. Ülkemizde vergi yükü çok yüksektir	1	2	3	4	5
17. Vergi yükü fazla olduğu için kayıt dışılık büyük boyuttadır	1	2	3	4	5
18. Ülkemizde kamu harcamalarında savurganlık yapıldığını düşünüyorum	1	2	3	4	5
19. Ödediğim verginin ülkenin ihtiyaç duyulan alanlarına harcandığına inanıyorum	1	2	3	4	5
20. Ödenen vergiler toplumun gelişmesi için önemli bir katkı sağlamaktadır	1	2	3	4	5
21. Ödenmeyen vergilerin verilen hizmetleri aksattığını düşünüyorum	1	2	3	4	5
22. Bir mükellef olarak ödediğim vergilerin tamamının farkındayım	1	2	3	4	5
23. Ceza ödemeyeceğimi bilsem daha az vergi öderim	1	2	3	4	5
24. Vergi kaçırmanın yakalanmaları halinde ceza alma olasılıkları düşüktür	1	2	3	4	5
25. Vergi kaçırıcılara yönelik uygulanan cezalar yeterince caydırıcı değildir	1	2	3	4	5
26. Vergi kaçırıcı için bir defa cezalandırılan mükellefin tekrar denetlenmesi daha caydırıcı olacaktır	1	2	3	4	5
27. Türkiye’de vergi kaçırarak diğer ülkelere kıyasla daha kolaydır, çünkü cezalar uzlaşma ve benzeri yöntemlerle indirilebilir veya kaldırılabilir	1	2	3	4	5
28. Vergi kaçırmanın, cezalandırılması gereken ciddi bir suç olduğunu düşünüyorum	1	2	3	4	5

29. Herhangi bir ortamda vergi kaçırıldığına tanık olursam bunu ilgili makamlara aktarırım	1	2	3	4	5
30. Vergi kaçırانların hapis cezasıyla cezalandırılması daha caydırıcı olacaktır	1	2	3	4	5
31. Bir tanıdığım vergi kaçırır ve yakalanmazsa bu bende de zaman zaman vergi kaçırabileceğim fikrini doğurur	1	2	3	4	5
32. Ülkemizde vergi denetimleri yeterlidir	1	2	3	4	5
33. Denetlenmeyeceğimi bilsem dahi tüm vergilerimi öderim	1	2	3	4	5
34. Vergiyi kendi rızamla ve gönüllü olarak öderim	1	2	3	4	5
35. Yakın zamanda vergi affı yapılacağını bilen mükellef vergisel yükümlülüklerini daha az yerine getirmektedir	1	2	3	4	5
36. Vergi affı vergi kaçırانlara yaramaktadır	1	2	3	4	5
37. Vergi kaçırان birisini ayıplarım/suçlarım	1	2	3	4	5
38. Fırsatımı bulsam vergi kaçırırım	1	2	3	4	5
39. Vergi kaçırduğım duyulursa utanırım	1	2	3	4	5
40. Vergi kaçırınmak yaygınrsa vergi ödememek ahlaksızlık olarak kabul edilemez	1	2	3	4	5
41. Yolsuzluk haberleri vergi ödemekten kaçınmayı sağlamaktadır	1	2	3	4	5
42. Devlete güveniyorum	1	2	3	4	5
43. Vergi sistemimizin adil olduğunu düşünüyorum.	1	2	3	4	5
44. Vergi mevzuatımız oldukça karışık ve anlaşılması zordur	1	2	3	4	5

İFADELER	Katılım düzeyi				
	1	2	3	4	5
45. Vergisini hiç ödememesine rağmen yakalanmayan insanlar olduğuna inanıyorum	1	2	3	4	5
46. Bugün ödenmeyen vergi gelecek nesillerin vergi ve borç yükünü artırmaktadır	1	2	3	4	5
47. Kişisel gelirim artması devletin vergi gelirlerinin artmasından daha önemlidir	1	2	3	4	5
48. Gelecek endişesi vergi kaçırınmak için geçerli bir nedendir	1	2	3	4	5
49. Vergi politikaları belirlenirken mükelleflerin ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır	1	2	3	4	5
50. Vergi sistemi ekonomik gelişmelere uyum sağlamamaktadır	1	2	3	4	5
51. Vergi girişimcilik ruhunu zedeleyen bir etkidir	1	2	3	4	5
52. Vergi afları çok yararlıdır	1	2	3	4	5
53. Vergi afları dürüst yükümlüleri cezalandırır.	1	2	3	4	5
54. Vergi afları vergi adaletini bozmaktadır	1	2	3	4	5
55. Vergi afları devlete güveni sarsar	1	2	3	4	5
56. Vergi aflarının olumlu ya da olumsuz bir etkisi yoktur	1	2	3	4	5
57. Ülkemizde mükellefler vergisini tam olarak ödemektedir	1	2	3	4	5
58. Ülkemizde gelir düzeyi yüksek olan bireylerden daha yüksek oranda, düşük olan bireylerden daha düşük oranda vergi alınmaktadır	1	2	3	4	5
59. Sadece vergi oranlarını arttırması nedeniyle desteklemiş olsam dahi bir sonraki seçimde desteğimi çekerim	1	2	3	4	5
60. Geçmişte yaşadığım ekonomik krizler, vergi ödemelerimi olumsuz etkilemiştir.	1	2	3	4	5

61. Ülkemizde vergi sistemi adaletlidir	1	2	3	4	5
62. Genel olarak vergi idaresinin vergi yükümlülerine yaklaşımlarını olumlu buluyorum	1	2	3	4	5

(Lütfen arka sayfadan devam edin)

Görüşmenin yapıldığı şehir:

Erzurum (1) Erzincan (2) Bayburt (3)

Görüşülen kişinin:

Cinsiyeti: Kadın (1) Erkek (2) → **Yaşı :** _____

Medeni durumu: Evli (1) Bekâr (2) Boşanmış/Dul (3)

Eğitim durumu:

Okur-yazar değil (1) Lise mezunu (5)

Okur-yazar (diploması yok) (2) Üniversite mezunu (6)

İlkokul mezunu (3) Lisansüstü eğitim (7)

Ortaokul mezunu (4)

Mesleği (mümkün olduğunca ayrıntılı bir biçimde yazınız): ↓

Mükellefiyet türü:

Gelir vergisi mükellefi (1)

Gayrimenkul sermaye iradı mükellefi (2)

Diğer (belirtiniz)..... ()

İşyeri toplam çalışan sayısı (kendisi dahil): Kişi

İşyeri faaliyet süresi :

Ortalama aylık kişisel gelirinizi aşağıdaki şıklardan hangisi doğru olarak ifade eder? (KART GÖSTERİN)

1.000 TL'den az (1) 5.001-7.500 TL arası (6)

1.001-2.000 TL arası (2) 7.501-10.000 TL arası (7)

2.001-3.000 TL arası (3) 10.001-15.000 TL arası (8)

3.001-4.000 TL arası (4) 15.001 TL'den fazla (9)

4.001-5.000 TL arası (5) Cevap yok (99)

✂-----

Görüşülen kişinin adı, soyadı:

Adresi: _____

Tel. No: _____

Anketi yapanın adı, soyadı:

Anketin yapıldığı tarih: ___/___/201__

İmza: _____